

మన శాస్త్రజ్ఞులు

(ఆదర్శ జీవితములు)

[Telugu Nondetailed for Higher Forms]

రచయిత

విద్యాక, శ్రీ దివాకర్ల రామమూర్తి, యం. ఏ.

మిస్సర్స్ ఎ. వి. యన్. కళాశాల,

విశాఖపట్టణము

పబ్లిషర్

వడ్లమూడి రామయ్య

ఎడ్యుకేషనల్ పబ్లిషర్

నెల్లూరు

సర్వస్వామ్య సంకలితము]

1950

[క్రయము 1-0-0

First Edition November 1949

ఆ ద ర్శ జీ వి త ము లు

(1) విషగ్వర మహేంద్రలాల్ సర్కారు	....	1
(2) సర్. జగదీశ చంద్రబోసు	....	46
(3) సర్. పి. వి. రామన్	....	81
(4) శ్రీనివాస రామానుజము	....	113

మన శాస్త్రజ్ఞులు

1

భిషగ్వర మహేంద్రలాల్ సర్కారు

ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానమున కాలవాలమయిన యార్యా
వర్తమున నెన్ని నాగరికతలు వర్ధిల్లి నశించినను, ఎన్ని రాజ్య
ములు పొడసూపి పేరుమాసినను జాలకాలమువఱ కైహిక
జ్ఞానవిషయకమయిన యభిరుచి యంతగాఁ గలిగియుండ
లేదు. కాలక్రమమున ననుమానజ్ఞానప్రమాణముల నాడ
రించు దినములు పోయినవి. ప్రత్యక్ష ప్రమాణమునం దాసక్తి
జనించినది. తత్త్వజిజ్ఞాస వృద్ధియై, సత్యాన్వేషణమునకు
మనీషు లాత్మార్పణము చేయుకాలమరుగుదొండెను. ఖండం
తర దేశీయులు పదార్థ రసాయనాది శాస్త్రములయందుఁ
బరిశోధనలు గావించి, వాని ఫలితములను మానవ కళ్యాణ
మునకు సమర్పించుచుండ, మడికట్టుకొని మంత్ర విశ్వాస
మూఁడికొని యుండుట వెఱ్ఱి యనిపించినది. మానవుని విజ్ఞాన
మనంత మయినది. ఒక్క బుద్ధిగాని, యొక్క జాతిగాని,
యొక్క యుగముగాని తరింపరానిది. అనంత శాస్త్ర ప్రపం
చమున నొక యంశమాత్ర లాభముచేఁ దనివి నొందుట
యలసత్వ మనిపించుకొనును. ప్రపంచవిజ్ఞానమును గ్రహించి
ప్రసరింపఁ జేయుటకుఁ గొందఱు నిమిత్తజన్ము లన్నియుగము
లందును, నన్ని దేశములయందును బుట్టుచుందురు. వారు

శాంతిదూతలు కావచ్చును; యుద్ధప్రబోధకులు గావచ్చును; విజ్ఞాన ప్రచారకులు గావచ్చును. కాలము తన యావశ్యకముల నెఱుంగుటలో నారితేరినది. శాస్త్రవిజ్ఞాన శూన్యముగ నున్న కాలములో హిందూదేశమున శాస్త్రీయ జ్ఞానప్రచారమును జేయుట కవతరించిన కారణజన్ములలో మహేంద్రలాల్ సర్కార్ రొకడు.

మహేంద్రలాల్ సర్కారు వారా పరిసరములందున్న 'పాయక్పర' యను నొక కుగ్రామమున క్రీ.శ. 1883వ సంవత్సరము నవంబరు మాసమున రెండవ తేదీని జననమొందెను. 'పాయక్పర' మీ మహానీయుని సంధనముచే మాత్రము ప్రసిద్ధికెక్కినది. అది కాక యట్టిగ్రామ మొందున్నదని ప్రభుత్వపు వ్రాతలలోగూడ నగుపడదు. ఈతని తల్లిదండ్రులను గూర్చి యేమియును దెలియదు. సర్కారు కర్షకసంప్రదాయమున జీవించు వంశమునందు జన్మించినవాడు. అతడు విద్యావంతుడై, రెండుచేతుల ధనము నార్జించి, గొప్పగొప్ప సంస్థలను స్థాపించినప్పుడు గాని, కౌరవ విద్యార్థి వేతనములను, బహుమానములను నొసంగినప్పుడుగాని, వానిని వేనిని దన తల్లిదండ్రుల పేర నంకితములఁ గావించి యుండలేదు. బహుశః ఈతని చిరుతప్రాయముననే పితరులు మరణించి యుండవచ్చును. ఈతని తండ్రి తల్లికంటె నొండురెండు వత్సరములు పెద్దయై యుండును. ఈతనితల్లి యిరువదిహాలుగవ యేట నీనిని గనెను. అది నములలో హిందూసంఘమున బాల్య వివాహము లాచారముగ నుండెను. కొన్ని సూచనలను బట్టి యీతని యైదవ

యేటనే ఇతని తండ్రి పరమపదించె ననియు, మఱి నాలుగేండ్లకే యీతనికి మాతృవియోగము కలిగెననియుఁ దెలియుచున్నది. తండ్రిపోయిన తరువాత నుత్తరక్రియలను జరిపించి యీతని తల్లి సర్కారుతోఁ గలకత్తానగరము నకు వచ్చి తన సోదరునియింట నివసించెడిది. సర్కారు జీవితాంతమువఱ కౌ ప్రదేశమును మిక్కిలి ప్రేమించెడివాఁడు. జననియు, జన్మహుమియును స్వర్గముకంటెఁ బ్రీతిదాయకము లనుటలో సతిశయోక్తి లేదు కదా!

విద్యాభ్యాసము :

హైందవాచారము ననుసరించి మహేంద్రుఁడు మాతృభాషయగు వంగభాష నభ్యసించుటకు గురుమహాశయుని కడకు వీధిబడికిఁ బంపఁబడెను. శ్రద్ధాభక్తులుమీఱ నాతఁడెల్ల విషయములను సూక్ష్మబుద్ధితోఁ గ్రహించి చూపఱ నాశ్చర్య నిమగ్నులను గావించుచుండెను. “క్షణశః కణశశ్చైవ విద్యామర్థంచ సాధయే” తను నుడిమహేంద్రునియందాతని కెఱుకపడకయే సార్థకమయినది. క్షణ మూరక పోయినఁ జాలదినములు వ్యర్థములయ్యెనని యాతఁడు విచారించును. ఇంతటి విద్యా దీక్ష, కుశాగ్రబుద్ధి పరిశీలించుచుండిన యీతని సహకారుల కితనిపై నన్యంతాదరము కలిగెను. వా రెల్లయు సీతఁ డాంగ్ల విద్యాభ్యాసము నొందవలయునని యొచి తగిన సాహాయ్య మొనర్చిరి. మహేంద్రున కాంగ్ల భాషలో నక్షరశిక్షనొనర్చినయతఁడు బాబూ తారక నాథ డే మహాశయుఁడు. ఇతఁడు దైవికముగాఁ దటస్థపడెను.

మేధా పరిణామకాలమున మహేంద్రున కీ తారకనాథుని తోడి విద్యాభ్యాస మమూల్యముగా నుండెను. తారకనాథడే మహాశయుడు సాధారణోపాధ్యాయుడు కాడు. తన వ్యక్తిత్వమును, విజ్ఞాన సంపదను బాలుడగు మహేంద్రుని హృదయ ఫలకమున శాశ్వతముగ ప్రతిఫలింపఁ జేసిన దేశికుఁ డీతఁడు. తన యాంగ్ల భాషాధ్యాపకునిఁ గూర్చి పెక్కు మార్లు మహేంద్రసర్కారు కృతజ్ఞతాపూర్వకముగఁ బ్రసంగించియుండెను. ఆ దినములలోఁ దారకనాథడే విద్యార్థులకు విద్యారణ్యశిష్యుల కున్నంతటి గౌరవముండెను. తారకనాథుడు నాలుగు మాఁ డింగ్లీషు పదముల నేర్చుకొని, గబగబ ఇంగ్లీషు మాటలాడుట నలవరచుకొన్న పెక్కురు వంగపండితులవంటివాడు గాడు. నిజమున కాలఁడావేశ పరుడు; ఉదారాశయుడు; గృభీరహృదయుడు; విద్యాపర తంత్రుడు. సర్కారిన నాతని కెక్కడలేని యానందము. తన దేశికత్వ మాతని మూలమున ఫలవంతము కాఁగలదని యాతని నమ్మిక. తన దీర్ఘజీవితానుభవమున నార్జించిన గుణగుణములను దన యంతేవాసిహృదయక్షేత్రమున నాటి, తత్ప్రకాశములఁ జూచి యానందింపవలయునని యాయపూర్వ వాత్సల్య సముద్రుని యభిలాష. ఆరోగ్యము క్రమక్రమముగా క్షీణింప మొదలుపెట్టిన తన యటువది తొమ్మిదవయేట మహేంద్రలాలు సర్కారు బాల్య గురువయిన తారకనాథ పండితునిఁ గూర్చి “కీర్తి కేషుడు, నాకు బాల్యగురువు నయిన తారకనాథడే కడనుండి యేను విద్యాబీజములను గ్రహించితిని. ఆ మహానీయునకు నాయెడఁ

బుద్ధునికంటె నెక్కుడుప్రేమ ” యని సంస్కరించెను. ఇంత కంటె గురువులు శిష్యుల కడనుండి పొంద నూహించు గౌరవోపహారమెద్ది? తారకనాథుని విద్యాకృషి పవిత్రమయినది, ఫలవంతమైనది.

మహేంద్రలాల్ సర్కారు తారకనాథోపాధ్యాయుని కడఁ బండ్లెందు మాసములు విద్య గఱచెను. అప్పటికే యతని మాతృలుని సంసారము చితికిపోవుట కారంభించెను. ఈతని పెద్ద మేనమామ కలకత్తావదలి సంతతము గ్రామాంతరవాసము చేయవలసిన ప్రభుత్వోద్యోగమున నియుక్తుడై యిలువెడలిపోయెను. ఆ దినములలో ‘జేవిడ్ హేరు’ అను లోకహితైషి యొక యాంగ్లవిద్యాలయమును స్థాపించి యుచితముగా విద్యార్థులను స్వీకరించుచు విద్యగఱపుచుండెను. ఎట్లో శ్రమపడి తన చిన్నమేనమామ ప్రయత్నములకు ఫలితముగా ‘హేరు విద్యాలయమున’ మహేంద్రలాలు ప్రవేశము గడించెను. కృతజ్ఞతాకరమయిన సర్కార్ హృదయమున ‘జేవిడ్, హేరు’ మహాశయుని జనానురాగము సిరమయి చిరస్మరణీయ మయినది. ఆ ‘హేరు’ పండితుని గూర్చి మహేంద్రలాల్ “ఇతఁడు వంగదేశమునకు విద్యా జనకుఁ”డని చెప్పుచుండెడివాడు. తాను శాస్త్రపరిషత్తు నొకదానిని స్థాపించిన వెనుక ‘హేరు’ నామమును శాశ్వతీకరించుట కతనిపేర నొక ‘విద్యార్థి పేతనమును దానొసంగి యాతనియందలి గౌరవమును జూపెను. ఈ ‘జేవిడ్ హేరు’ 1842 వ సంవత్సరమున మృతిజెందెను. ఆతని మరణము సర్కారు విద్యార్థి దశలోఁ గొంత భంగమును గలిగించెను.

తరువాత నా విద్యాశాలకు ప్రధానోపాధ్యాయుడుగా వచ్చిన “ఉమాచరణ మిట్టర్” దయచే నీతఁడు మజలఁ బాఠశాలలోఁ బ్రవేశించి నిరాటంకముగ విద్య గఱచి 1849-వ సంవత్సరమున విద్యాశాలతరగతులనుండి యుత్తీర్ణుడై విద్యార్థివేతనమునొందు గడించి యున్నత విద్య కొఱకు హిందూకళాశాలలోఁ బ్రవేశించెను.

హిందూకళాశాలాధ్యక్షుఁడు స్ట్రీఫ్. ఇతఁడు గత శాస్త్రాచార్యుఁడు కూడ. ఇతఁడు ప్రకృతిచే దయామయుఁడు. ఉత్తమవిద్యార్థుల కీతఁడు తండ్రియనిన నక్షిత్రయోక్తి కానేరదు. విద్యార్థులయంతశ్చేక్తుల నీతఁడు కనుగొనినంతగాః తరోపాధ్యాయులు కనుగొనజాలరు. ఆతని విస్తృత విజ్ఞానము, సూక్ష్మతరావగాహన శక్తి, ప్రియములైన పద్ధతు లానిని జనానురంజకునిగాఁ జేయుటయే కాక కళాశాలాధ్యక్షునిగఁ గూడఁ జేసినవి. అట్టి యుత్తమున కచిరకాలములో మహేంద్రలాల్ సర్కార్ భిమానవిద్యార్థి యగుటలో నాశ్చర్యము లేదు. సర్కార్ అంగ్ల భాషయందలి పరిచయముచేతను, బ్రాహ్మపాశ్చాత్య వేదాంత తారతమ్య పరిజ్ఞానముచేతను ‘జోన్సు’ పండితుని యాదరభిమానములకఁ బాత్రుఁడయ్యెను. ఇది సర్కారు జీవితమున వసంతకాలము. ఈకాలమున నత్యధికోత్సాహమునను, స్వాతంత్ర్యమునను నాంగ్ల భాషయందలి యుత్తమములైన రచనలను, శాశ్వతానందకరములగు పాశ్చాత్య వేదాంతములను ఈతఁ డత్యసక్తితోఁ జూటలాడెను. సర్కార్ త్యధిక పఠనశీలుఁడు. ఈ పఠన మాలిఁడు జీవితాంతము మానినదిలేదు. హిందూకళాశాలయందలి

యాతనిజీవితచర్యను బరిశీలించిన భవిష్యత్కాలముననుదార క్రియాచణుఁ డీతఁడు కాగలఁడనుటకు నిదర్శనము లనేకము గోచరించును. విద్యాార్థిగానుండు కాలముననే కాక, తన వైద్యవృత్తిలోను, ప్రజాసంస్థలయందును నిమగ్నుడై యుండు నవసరములందుఁగూడ నీతఁడు ప్రతిదినము కొంతకాలము చరిత్ర, వాఙ్మయము, వేదాంతము మున్నగు మానవత్వ ప్రవృద్ధికరములగు విషయములఁ జదువుటకు వినియోగించు వాఁడు. వాఙ్మయాది విషయములతో నత్యంత పరిచయము కలిగియుండునాఁడే శాస్త్రజ్ఞానము సర్వసమగ్రము కాగల దని సర్కారు నమ్మకము. అందుచే నిత్యప్రవర్ధమానము లును, పరిశోధితములు నగు శాస్త్రసారస్వతాది విషయము లతో సన్నిహిత పరిచయ మాతఁడు సంపాదించుకొను చుండు వాఁడు. ఇంగ్లండు, ఫ్రాన్సు, జర్మనీ, అమెరికా మున్నగు దేశములనుండి వచ్చు తపాలులో నీతనికి నసంఖ్యాకములగు పుస్తకములు వచ్చుచుండెడివి. భిషగ్వరుని మరణానంతరము కూడ నాతని చిరునామాకు యూరపు దేశములనుండి పుస్తకముల బంగీలు వచ్చినవనుటలో నాశ్చర్యము లేకముకూడ లేదు. భిషగ్వరుని మరణానంతర మాతని పార్శ్వక స్మారక సభలో ప్రసంగించుచు రావుబహద్దరు డాక్టరు చునిలాల్ బోసు “డాక్టరు మహేంద్రలాల్ సర్కారు గొప్ప విద్వాంసుఁడు, అతఁడు వైద్య గ్రంథములయందే కాక వివిధశాస్త్ర శాఖలయందును, సామాన్య సారస్వతాదులయందును నపరిమితముగా బ్రవేశము కలిగినవాఁడు. అతని సమకాలికులలో నెవ్వరికోకాని యంత వివిధశాస్త్రపరిజ్ఞానము,

అంతటి గ్రంథాలయము లేదని స్థాపించెను. ఇంతకును సర్కారు జీవితమంతయు నొక విద్యాతపస్సు.

సర్కారు తన జీవితోత్తరభాగములో హార్జీల్, మిల్లు మున్నగువారి శాస్త్రగ్రంథములన్న నెక్కుడైనక్రిత్యూచివాడు. వారి గ్రంథములఁ జదువుచు దివారాత్రము లాతఁడు పరిగణింప కుండెను. తద్గ్రంథ పఠనమే యీతని జీవితమున నుత్తమమార్గ పరావర్తనక్రియయైనది. మిల్లును మహాశయుని 'నష్టస్వర్గము' (Paradise Los) మున్నగు గ్రంథములనుండి సర్కారు తరచుగా దన ప్రపంచములలో నుదాహరించెడి వాడు. అయిన నా గ్రంథ మాతని జీవిత ద్యోలననమున నెట్టి చూర్పును గల్పించినట్లు సూచన యగుచున్నది. వయస్సెంత ముదిరినను శాస్త్రతృప్తి తీరినదేకాదు. తాత్కాలికముగఁ జదువునప్పుడు నారదృశగ్రంథములు, వేదాంత చర్చలు సర్కారు హృదయము నాకర్షించినవే కాని, శాశ్వతమైన యానందమును, హృదయతృప్తిని గలిగించినవి కావు. అందుచే గళాశాలలయందు గఱపఁబడు విద్యల నిష్ప్రయోజకత్వ మాతనికి బాడచూపెను. హార్జీల్, మిల్లుల నిబిడ శాస్త్ర చర్చాశ్మకములగు గ్రంథము లాతనికి సులభగ్రాహ్యము లగుచుండెడివి కావు. తచ్ఛాస్త్రజ్ఞుల తత్త్వములను, రచనలను, బరిశోధనలను నవగాహనము చేసికొనుటకు ప్రయోగవిజ్ఞానమును బొందియుండ వలయునని యాతఁడూహించెను. అందుచే భగవత్ప్రేరితమయిన నవోత్సాహముతో నాతఁడు శాస్త్రవిద్యాభ్యాసమును నమృతపానమునకు హృదయమున తహతహలాడఁ జొచ్చెను.

శాస్త్రాసక్తి క్రమముగా సర్కారు హృదయ తేత్రమున వేరూనిన కాలమునకు హిందూకళాశాల రాజధాని కళాశాలగా మారెను. సర్కారున కగ్రవిద్యార్థి వేతనము బహుకరింపబడెను. అట్టి యుపహారము చేసితని గాఢశాస్త్రజిజ్ఞాస యరికట్టబడలేదు. తన హృదయావేదమును దీర్ఘగల సంస్థకొఱ కౌతఁడు వన్నోదకముల కొఱకు చాతకములవలె నుత్కంఠతో నన్నేషింప సాగెను. ప్రముఖశాస్త్రాధ్యయనములలో సప్రయోగ పాఠములను బోధించునట్టి దాదినములలో గలకత్తా వైద్యపాఠశాల యొక్కటియే. 'లేని బావకంటె గ్రుడ్డిబావ మే' లను సామితగా నా పాఠశాలలోఁ జేరుట యాతనికి మేలనిపించెను. నిరాధారుఁడయినట్టేట మునుంగునట్టివాఁడు కనఁబడిన తృణముతోనైన సంతోషించి దానిని ప్బుకొని యీమలాడివలయునని కోరునట్లు సర్కారు రెట్టి పాఠశాల యైన శాస్త్రప్రయోగముల బోధపఱచునట్టి దైనచో మేలుగీళ్లు పరిగణింపక యందుఁ బ్రవేశింప వలెనని యాలోచించుచుండెను. రాజధాని కళాశాలా విద్యావిధానము 'ఆంగ్లభాషను జరుపుట వ్రాయుట నేర్పుటయే ప్రధానోద్దేశముగాఁగలిగినదిగా' నాతనికి గోచరించెను. హృదయమున నొక పెరుయుద్ధము జరుగుచుండెను. సంక్షోభ మధికమయ్యెను. పదునై దేండ్లభ్యాసమైన వెనుకఁ గూడ నిర్దోషముగ నింగ్లీషుమాట్లాడుట, వ్రాయుట యలవఱుపని విద్యాభ్యాసమును వూచి స్వదేశీయుఁడెవ్వఁడును గర్వింప వలసిన యవసరము లేదని యాతఁడు తలపోసెను.

సర్కారునకు పూజ్యార్హుడనిపించినట్టి వాడు, నతని యం దత్యంతవాత్సల్యము కలవాడు నయిన సర్జిఫ్ పండితుడు సర్కారు మాధ్యమునకు విస్మితుడయ్యెను. తనంతలా సర్కారును బిలిచి మందలించి, యాతని బుద్ధి మరలింపఁ జూచి విఫలుడై దయాశీలుడయిన సర్జిఫ్ నిరాశా హృదయుడగుటయే కాక సర్కారు మొండితనమునకుఁ గోపముగూడఁ జెందెను. కాని జోన్నపండితుడు సర్జిఫ్ ను శాంతపఱచి వైద్యకళాశాలయందుఁ బ్రవేశించుటకు సర్కారు ననుమతింపఁ జేసెను. సర్కారు 1855-వ సంవత్సరమున వైద్యకళాశాలలో విద్యార్థిగాఁజేరెను.

వైద్యకళాశాలలోని ప్రయోగశాలలు మహాద్ర లాల్ సర్కారు హృదయదాహమును శాంతింపఁ జేసెను. శ్రద్ధాబుద్ధితోఁబ్రయోగము లాచరించుచు నాతడు కన్ను దా మఱచుచుండెను. అంతవఱకు సంతర్పిహితమై యున్న యాతని బుద్ధికుశలత్వము పూవులు పూవ నారంభించెను. ఆ ప్రయోగశాలలలో నాతడు తుట్టతడకుఁ దనకు సుచిత మైన స్థానము లభించినదని సంతోషించెను. పరమాత్మఁ గూర్చిన రిహస్య మవగత మయిన యట్లు సర్కారువొంగెను. ఎన్ని జన్మాంతరముల నుండి యాతని యాత్మ ప్రయోగా త్మకమయిన శాస్త్రవిజ్ఞానము కొరకటమటించి తుడ కీహాప మును దాల్చెనో!

సర్కారుచిరకాలముననే కళాశాలాచార్యులయొక్క యభిమాన విద్యార్థియగుటలోను, నుత్తమవిద్యార్థి పరిణామమును సంపాదించి ఒహూకృతుడగుటలోను నాశ్చర్యములేదు.

వృక్షశాస్త్రమునందు, శారీరశాస్త్రమునందు, నౌషధ
తత్త్వమునందు, శస్త్రచికిత్సయందు, ధాత్రీపరీక్షయందును
నాతఁడగ్రగణ్యుఁడయ్యెను. వైద్యకళాశాలలో నాతనిజీవితము
మహోజ్వలస్థానము నొందినది. వైద్యకళాశాలలో సతఁ
డభ్యసించుచుండ రెండవవత్సరమున సంభవించిన యొక
సంఘటన మాతని భవి జీవిత మహత్త్వమును
వ్యక్తము చేసియుండెను. ఒకదినమున సర్కారు తనబంధుగుల
కుష్టువాని నొకనిని, కళాశాలా సంబంధి వైద్యశాల
కఱ్ఱిగోగచికిత్సకొఱకుఁ దీసికొని పోయెను. ఇప్పటి
వలెనే యాదినములలోఁ గూడఁ బంచమ పర్వ
విద్యార్థులను భిషగాచార్యులు తమతమ ప్రయోగశాలల
యందు, తల్పములకడ రోగులను బరిక్షించుచు శాస్త్రవిషయ
ములఁ గూర్చి ప్రశ్నించుచుండిరి. డాక్టరు ఆర్చర్డును సతఁ
డఱ్ఱిగోగవైద్యుఁడు. ఆతఁడు దృక్పథమును గూర్చియు,
నేత్ర భౌతిక నిర్మాణాదికమును గూర్చియు బాలురను
గతినమైన ప్రశ్న లడుగుచుండెను. నేత్రవ్యవచ్ఛేదవిద్యను
గూర్చి యావైద్యపండితుఁ డొక వైద్యవిద్యార్థిని ప్రశ్నించెను.
ఆ విద్యార్థి యుత్తరమెఱుంగక యాలోచనా నిమగ్నుఁ
డయ్యెను. గవాక్షముకడనుండి మందు నీసాను గ్రహించు
చుండిన సర్కారు ప్రశ్న నాలకించి దూరమున నుండియే
సమాధానము నొసంగెను. 'ఎవ్వడతఁ' డని డాక్టరు
ఆర్చరాశ్చర్యముతో నలుప్రక్కలకును దిలకించెను. సర్కారు
రాలినికడకువచ్చి విషయమున నిలుచుండెను. ఆర్చరున
కాతని ఁ జూడఁగనే కలిగిన సంతోషపారవశ్యము వర్ణ

నాతీతము. తనప్రశ్నలకు వర్ణపంచకము జాగరూకతతో శాస్త్ర విద్యాభ్యాసము చేసి ముగించినవారలే సమాధానము చెప్పలేకుండ నీతఁ డెట్లు చెప్పఁ గలిగెనని యాతఁ డాశ్చర్య నిమగ్నఁడై, క్లిష్టతరములయిన మఱికొన్నిప్రశ్నలుపేసి, సరియైన సమాధానములను బడసి, యాతని శాస్త్రావగాహమునకు మెచ్చుకొని, తనవిద్యార్థులలో నాతనిఁ బ్రయితమునిగా జేసికొని యపారవాత్సల్యమున నాదరించెను.

విశేషజ్ఞాన మార్జితముటకు నేత్రచికిత్సాలయమున కాతనిని తరచు రమ్మని యాతఁడు ప్రోత్సహించెను. సర్కారు తన్ను అగ్రతరగతి విద్యార్థులు కోర, కళాశాలాధ్యక్షుని యొక్కయు, నేత్రశాస్త్రాచార్యునియొక్కయు నంగీకారము నొంది, నేత్రనిర్మాణ మెట్లు దృగ్యంత్రమును బోలియున్నదో సులభముగ నవగాహమగుటకు లుపన్యసించెను. అదినములలోనే యొక సంఘము వారియెదుట మూరవస్తు సందర్శనమున నేత్ర మెట్లు ప్రవర్తించునో యాత డుపన్యసించెను. ఈ యనన్యమేధాసంపద పూర్వజన్మ సంస్కార ఫలితము కాదని యెవ్వరనఁగలరు?

సర్కారానుసంవత్సరములువైద్యకళాశాలయందుండి కృతార్థుఁడై 1860-వ సంవత్సరమున 'ఎల్. ఎం. యస్.' బిరుదుము నొందెను. వైద్యధర్మశాస్త్రమున సర్కారు బంగారు పతకమును బహుమతిగాఁబడసెను. ఈ బంగారుపతక మాతని ప్రత్యేక శాస్త్రజ్ఞానమునకై యీయఁబడినది. పరీక్షాపత్రములోని యొక ప్రశ్నమునకు శాస్త్రగ్రంథముల యందుఁ జెప్పఁబడినదానికంటె పెద్దమోతాదు కావలయు నని యాతఁడు

వ్రాసెను. పరీక్షకుఁ డావిషయము తనకే త్రొత్తదగుట నయ్యది. నదు త్తరముగాఁ బరిగణింపలేదు. దీనికిఁ గారణ మాతఁ డత్యాధునికములయిన శాస్త్రపత్రికలను బరింప కుండుటయే. సర్కారు విద్యార్థిదినములయందును వైద్యశాస్త్రమునకు సంబంధించిన పత్రికలను జాగరూకతతోఁ బరించుచుండెడి వాఁడు. అతని యా విద్యాదీక్షయే యమూల్యమయిన బంగారుపతకమున కాతనిఁ బాత్రునిగా జేసినది.

వైద్యకళాశాలలోఁ జేరిన సంవత్సరమే సర్కారునకు వివాహమయ్యెను. యల్. యమ్. యస్. పరీక్షలోఁ గృతార్థుఁ డయిన సంవత్సరముననే యాతని కొక కుమారుఁ డుడయిం చెను. అతఁడే డాక్టరు అమృతలాలు సర్కారు. 1863వ సంవత్సరమున సర్కారు యం.డి.పరీక్షకుఁ గూర్చుండి ప్రథమ శ్రేణిలోఁ గృతార్థుఁడయ్యెను. అజన్మవిద్యార్థియైన విద్యా తపస్వి కృతార్థుఁడగుటలో వింతయేమి?

II

విశాలజీవితరంగము

డాక్టరు చక్రవర్తి యొక్క నిరంతర కృషిచే నప్పుడే 'వైద్యసంఘ' ముందు కలకత్తాయందు స్థాపింపఁ బడెను. వైద్యప్రపంచమున ననన్యదుర్లభమైన యం.డి.బిరుదమునందిన సర్కారు ప్రఖ్యాతి, వైద్యవిజ్ఞానవిశేషము దిన దినాభివృద్ధియై సర్వత్ర ప్యాపింపఁ దొడంగినది. 'వైద్యసంఘము' యొక్క ప్రారంభోపన్యాసము డా. చక్రవర్తి గారి యింట సర్కారుచే నొసంగఁ బడెను. తన యుపన్యాసమున

హోమ్యోపతీ వైద్యమును నీచాతనిచముగ నిరూపించి, సర్కారు తృణీకరించెను. గంభీరోపన్యాసావేశమున హోమ్యోపతీ వైద్యమునుకొక్క తాత్కాలిక విషయము వకును, దదితర వైద్యవిధానముల విజృంభణములకును గారణ మాంగ్లవైద్యుల చేతగానితన మని యతఁడు ఘోషించెను. అచ్చటికి వచ్చినవారందఱు ఆతని యుపన్యాసమును శ్రద్ధా భక్తులతో నాలకించి తద్వైద్య సంఘపు పెన్నికలతో డా.సర్కారునే కార్యదర్శిగ నెన్నుకొనిరి. తరువాత 1866-వ సంవత్సరమున నాతఁడు తత్సంఘమున కుపాధ్యక్షుఁడయ్యెను. ఇతరు లేమనుకొందురను భయములేక తాను సత్యమని విశ్వసించిన విషయము నుఘోషించుటలో సర్కారు ముందు వెనుకలఁ బరిశీలింపని యతిసాహస వ్యక్తి.

సర్కారున కప్పుడే ముప్పదవయేడు దాటినది. వైద్య కళాశాలయందు సర్వోచ్చములగు గౌరవవిరుదముల నతఁడొందెను. యథార్థమైన తనవిజ్ఞానమునకు సరియైన ప్రశంస నతఁడు వైద్యవృత్తిలో గడించెను. ఆతని వైద్యప్రవృత్తి యత్యధికమగుచుండెను. ఆతని చేతచలువనుగూర్చి యెల్లరు జెప్పుకొనఁదొడంగిరి. 'అమృతహస్త' 'డమేయవైద్యవిద్యా నిధి' యన్నపలుకు లాతనిని దర్శింపనివాడుగూడఁ జెప్పకొన సాగిరి. చిన్ననాటి సత్యప్రియత్వము, శాస్త్రజ్ఞాన యాతనితో నవినాభావసంబంధముగలిగియుండెను. అంతర్నిగూఢ మైయున్న సృష్టిరహస్యముల నాచ్ఛాదించు మాయావసనమును బటాపంచలుచేయుటయే శాస్త్రప్రయోజనము. శాస్త్రజ్ఞాన యనఁగా సత్యాన్వేషణమునకియిన తృప్తయే.

శాస్త్రాధ్యయనమితరాధ్యయనములవలెదనలోఁబరిసమాప్తిని గనఁజాలినదికాదు. సత్యాసత్యముల వివేకమును గలిగించుచు పురుషత్వప్రీత్యములయొక్క సమగ్రత్వమును బొందుటకు వీలయిన సాధనము శాస్త్రము. విశ్వమును బరిశాసించు ముఖ్యసూత్రముల నెఱుంగుట కేకైకమార్గము శాస్త్రము. అంతియకాని శాస్త్రజ్ఞానము గర్వజనకము, ప్రాపంచిక సౌఖ్యదము, మతభావవివాశనకారి మాత్రము కానేరదు. మిథ్యాశాస్త్రజ్ఞానముబుచ్చు గర్వముచుగలిగించును. సంగోరు విజ్ఞానము కూడ నట్టిదే. కాని సత్యమైన శాస్త్రజ్ఞానము, భగవంతుని సృష్టి కార్యముల లవలేశములు గూడ తనకగమ్యమయినవనియు, తన విజ్ఞాన మపరిపక్వము, అసమగ్రము నయినదనియు గ్రహింపఁజేసి, చూనవుని గర్వముడిపి, వినీతుని గాఁజేయును. ఇట్టిదని శాస్త్రము నాతఁడు గ్రహించి తనజీవితమును, దనసర్వస్వమును శాస్త్రదేవీపాదపీఠమున సమర్పించి సర్వోత్కృష్టమైన త్యాగముగావించిన యశవద్యవ్యక్తులలో నగ్రగణ్యుడైనాఁడు. ౪

డాక్టరుసర్కారు

‘వైద్యసంఘోపన్యాసమున’

హోమ్యోపతీవైద్యమును దెగఁచువాఁడు తద్వైద్యచికిత్సా విధానపు ప్రాథమికసూత్రములను గూడ నెఱుంగఁడు. ఆతఁడే తన్నుగూర్చి “నేను నావైద్యవృత్తియందును తోడి సోదరుల వలెనే ‘హోమ్యోపతీ’యనిన విశేషముగా ద్వేషించి తూల నాడితిని. తూలనాచుటయేకాదు-తద్వైద్యద్వేషులలో నేనగ్ర గణ్యుడనుకూడ. ఆ వైద్యమునుగూర్చిన యశత్యనిరూపణములమూలమునఁ గలిగిన యవాదరము, సూక్ష్మాతినూక్ష్మ

ములయిన మోతాదుల ప్రమాణములు హోమ్యోపతీ చికిత్సావిధానాధ్యయనమున విముఖునిగను, తద్వైద్యుల యెడ ద్వేషభావముకలిగినవానినిగను జేసియుండె'నని చెప్పి కొనెను. ఇంతటి తీవ్రవాది నొక చిన్న సంఘటనము విచిత్రముగ మార్చివైచినది. ఒకదినమున నొక మిత్రుఁ డాతనికి 'మార్గ' చే రచింపఁబడిన 'హోమ్యోపతీ వైద్యశాస్త్ర తత్త్వము' అను గ్రంథము నొకదాని నొసంగెను. సర్కారావిషయమును గాఢముగఁ జదివి లోపముల గ్రహించి, శాస్త్రాధారములచే నావాదమును ఖండింపవలయునను పట్టు దలతోఁ బఠించెను. కాని యా 'మార్గ' యొక్క తార్కిక వాద బల మెట్టిదో, సత్య నిరూపణ శక్తి యెట్టిదో, అప్రతి హతములగు వాదము లెట్టివో కాని డాక్టరు సర్కారు గారడి వాని మాయలఁ జూచువానివలె విమోహితుఁడయ్యెను. వెంటనే తచ్చాస్త్రసారావగాహనమును సంపూర్ణముగఁ జేయవలయునని యున్నపానాదుల విసర్జించి, వైద్యవిధానమును, చికిత్సా విధానమును, ఔషధ క్రమమును బాగుగాఁ బరిశోధింప మొదలిడెను. హోమ్యోపతీ వైద్యమునకు సంబంధించిన గ్రంథముల నన్నింటి నాతఁడు న్యాయార్కు నుండి తెప్పించెను. వానిని నిరంతరము పఠించి, గ్రహించి, గ్రంథములయందలి సత్యములను బ్రయోగసాధనమునఁ గను గొన యత్నించెను. ప్రయత్నించుటయే యాలస్యము-తద్వైద్య విధానమున కితఁడమ్ముడువడిపోయెను. కొటిశ్వరుఁడును, హోమ్యోపతీ వైద్యమును వంగ దేశమునఁ బ్రప్రథమమున వవలంబించి యనుష్ఠించినవాఁడును నగు డాక్టరు రాజేంద్ర

లాలు దత్తు ఆంగ్లవైద్య విధానరత్నమగు సర్కారు భావ పరిణామమును విని యానందించి తన మతమును స్వీకరించిన యతని నభినందింప నేగెను. తన చికిత్సావిధానము నాతని కుపజేశింప వలెనని యాతఁడూహించెను, కాని యట్టి యవ సరము సర్కారునకు లేకుండెను. ఆతఁ డప్పటికే కొన్ని యనివార్య రోగముల కా వైద్యవిధానము ననుసరించి చికిత్స నొసంగి, దానివలని ఫలితముల కొఱకు నిరీక్షించు చుండెను. ఆత్మవిఘాతకమగునట్టి పరివర్తనమును గావింప వలదని డాక్టరు ఫ్రేయరు సర్కారును నిరోధించెనుగాని తన శ్రేయోభిలాషి, తన యాచార్యుఁడు, ప్రపంచ విఖ్యా తుఁడు నయిన డా. ఫ్రేయరు నిరోధ మాతనిఁ జలింపఁజేయఁ జాలక పోయెను. క్రీ. శ. 1867-వ సంవత్సరమున వైద్య సంఘమునం దుపన్యసించుచు వైద్యశాస్త్రమున రోగముల యొక్కయు, దన్నివారకములగు నౌషధములయొక్కయు ననిత్యత్వమును గూర్చి సర్కారు వివరించెను. ఆతని యుపన్యాసానంతర విశేషములు విచిత్రములయినవి. వర్ణించుట కలవికానివి. సహేతుకములు, ప్రయోగమూలములు నగు వానిని గూర్చిన వాదోపవాదముల సందర్భమున ననుచిత మయిన సంతోధము చెలరేగెను. ఒక రోగమునకు ఒకే మందు అని గాఢముగ విశ్వసించు నాంగ్లవైద్య విధానమును బట్టి సర్కారు చెండాడుచుండ తద్వైద్య సంఘ సభ్యులు కింక ర్తవ్యతామూఘులై వెల్ల మొగములఁ జెవులప్పగించి వినిరి. ఒక యరగింటకుఁ బూర్వము తమ సంఘమున కుపాధ్యక్షుఁడుగా నుండి సభావేదికపై నిల్చి యిట్టిప్పడప్రియము

లాడువానిని సభనుండి వెడల నడవలయు నని తత్సభ్యు లూహించిరి. సనాతనులగు నాంగ్లవైద్యుల కత త్రము విజయమొందినది, హోమ్యోపతీ వైద్యమును బురస్కరించు కొని వాదించుట యను గొప్ప నేరమొనరించుటచే సర్కారా సంఘ సభ్యత్వమునుండి తొలగింపబడెను. పిచ్చి హోమ్యోపతీ వైద్యుడని యాతని తోడివారలు బహు సించిరి. సత్యయోధునకు నిందాస్తుతులతోఁ బనియేమి ? సత్యమే యాతని గమ్యము.

III

పరీక్షాసమయము

హోమ్యోపతీ చికిత్సావిధానమున సర్కారునకుఁ బూర్ణ విశ్వాసము కుదిరనవెనుక నాతఁడు మనోవాక్కాయ కర్మములచే నా విధానమునే యవలంబించెను. ఉడవలంబన మెట్లాతనికి పరీక్షాసమయమయ్యెనో యాతఁడే యొక సందర్భమున నిట్లు చెప్పెను :

“ఆ సమావేశము జరిగిన మఱునాటినుండి నేను బహిష్కృతుడ నయితిని. నాకు మతి చెడినదనియు, సంతవట కను బ్రపంచమునలేని యొక పిచ్చివైద్యవిధానమునకు విశ్వాసము చూపనిచ్చినాడ ననియు కింవదంతులు కార్చి చ్చులవలె సంతటను వ్యాపించినవి. నేను నా గణితశాస్త్ర విజ్ఞానము సంతటిని మఱచితి నట. అంశము పూర్ణముకంటె సధికమని విశ్వసించితి నట. సమగ్ర విశ్వాసముగలిగి చికిత్స కొఱకు నాకడ కరుదెంచు నసంఖ్యాకులగు రోగి జనులు నేను

నా పూర్వపు విశ్వాసములను పరిత్యజించితినిని విచారించి నా వైద్యమునెడ నిర్లక్ష్య భావమును జూపితి. నా వైద్య వృత్తి యాకస్మికముగ సంపూర్ణముగా నంతరించినది. ఒక యాఁజునూసములు నాకడకు వైద్యమున కొక్క రోగియు రాజేను. ఒకవేళ వచ్చి యుచితముగా నా సలహాపొందిన వారయినను ప్రాత వైద్యము ననుసరించి మందు నొసంగు మని ప్రార్థించి రేకాని నూతన వైద్య విధానము ననుసరింప నంగీకరింపలేదు.”

ఇట్టి క్లిష్ట పరిస్థితు లాకస్మికముగ రూపొంది, యాత నిని పరివేష్టించినను సత్యమునే యాతఁడు సిద్ధాంతముచేసి దృఢముగ దాని నవలంబించి యుండెను. అతని శ్రేయోభిలాషు లగు మిత్రులు పలువురు చెవి నిల్లు కట్టుకొని యెంత చెప్పినను డాక్టరు సర్కారు రొక నూలుపోగంతకూడ చలింప లేదు. ఇట్లు తన్ను నిర్బంధించిన వారల కాయఁడు “నేను నా వృత్తి నే పరిత్యజించెదను గాని నిరూపిత సత్యమును త్రోసిరా జనలేను. నాయీ విశ్వాసమునకు ఫలితముగ నెట్టియిక్కట్టులు వచ్చినను ధైర్యముతో ననుభవించెదను. లోకమునకు నేను నమ్మినట్టిది సత్యమని ప్రకటించెద”నని యవిచలితమయిన విశ్వాసముతో సమాధాన మిచ్చువాఁడు. హిందూదేశము నందలి వైద్య విధానమున 16-2-1867-వ దినము చిగస్తర ణీయమైనది. ఆ దినమున హైందవ వైద్య విధానమును సంస్కరింప నిస్సహాయుడై సర్కారు నడుము బిగించి నిలువంబడెను. ఆత్మబలముతక్కు వేతొక బలమాతనికి లేదు. సత్యమే భగవంతుఁడు, భగవంతుఁడే సత్యమని యాతని

నమ్మిక. భగవంతుని చేతి కీలుబొమ్మ తానని యాతఁ డెంచు కొనెను. ఆతని యీ యభిప్రాయము, ఆతని జీవిత పర మార్థము - ఈ రెండే యాతని జీవితమును జక్కదిద్దినవి. మానవ బలమున కాతఁ డెన్నఁడును జంకలేదు. దైవ బలము, సత్యబలము—ఈ రెండే యాతనికి ప్రాపులు. ఆతని ధైర్యముతోడి ప్రచారము మూలముననే దేశమునందు వ్యాప్తిలోనున్న వివిధ వైద్యవిధానముల నవలంబించు వారిలో నాతఁడు సామరస్యము కలిగించి ధన్యజీవి యయ్యెను.

వంచకులకు దృఢవిశ్వాస హీనులకు కీర్తి ప్రపత్తులు తాత్కాలికములు, క్షణికములుగాని దృఢవిశ్వాసులకు, సత్య ప్రియులకు గౌరవ ప్రపత్తులు శాశ్వతములు. తాత్కాలికాభి ప్రాయభేదమున గలిగిన విమతభావము బుద్బుదప్రాయముగా నుండును. ఇది లోక ధర్మము. భిషగ్వరుడైన సర్కారు యొక్క వైద్యవ్యాపారము వృద్ధ్యుష్టుఖిమయ్యెను. రోగులు, ప్రేక్షకులు తండోపతండములుగ వచ్చి యాతని భవనాంత ర్భాగముల కిటకిటలాడఁ జొచ్చిరి. ఏమందిచ్చిన రోగి కేమి కావలయును? మానినది మందు, మనినది గ్రామమన్నది సత్యముకదా! రోగ నిర్మూలనము, ఆరోగ్యమును నర్థించిన రోగులు వైద్యవిధానమును సరకుచేయుట మానిరి. పూర్వపు వైద్య ప్రఖ్యాతి పునరాగతమయినది. మిన్ను విడిగి మీఁద కొరిగి పడినను జలింపని దృఢవిశ్వాసముకలవాఁడు, సత్య పరతంత్రుఁడు, భయరహితుఁడు నను జయజయ ధ్వనులతో సర్కారు కలకత్తా నగరమందలి వైద్యులకెల్ల శిఖామణియై యులరారెను.

పత్రికా సంపాదకత్వము - ప్రచారము :

అహంకార నిరసనము మహాదార చరిత్రులకు వెన్నతో బెట్టినది. ఆత్మ ప్రశంస చేయక తప్పని సరియయినప్పుడు సర్కారు లజ్జాపూరితుడై ప్రసంగించెడివాడు. తన యాన్నత్యము స్వల్పమయినదనియు, చాను పూని నిర్వహించు కార్యముయొక్క ప్రాధాన్య మెక్కువైనదనియు నాతడు భావించువాడు. శాస్త్రప్రాముఖ్యమునకు నిరసనము రానంతవఱకు దానెన్నడును పులుముకొని ముందడుగు వేసెడువాడు కాదు. మానవహృదయము స్వల్పమైన పరిధిగలిగినదనియు నందు సమాన ప్రభతో వస్తువ్యయము ప్రకాశింపలేదనియు నాతడు డెఱుంగును. అందుచేతనే శాస్త్ర విజ్ఞాన ప్రాముఖ్యమునకు నాత్మ ప్రాధాన్యమును బురస్కరింప రాదని యాతడు భావించెను. అందుకొకటే శాస్త్రవిజ్ఞానాభివృద్ధియే ప్రయోజనముగా గలిగిన శాస్త్రజ్ఞుడు ఆత్మ ప్రాధాన్యమును బరిమార్చింపవలయు నని యాతడు గ్రహించెను.

డాక్టరు సర్కారు రాజప్రతినిధియు, పలువురున్నతో ద్యోగులును, ప్రఖ్యాతులైన యూరోపియనులును, దేశీయ ప్రముఖులును గుమిగూడి యుండిన సభలో విజయనగరము నందలి శాస్త్ర కళాశాలకు ప్రతిష్ఠ చేయుచు ఉన్న గూర్చి ప్రథమ పురుషులో "ఆతని యెడ నత్యద్భుతమైన కుశాగ్ర బుద్ధిలేదు. కాని విజ్ఞానార్జనమునకు దీరని విపాస కలదు; శాస్త్రవిజ్ఞానా స్వేషణమునకు నుత్సాహపూర్వకమయిన యభివేషము కలదు. శాస్త్రసంపద నార్జించుట యన్నను,

నార్జించిన సంవదను వెడజల్లుటయన్నను నాతని కత్యధిక మయిన సంతోషము, తాను బొందిన విజ్ఞానానందము నెల్ల రక్షఁ బంచివెట్టవలెనని యాతనికిఁ దీవ్రమైన సంకల్పము కలదని యపన్యసించెను. నిజముగా నిదియే యాతని జీవిత రహస్యము. ఆతఁడు తన జీవితమును సత్యవిచారణమున కును, దత్త్వానబోధనమునకును సమర్పించెను. ఆతని యనంతాధ్యయన మనవద్యమైన శక్తలను, శిక్షణను ప్రసాదించినది. ఆ జిజ్ఞాసయే యాతనికి ప్రకృతిలోని తత్త్వముతో సన్నిహిత సంబంధమును గలిగించినది. వెడకివెడకి యీ మహానీయుఁడు శాస్త్రవిద్యుద్దీపికను గరమున గ్రహించెను. ఆ దివ్య వెలుగులచే దేశీయుల హృదయ కుహరములందలి తిమిరమును, అజ్ఞానమును, మూఢ విశ్వాసములను, అనుమానములను బటాపంచలు చేయుదాక నాతఁడు హృదయశాంతి వహింపఁజాలఁడాయెను.

“మన దేశీయులు బహు శతాబ్దులుగా నుండిన విదేశపరిపాలనమువలనను, సమిత నిరుత్సాహకరమయిన మతపరిస్థితులవలనను నధఃపతితులై యజ్ఞానమున నల్లాడుచున్నారు. మన మతము సర్వమతముల సారము వహించి మనస్సు నైహిక పదార్థముల నుండి దూరముగాఁ జేయునదైనను, గాలక్రమమున భిన్నజాతి ధర్మాదుల సంపర్కముచే సంకీర్ణమగుట సంభవించినది.” అని యాతఁడు మన మతమును గూర్చి ప్రసంగించియుండెను. తత్త్వాన్వేషణ పరునకు మత స్వరూపము - అందును విభిన్నమైన యీ హిందూమతము - ఇంతకంటె వేఱువిధముగా గోచరింపదు.

డాక్టరు సర్కారు క్రమముగాఁ దన నూతన వైద్య పద్ధతిని ప్రచారములోనికిఁ దెచ్చెను. అతని సమకాలికులచే నతని సిద్ధాంతములే యీ వైద్య విషయమున ప్రచారములుగా నంగీకరింపఁబడెను. తద్వైద్యోపయోగము నెల్లు వ్యాపింపఁజేయుట యని యాతఁడు సంతత మాలోచించుచుండెడివాఁడు. “మానవుల కత్యుపయోగకరమయినదిగా నంగీకరించిన యీ వైద్యమును నే నభ్యసించుచు సంతృప్తి పడియుండరాదనుట స్పష్టము. తచ్చికిత్సావిధానమును, దాని యభ్యాస ప్రచారములను నాకు శక్తిగలిగినంతవట్టు, లోడి వైద్యులయందును, బ్రజలయందును వ్యాప్తిచేయవలసిన బాధ్యత నాయందున్నది. ‘మెడికల్ గెజెట్’ పాక్షికపత్రిక యగుటచే దీనికి మేలైన సాధనము కాదు. వైద్య పత్రికల ద్వారాకాక యితర పత్రికల ద్వారా ప్రచారము చేయుట గౌరవహీనియే కాక యుచితముకూడఁగాదు. అందుచే నా కోరికను సఫలీకరించుకొనవలయునన్న నాకొక పత్రిక యుండవలయును. ఈ యభిప్రాయమే దృఢపడి పత్రిక నొకదానిని స్థాపింపవలయుననుపూనిక నాలో స్థిరమయిన” దని యాతఁడు పత్రికా స్థాపనమునుగూర్చి వచించెను. 1868-వ సంవత్సరమున స్వతంత్రముగా ‘గలకత్తా వైద్య పత్రిక’ యని యొకటి నాతఁడు ప్రారంభించెను. ఈ పత్రిక వంగ దేశమున హోమ్యోపలీచికిత్సావిధానమును వ్యాప్తముచేయుటకును, బరస్పర వైద్యులలో సామరస్య భావమును జెంపొందించుటకును, వైద్యులలో నతిసనాతనమైన ‘సంచికట్టు’ వైద్య విధానమునురూపఱచేయుటకును విక్కిలిపాలుపడినది. డాక్టరు

సర్కారు మనోరథము కొంతవఱకు దీని మూలమున నీడే రినడనుటలో సంశయము లేదు.

తన విద్యా కృషి సస్యమును మిత్రులకుఁ బంచకుండ స్వార్థపరుడై యుండుట సర్కారెఱుంగఁడు. ఆతని యతా కిక ప్రతిభతోడి కార్యోత్సాహమును, దీక్షయు నతనికిఁ బ్రపంచమునందలి మేధావులతో బంచయము కలిగించెను. సర్కారప్పటి విద్యావిధానమును గూర్చి విమర్శించెను. అయ్యది నిష్ప్రయోజనమును, కలుషీకృతము నని యాతనికిఁ దోచెను. శాస్త్ర విద్యాబోధనము దేశమున కత్యంతావశ్యక మని యాతనికి బోధపడెను. 'మిల్' పంశితఁడు వ్రాసిన గ్రంథము నితఁడు పఠించిన వెనుక నీతనియందుఁ గలిగిన సంస్కార ప్రభావమే యీ యాశయమునకు మూలము. ఈ యభిప్రాయమే క్రమముగా నాతనియందు నిరూఢమయినది. ప్రకృతిపదార్థ శాస్త్రావలంబనము మూలముననే హిందూబుద్ధి సమగ్రవికాసము నొందఁగలదని యాతఁడు వచించెను. ఈ కార్య మూహమాత్రమునఁ దోచిననాడే, దీనినిఁ బ్రత్యక్షముగఁ గార్యరూపమున సాధించుట సులభము కాదని యాతఁ డెఱుంగును. శాస్త్రము తన యదృష్టాచ్ఛాదనమును దొలగించి రహస్యముల బోధించిన మనోహర దృశ్యములు హృదయాకర్షకములుగా నుండక నసహ్య భౌతిక సూత్రములకుఁ దావొసంగు నని యచ్చటచ్చట సనాతనులగు పెద్దలు వాకొనునట్టి పలుకు లాతని శ్రుతిపథమునఁ బడకపోలేదు. అట్టివానికి ప్రతి సమాధానముగా నాతఁ డిట్లు వచించెను.

“పదార్థ సూత్రములు వాని సౌందర్యమును, ప్రకాశమును, వైశాల్యమును, గభీరతను గ్రహింప శక్తి లేనివారికి, మనోజ్ఞములు కాకపోవుట సత్యమే. మన యూహ కందరానివై యుండు శక్తులను, నపరిమితమైన బుద్ధి విశేషమును గ్రహింపజాలనివారి కవి యానందమును గలిగింపవు. దుర్బిణీ, దూరదర్శనులయందుఁ బ్రతిభింబితములైన రహస్యముల నెఱుంగనివాడు కవి కానేరడు: శాస్త్ర విజ్ఞాన దర్పణమునఁ దిలకించి దృశ్యముల విశేష రమణీయత్వమును దెలియలేనివాఁడును గవి కానేరడు. పండితాగ్రేసరుడయిన ‘కాలెడ్జి’ తన భావన బెంపొందించుకొనుటకు ‘సర్ జేవీ’ శాస్త్రజ్ఞుని యుపన్యాసముల వినుచుండువాఁడు. కాలెడ్జి సామాన్యకవియో? అమరకవి గెటీమాత్రము తగులవ వాఁడో?... అతఁడు వివరించిన శాస్త్రజ్ఞాన సర్వస్వమెచ్చటి నుండి గ్రహింపఁబడినది? శాస్త్రము జీవకవిత్వము - మానవుఁడు సృజించిన కొలఁది నది మనోజ్ఞముకాగలదు. శాస్త్ర వృద్ధివలన మానవుని యుత్తమ స్వభావము బాధిత మగునని తలంపరాదు. మానవుని యుచారభావములు శాస్త్ర వివరణమున నష్టము నొందుననియు నే విశ్వసింపను.....

.....శాస్త్రజ్ఞాన మెన్నఁడును మిథ్య కానేరదు. శాస్త్రము మూఢ విశ్వాసముపై నాధారపడినదికాదు. సత్యముపై నిర్మింపఁబడినప్పు డయ్య దసత్య మెట్లుగును?... ..భగవంతుని మానవుఁడు సవ్యముగా స్తుతింపవలయునన్న - స్తోత్రపాఠముల వల్లవేయుటకాక శరీర శాస్త్రమును

రచించి భగవద్రహస్యమును వివరించుట యాతడు చేయవలసిన పని ”

శాస్త్ర, తత్వాత్మకములయొక్క నిట్టి దృఢాభిప్రాయముతో డాక్టరు సర్కారు “దేశమువలన దరహాపాదుము మాధ విశ్వాసముల విగ్ధించి యుక్తమజ్ఞానావలంబన మొనరించుటవలన గలుగును. శాస్త్రాభ్యసనము మన దేశీయుల కావశ్యకముని నే జెప్పనది పారి యభివృద్ధినికే కాక పారి పునరుజ్జీవనమునకుఁ గూడ నైయున్నది. లేనిచో శాస్త్రజ్ఞానార్జనము చేయుచుని దేశీయులఁ బ్రబోధించుటకై జీవితమును సమర్పింప నిశ్చయించెడివాఁడనుగా” నని పెద్దల సభలో నుపన్యసించెను. శాస్త్రమునెడ నాతని యాదరాభిప్రాయములు దినదినాభివృద్ధినించుచుండెను.

కార్య శూరునకుఁ గాల విలంబనము బాధాకరముగ నుండును. ప్రయోగశాలలు తుధాపీఠముల రూపఁజేసి సంపత్నమృద్ధి నొసంగును. తనకుఁ దీరికయయిన వేశల సాయంసమయములయందు డాక్టరు సర్కారు తన గృహము నందే యిరుగుపొడుగు వారలకును, గొండలు విద్యార్థులకును శాస్త్రవిషయములఁ గూర్చి యుపన్యసించుట కారంభించెను. శ్రోతల యుత్సాహమున కితఁడు తన్మయుఁడగుచుండెడి వాడు. దినదినము వృద్ధినించు శ్రోతల సంఖ్య సర్కారు నాశల వృద్ధినిందించెను. ఆతని భావన యుజ్జ్వలమైందెను. ఆతని హృదయమున నాశాజ్యోతి వెలిగి దేశమునందంతటను బంగారు వెలుగులఁ బ్రసరింపఁజేసినది. “జపాను దేశము మన ముచ్చస్థితియందుండునాళ్ల నామమాత్రావశిష్టమయి

నదీ, అంతట నది యుగధర్మము నవలంబించినది. వెంటనే ప్రపంచమునందలి యితర జాతులతోడి సాహాయ్య సంపద నొంది రాజిల్లినది. హిందూదేశ మేల తదుదాహరణముఁ గైకొని ముండంగజేయరా' దని యాతఁడు ప్రశ్నించు కొనుచు శాస్త్రసంస్థానాథుని నొకదానిని స్థాపించి హిందువుల లోకము తీర్చవలెనని యొక దృఢనిశ్చయమునకు వచ్చెను. నిశ్చయమునకు వచ్చుటయే తడవుగా సర్కారు 'కలకత్తా వైద్య పత్రికలోఁ జక్కనిశైలిలో భావములు పొదివి శాస్త్ర సంస్థానాథుని వశ్యకమును బురస్కరించుకొని యొక వ్యాసము ప్రకటించెను. ఈ వ్యాసముతోడనే హిందూదేశమున నొక నూతనశకమవతరించినదన్న సాహసము కానేరదు. ఈతని వ్యాసము యొక్క ఫలితముగాఁ గలకత్తా విశ్వవిద్యాలయ మున బి. ఏ. తరగతులయందు శాస్త్ర మైచ్చిక విషయముగాఁ బ్రవేశపెట్టఁబడినది. దీనితో సర్కారు ప్రయత్నము బీజాంకురము నొందిన దనవచ్చును. అతఁ డసామాన్యమైన దేవదూతయూ యనిపించెను. శాస్త్ర విద్యాబోధనకే యాతఁ డవతరించెనని ప్రజలు తలపోసిరి.

వైజ్ఞానిక సమాజము యొక్క యావశ్యకమును గూర్చి 1869వ సంవత్సరమునఁ దొలుత పత్రికలలోఁ బ్రకటించఁబడినది. దేశమున ధనికులు లేకపోవుటగాని, చాతృత్వము మృగ్యమయి కాని, లోకోపకారపరాయణులు, దేశభక్తులు లేక గాని యిట్టి యుత్తమ సంస్థలు నిస్సహాయత నొందుట కుఁగారణములు కావు. లోకమున కేమి యయిన మనకేమి యను నుదాసీనభావముగలిగిన వారుండుట యొక కారణము.

అయినను వ్యవస్థాపకుడు, కార్యదీక్షా ధురంధరుడు, ప్రతిష్ఠా పకుడు, ప్రజాప్రీతి గలిగినవాడును నై యుండిన నెంతటి దుర్లుభ కార్యమైనను సులభసాధ్యము కాగలదు. డా. సర్కారు రేపనల్లు తదేక పరత్వమున వైజ్ఞానిక సమాజ స్థాపనమునకై పాటుపడఁజొచ్చెను. ఆతఁడు తీవ్రమయిన యాందోళనము సాగించుచుఁదనావశ్యకమును గూర్చియుపన్యాస పూర్వకముగా జ్ఞానప్రబోధముఁ గావించెను. ఎంత ప్రయాసపడి యెన్ని సభావేదికలపై గొంతుక చించుకొని యుపన్యాసముల నిచ్చి విసిగి వేసారినను నాతినికిఁ బ్రయోజనము లవంతయు నగుపించలేదు. ఇట్టి యంతరాయములకు సర్కారు భయపడి కార్యమును విడుచునట్టి యధీరుఁడుకాదు. దేశము నందున్న సర్వజనుల యుదార స్వభావముచేత బాత్ర మయిననాఁడే యియ్యది కార్యరూపము నొండగలదని యాతఁడెఱుంగును. విద్యావంతుల యొక్కయు, ధనవంతుల యొక్కయు, సామాన్యుల యొక్కయు, నధికారుల యొక్కయు సాహాయ్యము, సానుభూతియు సంస్థాస్థాపన మున కావశ్యకమని వారందఱి తోడను బరిచయము నాతఁడు సంపాదించెను. సర్ రిచర్డు టెంపుల్ ఆకాలమున బంగాళ మున లెఫ్టి నెంటు గవర్నరుగా నుండెను. ఆతనికి విద్యావిషయములన్నను, నిశిత వైజ్ఞానిక విమర్శనలన్నను మిక్కిలిప్రీతి. సెంట్ జోవియర్ కళాశాలలో జ్యోతిశ్యాస్త్రజ్ఞుఁడు, భౌతిక శాస్త్రజ్ఞుఁడు నయిన ప్రొఫెసరు లేఫంటు సహాయసంపదను డా. సర్కారు చూడగొనెను. పండితుల యాదర మున్న దన కార్యమునకు సరిపడదనియు, ధనవంతుల సానుభూతి కూడ

నవసరమనియు సర్కారు రెటింగిన వాడగుట, ధనవంతులకు జ్ఞానప్రబోధము నందాదరము కలుగునట్లుచేయుట యెట్లని యాలోచింపమొదలిడెను. కార్యము యొక్క ప్రాముఖ్యము, ప్రయోజకత్వము మున్నగునవి విజ్ఞులసానుభూతిని సంపాదించు గలవు. కోటికి పడగె త్తిన ధనవంతులను, భూస్వాములై ధనార్జన మొనరించుట తప్ప నితర మేమియు నెఱుంగని జమీందారుల నీ విషయమునందాసక్తులనుగాఁ జేయుట యెట్లు? అట్లు చేయక తన కార్యము సఫలీకృతముకాదే! వర్తకులు ధనవంతులు ప్రభువులు బిరుదములన్న పడిచెత్తురు. అధికారులన్న హడలుదురు. వా రధికారుల చిత్తములకు పృథిరేకముగఁ బ్రవర్తించఁజాలరు. అందుచే నీకార్య సాఫల్యమునకు నధికారయంతమయిన ప్రచారము కావలయునని డా. సర్కారు గుర్తించెను. 1876సం. జనవరి 15వ తేదీని లెట్టి నెంటు గవర్నరుగారు వైజ్ఞానిక సమాజమునకు ప్రారంభ మొనరించిరి. అదినము హిందూదేశ చరిత్రమున స్వర్ణాక్షరముల లిఖింపఁదగినది. ఈ ప్రారంభముతో డా. సర్కారు మనోరథము మొలకెత్తినట్లయినది. అది పెద్దదై పుప్పించి ఫలింపు లుప్పడో! శ్రద్ధాపూర్వకముగ శాస్త్రప్రియులగు వైజ్ఞానికులందఱును శాస్త్రపరిశోధకులుగానుండి నూతనములయిన పరిశోధనలు గావించి లోకమున కాశ్చర్యము గలిగించుట నిక్కవమే. కాని డా. సర్కారు పద్ధతికి నపవాదము. ఈతఁడు శాస్త్రప్రియుఁడు మాత్రమే. ఎట్టి పరిశోధనలను జేసి తా నెఱుంగఁడు సరిగదా, యెన్నఁడును పరిశోధనకుఁ జొచ్చినట్లు కూడఁదెలియరాదు. డా. సర్కారు “పాశ్చాత్యుల యాధిక్య

మంతయు వారి శాస్త్రజ్ఞానము నందును, శాస్త్ర పరిశోధనలయందును నున్నది. అట్టి శాస్త్రజ్ఞానమును మునుముందు మన దేశములలోఁ బ్రచారము చేసినచో మనవారందఱుపస్థితమైయున్న పాశ్చాత్య శాస్త్రజ్ఞానము నెఱింగి, తరువాత స్వీయపరిశోధనలచే వారల నతికరింపఁజాలుదురు. శాస్త్రజ్ఞానము దేశమున కత్యంతావశ్యకము. పేరుప్రతిష్ఠలులేని జవాను, శాస్త్రపరిశోధనల నెఱింగి పాశ్చాత్యులతో సమత్వము నొందినది. మన దేశమేల యట్టి ప్రయత్నమునకుఁ జొరబడరాదు? పాశ్చాత్యుల శాస్త్రజ్ఞానము కనుల మిఱుమిట్లు గొల్పుచున్నదే" యని యాతఁడు భావించి శాస్త్రజ్ఞాన ప్రచారమునకుఁ దన జీవితమును సమర్పించిన వాడయ్యెను. అందుచేతనే యాతఁడు సూతన పరిశోధనలకుఁ బూనుకొనలేదు. ఒక్క పరిశోధనము కొన్ని వందల వత్సరములు పట్టును. పరిశోధితమైన జ్ఞానముయొక్క యాధారము కలిగిన మిగిలిన జ్ఞానము నార్జింపవలెనను తృప్త తనంతట దానే కలుగును. అందుచే డా. సర్కారు అందనిమ్రాని పండ్ల కఱ్ఱు సాచునట్టిఁడు కాలేదు. అతఁడు కార్య కారణములను సూక్ష్మముగా గుణించి గణించువాడు. శాస్త్ర రంగమున నాతఁడుపస్థితమయిన శాస్త్రవిషయములను వివరించి బోధించునట్టి వాడు. అతఁడు హిందూదేశమున శాస్త్ర దేవతాలయమున ముదునలిపు రోహితుడు, మతాచార్యుడు నైనాడు.

డా. సర్కారు జన్మతః గొప్ప యుపాధ్యాయుడు. వైజ్ఞానిక సమాజమున నొసంగఁబడు నాతని యుపన్యాసముల చిన్న విద్యార్థుల కెల్లరకును నిది విదితము. వైజ్ఞానిక సభాప్రా

రంభ దినమున నాతని యుపన్యాస మద్వితీయమయినది. ఆసభకు నధ్యక్షత వహించి 'రిచర్డు లెంపులు' శాస్త్రపాఠశాలకుఁ దగినవాఁడు డా. సర్కారుకొక్కడేయని యతని బోధశక్తి నుగ్గడించెను. ఈతఁడెంతటి బోధకుఁడో యంతటి ప్రయోగనైపుణ్యము కలిగినవాఁడు కూడనై యుండెను. ఈతని ప్రయోగనైపుణ్యమున కచ్చేరువంది యప్పటిరాజప్రతినిధి యైన లార్డులిట్టన్ ప్రభువు తన భవనమున కాతని రావించి ప్రయోగాత్మకమైన యాతని యుపన్యాసమును విని ముచ్చట పడెను. ప్రథమమున వైజ్ఞానిక సమాజపు టుద్దేశములు విద్యార్థులకు శాస్త్రజ్ఞానమును ప్రసాదించుటయు నుత్తమ శాస్త్ర నిష్ఠాతులు తయారయిన వెనుక వారి మూలమున శాస్త్రజ్ఞానమును దేశమున వెదజల్లుటయును నై యున్నవి. ఇది కాక శాస్త్రపరిశోధనలకు హిందూవిద్యార్థులనర్హులన్న వారు సిగ్గుపడునట్లు శాస్త్రజ్ఞానార్జనముపట్ల తదితరుల వలెనే, మనవిద్యార్థులుకూడఁ గుశాగ్రబుద్ధులని లోకమున కెఱుకపరచెను. డా. సర్కారు తన దేశీయులందఱు గారడీ వాని వింద్రజాలిక క్రియాకలాపములఁ జూచి కనులప్పగించి పోవు వారివలెగాక శాస్త్రరహస్యముల నెఱిగినవారు కావలయుననియు, సోమఁడై యుంచుట తగదనియు పదేపదే వారికి బోధించెను. ప్రపంచ వైజ్ఞానిక మండలిలో మనవారును నర్హులము నొందవలయునని యాతని యాశయము. ఉదారాశయములతో నిండిన యాతని వైజ్ఞానిక క్షేత్రము ప్రజ్ఞావహములును, బరిమళవంతములునగు పుష్పములను పూయగలదనునాశ యాతనికి జనించెను. ఆతని జన్మము

ధన్యమయినది. ధన్యతమ జీవితముడైన యాతడు హిందూ దేశమందలి వైజ్ఞానిక విద్యకు పితామహుఁ డయినాఁడు.

IV

వైజ్ఞానిక సమాజము: శాస్త్రజ్ఞానవ్యవసాయము

డాక్టరు సర్కారునకు వైజ్ఞానిక సమాజము నెలకొల్పు నప్పుడు 'సర్ జేవిడ్ బ్రూయిష్టర్' స్థాపించిన పాశ్చాత్య సమాజపు దృష్టి హృదయమున నుండెను. ఈ సమాజపు నిర్వహణము, కార్య కలాపము ప్రభుత్వముక్రిందకాక సంపూర్ణముగా సామాజికతల యధికారము క్రింద నుండి పూర్ణ స్వాతంత్ర్యము నొంది యుండవలయును. ఇయ్యది జాతీయము, దేశీయము నై యుండవలయునని యాతనిచే సంకల్పింపఁబడినది. అందుచేత దినములలో హిందూశాస్త్రజ్ఞులనే యుపన్యాసకులుగ నిర్ణయింప వలయునను నిర్బంధము కల్పింపఁబడినది. కాని యట్టి శాస్త్రవిద్వాంసులు హైందవులం దెందు కలరు? ఆదినములలో శాస్త్రాభ్యాసము శైశవ స్థితియందున్నది. ప్రజలలో శాస్త్రజ్ఞానమే మృగ్యము. అయస్కాంతమును జూచి యబ్బుర పాటొందునట్టివా రాకాలమువారు. శాస్త్రజ్ఞానము వైద్యకళాశాలలోఁజేరిన వారికిఁదప్ప నితర విద్యార్థులకుఁ దెలియదు. కార్య నిర్వాహక వర్గము వారు వైజ్ఞానిక సమాజమున హిందూ శాస్త్రజ్ఞులనే నియమింపవలయునను దృఢాభిప్రాయమున నున్నాడు. జాతీయ భావముండుట యుత్తమమే. కాని యట్టి సమాజమున హిందూ శాస్త్రజ్ఞుల కుపన్యాస మిచ్చుటకు సాధ్యమగునా? భౌతిక

శాస్త్ర) జ్ఞాన పరిచయము కలిగిన వారే తక్కువ. పోనీ !
 కలిగినవారయినను సుస్పృష్టముగను, మనోహరముగను
 బోధింపగలిగినవారెందరు? అందుచేత డాక్టరు సర్కారు
 చాల తీవ్రముగ నాలోచించి సంఘ సభ్యుల కంగీకారము
 కాకున్నను బోధనమునకు మాత్రము హిందూ శాస్త్ర)జ్ఞులు
 పనికిరారని వాదించెను. విద్యావిషయము, శాస్త్ర)జ్ఞానార్జన
 విషయము సమాలోచించుపట్ల దేశభక్తి జాతీయతలఁ బుర
 స్కరించుకొని మొండిపట్టు పట్టరాదు. ప్రపంచమునందలి
 గొప్ప శాస్త్ర)జ్ఞులు గాని, మేధావులు కాని, యొకే దేశమునకు
 గాని, జాతికి గాని సంబంధించినవారుకారు. వారు మానవ
 లోకమున కంతటికి సమాన స్వామ్యముగల వ్యక్తులు.
 జాతి ప్రత్యేకత కొఱకుఁ బడిచచ్చు జర్మనీ దేశము తన
 విజ్ఞాన మనల్పమయిన దయినను, బరిశోధనలను జరిపించుట
 కును, విద్యుత్త నార్జించుటకును, బాహుటముగా, నెల్లర
 విద్వాంసులను వినియోగించు కొనినది. ఇది సమంజస బుద్ధి
 యని డా. సర్కారు చెప్పినను దోడివారికిఁ దట్టినది కాదు.
 పాశ్చాత్య శాస్త్ర)జ్ఞుల సాయమును సర్కారు పేక్షించి వారల
 నాహ్వానించినప్పుడు సర్కారు మూలోద్దేశములకు భిన్న
 ముగాఁ బ్రవర్తించుచుండెనని కార్య నిర్వాహక సభ్యు లేవ
 గించుకొనిరి. వారికి సమాధానముగా సర్కారు “మనవారి
 రికను శాస్త్ర) ప్రాథమిక విషయములనే నేర్చుకొనవలసి
 యున్నది. మనవారి యభ్యుదయమును గోరియే విరోధీయ
 పండితుల సాహాయ్య మపేక్షింపవలసియున్న” దని మృదువు
 గనే వారలతో వాదించి తన యభిప్రాయమునందు వార

లకు సానుభూతి కలుగు నట్లొనర్చి వైజ్ఞానిక సమాజము శాస్త్రపాఠములను విద్యార్థులకుఁ జెప్పనట్టిదికాక నూతనములైనవియు, స్వీయములైనవియు నగు పరిశోధనల నొనరించు నట్టిదిగా నిర్ణయించెను. అంతియకాక శాస్త్రవాసన నెఱుంగని విద్యార్థులకొఱకు వైజ్ఞానిక సమాజమునుండి యాచార్యులను శాస్త్రబోధనలు చేయుఁబుట్టకై యాతఁడు శాస్త్రజ్ఞానము వ్యాప్తముచేయ సంకల్పించెను.

సత్కార్యాచరణమున కంతరాయములు పెక్కు. సర్కారు సుంపత్యములు తడేకదీక్షతో సమాజము కొఱకు పాటుపడెను. మానవప్రయత్న మెంత యున్నను దైవ ప్రయత్నము లేకున్న నది నిష్ప్రయోజనము. సర్కారు ప్రయత్నములకు భగవంతుఁడు దోహద మొసంగినాఁడు. ఉదాహరణకు 'కాలేక్విస్సాన్ టాగూరు' 25 వేల రూప్యములను శాస్త్రపరికర సంపాదనము కొఱకును, 5 వేల రూప్యములను సమాజపు నిధికిని, 2500 రూపాయలను భవనమునకును నొసంగి సమాజమున కొక రూపము నొసంగి నృణ్యము కట్టుకొనెను. ఆతని యీవి మూలమున శాస్త్రోపన్యాసముల కొక రంగమేర్పడినది. విజయనగర మహారాజులుంగారు భవన నిర్మాణమునకగు వ్యయము నంతను భరించి తమ యాచార్యమును గనఁబఱచిరి. ఇట్టి యుదాహరణలు యొక్కయు, శాస్త్రవిద్యాభిమానుల యొక్కయుఁ బ్రోత్సహములేని నాఁ డే సంస్థ కొనసాగఁగలదు ?

వైజ్ఞానిక సమాజ స్థాపనము జరుగు దినములలోఁ గలకత్తాలోని కొందఱు విద్వాంసులు దైనందిన జీవితమున

కవసరములగు ప్రతి విషయమునకును హిందూదేశము
 పాశ్చాత్య దేశములపై నాధారపడియున్నది. ఈ పరాధీనత
 మిక్కిలి దీనముగానున్నది. పూర్వము ప్రపంచమునందన్ని
 దేశములకును నాగరికతా దీపముల నెత్తిన మన కీయస్వాతంత్ర్యము
 గర్వముయినది. అందుచే దేశమున కీతిరుణమున
 శాస్త్రవిజ్ఞానాభివృద్ధి కాక శాస్త్రసాహాయ్యమున వస్తూ
 తప్పాదనమును జేయుటయే కావలసియున్నది. ధనవంతులు,
 పాశ్చాత్యులు కృషిచేసి పెంపొందించిన శాస్త్రము నభ్య
 సింపవచ్చును గాని సామాన్యునకా విజ్ఞానముతోఁ బరియేమి?
 శరీరపోషణమునకుఁ గడంగక యాత్మవికాసమునకుఁ బూను
 కొనుట చాల శోచనీయమని తమ యుత్సాహమునుమాడ
 త్రోవలఁ బోనిచ్చి దుర్బుద్ధితో సర్కారు ప్రయత్నముల
 కంతరాయమును గలిగింప వలయునని తీవ్రాందోళనమును
 జరుపుచువచ్చిరి. “జాత్యు సర్కారుయొక్క వైజ్ఞానికసమా
 జమా కాలమున కుపకరించునదికాదు. ఇది దేశమునకు
 మోయఁజాలని భారమును గలిగించుచున్నది. అట్టి వ్యవస్థ
 యే యీదేశమున కవసరముకాదు. ఒక వేళ అవసరమయి
 నచోఁ బదియేండ్లుపోయిన తరువాత నవసరపడునేమో! మన
 పల్లిపట్టణములు నిర్జనములై శోభాదరిత్రాణములుగానున్నవి.
 గొప్ప యింటివారుకూడ నెక్కుగుమ్మముదిగు గుమ్మముగా
 బిచ్చమిత్తుకొనుచున్నారు. అందుచే దేశమునకుఁ గావలసినది
 పారిశ్రామిక విజ్ఞానమును, వృత్తి విద్యను బోధించు సంస్థలు
 గాని వైజ్ఞానిక సమాజములుగావని వారియుద్దేశము. పాపము
 నిద్రాహారములు మాని రేయిబజళ్లు సర్కారు రాచరించిన

శాస్త్రప్రచారమును బురస్కరించుకొని యావిచిత్రవాదుల సంఘము స్వార్థమును గొనసాగించుకొనఁ దలంచెను. తమ కార్యమును నిర్వహించుకొనుటకు వారికిఁజక్కని సమయము తటస్థించెను. అప్పుడే దేశమునకు రానున్న బ్రిటిషు యువ రాజుగారిచే దమ సంస్థయొక్క ప్రారంభమును జేయింపవలయునని యప్పటి గవర్నరయిన సర్ రిచర్డు టెంపులు సమ్మతిని వారుపొందిరి. ఈ యుత్సాహముతో వారు దుష్ప్రచారమునకుఁ బ్రారంభించిరి. సర్కారు ప్రయత్నములను, నాతని యాశయములను వ్యక్తిగతముగాఁ గాఢముగాఁ దెగడ నారంభించిరి. సర్ రిచర్డు టెంపులు ఆధిపత్యమునఁ బెద్దలను బలువురను బ్రోగుచేసి వారు సభలు కావించిరి. తీర్మానముల నుపసాదించి యొక లక్షరూపాయలను వసూలు గావించుటకు ప్రయత్నములుచేసి చందాలు వేయించి, వారి యాశయముతోడి సంస్థయే దేశమునకు నావశ్యకమని స్థానిక పత్రికలన్నియు నుద్ఘోషించినవి.

మిత్రరూపమున వచ్చు శత్రువు మిక్కిలి భయాన్వదుడన్నది చాల నిజము. హిందూసంఘమని పేరిడుకొన్న యా ప్రతివాదిసంఘ మట్టిది. తమ ప్రయత్నములకు డా. సర్కారచలుండై యుండుట గ్రహించి వారు జనులను మోస గించుటకై వైజ్ఞానిక సమాజప్రయోజనమును తమ సంఘ ప్రయోజనమును వేరుగాదని తర్విత్ర ప్రకటించుచువచ్చిరి. ఫాదర్ లాఫాంటు మున్నగువారు డా. సర్కారు సమాజమునకుఁ బ్రత్యర్థిసంఘమును సహింపఁజాలక పోయిరి. వారు సర్కారున కండయై నిలిచిరి. హిందూ సమాజపు సభ్యులు

రెండు సంఘములను సమ్మేళనము చేయవలసినదిగాఁ గోరిరి. ఒకటి సిద్ధాంత ప్రచారమును, వేతాకటి ప్రయోగ సాధనమును నాశించుచున్నది. ఈ రెండును నొకదానిపై నొకటి యాధారపడియున్నవి. ఒందువిడిచి వేతాకటి స్వతంత్రముగా నుండఁజాలదని వారు చెప్పుచువచ్చిరి. రెండు సంఘముల ప్రధానోద్దేశములు దేశదారిద్ర్యమును బారఁద్రోలుటయే కనుక రెండు సంఘములను నేకసంఘముగాఁ జేసి నిర్వహించినచోఁ బూర్వముకంటె నూతన తేజముతోను, నుత్సాహముతోను సంఘోద్దేశములను నిర్వహింప వచ్చునని వారు చెప్పుచువచ్చిరి. ఇంతియకాక సంఘద్వయ సమ్మేళనమునకు డా. సర్కారు సంగీకరింపఁ జేయవలసినదని వారు పలువురు పెద్దలను బంపిరి. కాని సర్కారు ట్టి బలవంతపు మాటలకు లొంగిపోవునట్టివాఁడుకాడు. ఆత డాజన్మయోధుఁడు. జీవితములోఁ బ్రతిరంగ మాతని కొక యుద్ధము. ప్రతియుద్ధమునను విజయమొందు నప్రతిహతమయిన యాత్మవిశ్వాసముగల యోధుఁ డాతఁడు.

ఈ సందిగ్ధావస్థలో డాక్టరు స్థితి యిది. శాస్త్ర విద్యాప్రచారము నొనరించుట కాతఁడు దేశమున ప్రప్రథమ వ్యక్తి. బంజరునేలల సాగుచేసి నిరంతరకృషిచే శాస్త్ర బీజము నందుఁ జల్లుటకు సర్వప్రయత్నముల నాతఁ డొనర్చెను. ఈ సమయములో ప్రయోజనాత్మక శాస్త్రజ్ఞానవాదులు తలచూచి విత్తులు చల్లుటకు శాస్త్ర సన్యములఁ గోసికొనుటకు నూహించి, యాందోళనము చేయసాగిరి. వారట్టిప్రయత్నమునకుఁబూనుకొనినప్పుడుసర్కారుతో సంప్రదించియెఱుంగ

గరు. సంప్రదింపమానిన మానిరి కాని యాకాలమునశాస్త్ర) జ్ఞానవీరమయిన డా. సర్కారును దమసమావేశములకు వారాహ్వానింపనైన లేదు. బహుశః రహస్యసమాలోచనములఁ గావించి డా. సర్కారు కృపి ఫలితముచు వారు దొంగిలించఁ దలపోసిరి కాఁబోలు! ఇంతగా బనిచేసిన వారు వారిసంఘోద్దేశములను బ్రచురింపనైనఁ బ్రచురించియుండలేదు. ఊరకే ప్రయోగాత్మకశాస్త్ర) బోధన మను మాటను మాత్రము వారు పదేపదే యనుపల్లవిగా నుచ్చరింప మొదలు పెట్టిరి. ఇట్టి బాధ్యతారహితులు నవిమృశ్యకారులు నగువారికిఁ జేదోడయి వ్యవహరించుటకు డా. సర్కారేల యంగీకరించును! రెండు సమాజముల పక్షమున జరిగినసమావేశములో సర్ రిశర్దు తెంపులు డా. సర్కారు నాహ్వానించి తన పరిస్థితిని వివరింపుమని కోరెను. అప్పుడు సర్కారు “విద్యార్థులు శాస్త్ర విషయములలోఁ బాఠములు నేర్చుకొను కళాశాల స్థాపించుట నాయభిప్రాయము కాదు. మఱి విద్యార్థులు శాస్త్ర పాఠములఁ బ్రవీణతను గణించిన వెనుక వారిజీవితకాలమంతయు, లేదా వారి కిష్టమున్నంతకాలము శాస్త్ర)శాఖలలో నేదో యొకదానియందు పరిశోధనచేయుటకు వీలయిన యవకాశములను గల్పించుటయు, నూతన పరిశోధనలకుఁ దావొనంగు స్వతంత్రపరిశోధనలు జరుపుటకు సౌకర్యముల నొసంగుటయు నాయుద్దేశములు. పాఠశాలా విద్యార్థులు ప్రత్యేక పరిశోధకుల స్థితి కొకేమారుగా రాలేదు. నైజ్ఞానికసమాజపు ముఖ్యోద్దేశము శాస్త్ర)ధ్యాపనము, శాస్త్ర)ధ్యయనమును నైయున్నది. ఈ ప్రణాళికలోఁ జరుగవలసిన పరిశ్రమలకు స్థాన

మొసంగలేము. క్రొత్తసంఘమువారూహించినట్లు శాస్త్ర) పఠనముయొక్క ముఖ్యద్దేశము పరిశ్రమలకోటకుఁ గాదు, దానియొక్క ప్రయోజనమంతకంటె నత్యుత్తమమును, నుదార తరమును నై యున్నది. హస్తపరిశ్రమలను, యాంత్రిక పరి శ్రమలను వృద్ధిపఱచు కళలలో విద్యార్థులకు శిక్షణనొసంగుట యీ సంఘముయొక్క యభిప్రాయము కాదు.” అని పర పక్షముతోడి సమ్మేళనము పాసంగదని రూఢిపరచుచు నుప న్యసించెను.

డా. సర్కారు తన యుపన్యాసాంతమున “వృద్ధముల యైన యూహాపోహలతోఁ గాలము వృథాచేయనేల! కాల మనంతము. భూమి విశాలమయినవి. మన యిరువురసంఘము లకే కాదు. ఇట్టి చానికి పెక్కింటి కిందు స్థానముకలదు. మీరు మీ యుద్దేశముల సాధించుటకుఁ బ్రయత్నింపుడు. మేము మాయుద్దేశముల కొనసాగించుటకుఁ బ్రయత్నించెదము. అందుచే మనలో మనకు స్పర్ధనశించి శాంతిప్రబలు” నని బోధించెను. ఈ వివాదమువలన డా. సర్కారు శీలమునందలి యచంచలాత్మక విశ్వాసము సుప్రకటితమైనది. ఈయచంచ లాత్మ విశ్వాసమే యాతని జీవితగ్రంథమున బ్రతిపుట యందును గోచరించుచుండును. “రాజీ” మార్గము వ్యక్తి యొక్క ప్రత్యేకతను నాశనముచేయును. ప్రత్యేకతాశూన్య మైన వ్యక్తిత్వము నీరసము. ‘హిందూ సంఘము’ చావలేక యెట్లో ప్రత్యేకముగాఁ బదియెండ్లు తనజీవితమును గర్జయింప ముగా సాగించినది. తుదకు తానన్నట్టి దొక్కొడుకూడ నొనరింపఁ జాలకయే రూపఱినది. సర్కారు వైజ్ఞానికసమా

జము తన వినయాత్మకమయిన యుద్దేశములతోఁ గ్రమ క్రమాభివృద్ధినొంది దేశమున ననన్యతుల్యమైన ప్రభావవంతమయిన శాస్త్రపరిశోధనాలయముగా మారినది. ఈ వైజ్ఞానిక సమాజమును గూర్చి సర్ సి. వి. రామను “ఇందుండి శాస్త్రశాఖలలోని ప్రత్యంశమునందును విజ్ఞాన ప్రవాహములు ప్రపంచమున కెల్లయెడల పాటినవి. శాస్త్రవిజ్ఞానమధ్యసింపఁబడు ప్రతిదేశమునందును ఈ డా. సర్కారు వైజ్ఞానికసమాజము పేరొందె” నని ప్రశంసించెను.

V

గౌరవోన్నతులు

డా. సర్కారు నిరంతరకృషి ప్రజాదరమును, లోక ప్రతిష్ఠను నాతనికి సంపాదించకపోలేదు. మొదట ననిష్టమును సూచించినను చివరకు ప్రభుత్వమువాతాతని ప్రయత్నము నామోదింపక తప్పినదికాదు. దేశమున శాస్త్ర విద్యా ప్రచారకుడను ఏకైక ప్రతిష్ఠ సర్కారునకుఁ గలిగినది. లార్డు కర్జన్ ప్రభువు “డాక్టరు ఆఫ్ లా” అను గౌరవ బిరుదము నొసంగి డాక్టరు సర్కారును గౌరవించి యాతని కృషిని బ్రశంసించెను. తరువాత హోమ్ యాఫీస్ వైద్యమున సర్కారద్వితీయుడాయెను. కష్టసాధ్యములగు రోగములనిర్మూలమునకు, నౌదార్యమునకు, నార్తజనరక్షణమునకును కలకత్తాలోని ప్రజలండఱుకును నాతఁడు శ్రమించుచుండెను. అతఁడు గౌరవ న్యాయాధిపతిగానై కొలఁది సంవత్సరముల తరువాత సి. వి. ఇ బిరుదము నొందెను. డాక్టరు శ్రద్ధాపూర్వక

మయిన కృషి, రాష్ట్రముయొక్క వివిధావశ్యకములతోడి పరిచయము ప్రభుత్వము గ్రహించి పంగరాష్ట్ర శాసనసభ సభ్యత్వ మాతని కొనంగి తన్నుదా గౌరవించుకొనెను. కలకత్తా విశ్వకళా పరిషత్కార్య నిర్వాహసంఘ సభ్యుడుగను, కళాసంఘాధ్యక్షుడుగను నెన్నుకొనంబడి తత్పరిషత్పరిపాలన మున సర్కారు తాహమును జూపెను. 'ఏషియాటిక్ సొసైటీ ఆఫ్ బెంగాల్' ఆతనిని సభ్యునిగాఁ జేర్చుకొని గర్వించెను. హిందూవస్తు ప్రదర్శనశాల కతఁడు ధర్మకర్తగానుండెను. ఆతఁడు జన్మాంతమువఱకు శాస్త్రాభివృద్ధికై యేర్పఱుపఁబడిన బ్రిటిషు శాస్త్ర సంఘమున శాశ్వత సభ్యుడయ్యెను. ఏదో విధముగ ప్రత్యక్షముగనో, పరోక్షముగనో ప్రతివిజ్ఞాన సంఘమునను నాతఁడు సభ్యుడయ్యెను. ప్రపంచమున నభివృద్ధిన్ముఖమైన ప్రతిసంస్థనుండి గుణపాఠముల నాతఁడు గ్రహించి వానిని తన దేశీయులకు బ్రసాదించెను. రాజా పియరీ మోహన ముఖర్జీగా రనినట్లు డా. సర్కారు తన చిట్టు తనాటి యాహుల నన్నిటిని సాక్షాత్కరింపఁజేసికొనిన గొప్ప ధన్యమానవుడనుటలో సంశయములేదు. ఆతఁడుదయించిననాడు హిందూదేశము పాశ్చాత్య దేశీయుల శాస్త్ర పరిశోధనల శాశ్వర్యపడి చూచుచుండెను. ఆతని మరణశాలమున హిందూదేశము ప్రపంచమందలి యన్ని వృద్ధిన్ముఖ సంఘములయందును బాల్గొని డాక్టరు స్వప్నములను యథార్థములుగావించెను.

అవసానకాలము:

డాక్టరు సర్కారు జీవిత మపరభాగమును బ్రవేశించెను. ఆతని నిరంతరకృషి, యధిరోత్సాహము, కార్యదీక్ష గమనించినవారికి డాక్టరు చాలకాలము జీవింపఁడని తెలియవచ్చెను. జీవితావసాన చిహ్న లాతని ముఖమునఁ బ్రత్యక్షములు కాజొచ్చెను. అతఁడు గంభీరస్వరము గలిగిన వాఁడయినను దీర్ఘోపన్యాస సమయముల నాతని యూపిరి తిత్తులు శ్రమను భరింపలేని లక్షణములఁ జూపింపసాగెను. అతని ముఖారవిందమున దేవతాంశ గోచరింపసాగెను. 1891 సంవత్సరమున 'ఇన్స్టిట్యుషన్' జ్వర మాతనికి వచ్చెను. తరువాత మలేరియా జ్వరము ఉబ్బసముతోగూడి యాతనిని బాధింప మొదలిడెను. అయినను మలేరియా రోగుల కతఁడొనర్చిన సేవ యనల్పమైనది. అంటువ్యాధియగు మలేరియా యన్న నాతనికి భయమే యైనను మలేరియా రోగుల యార్తనాడములా భయమును సడలించివైచినవి. హుగ్లీలో నొక పేడవానియింట మలేరియా రోగి కీతఁడు చికిత్స యొసంగుటకు దినదినము తొమ్మిదిరోజు లరిగెను. సాధారణముగా నిలువెడలి దూరపు దేశముల కరిగిన డాక్టరు నూఱు రూప్యముల దనుము గ్రహించెడివాఁడు. ఈ సమయమున మాత్రము కానీ పుచ్చుకొనలేదు సరిగదా మలేరియాతో నింటికి వచ్చి పడెను. తరువాత నీజ్వరము మూఁడేండ్లాతనిని పీల్చి పిప్పిచేసినది. ఆతనికాహారము జీర్ణమగుట తగ్గెను. అందుచే భోజనము చాల నతఁడు తగ్గించవలసి వచ్చెను. 1896 వ సంవత్సరమున ఫిరోజిషాయువరాజునకు వైద్యము చేయవలెనని

యాతని కాహ్వానము వచ్చెను. ఆతని కా వెద్యము చేయఁ
బూనుట కిష్టమేలేదు. కాని యాతని స్నేహితుల బలవంత
మున నాతని కయ్యది చేయక తప్పినదికాదు. అనిష్టుడైన
భిషగ్వరని వారు బల్లి గంజీకి తీసుకొని పోయిరి. ఆ
ప్రదేశమంతయు భయంకరమగు మలేరియా వ్యాధితో
మూల్గురోగులతోఁ బ్రతిధ్వనించుచుండెను. తిరిగి డాక్టరునకు
మలేరియా యంటుకొనెను. ఈ రోగమునుండి యాతఁడు
మరల తెప్పిరిల్లలేదు. ఆ రోగము దీర్ఘరోగమయ్యెను. తరు
వాత నెన్నఁడును నాతనికి సంపూర్ణారోగ్యము కలుగలేదు.
అయినను దినముల తరబడి, వత్సరముల తరబడి శాస్త్రము
నకు సంబంధించిన యుపన్యాసముల నాతఁ డీయ మానినది
లేదు. ఆతని యంతిమ కాలోపన్యాసములు కూడ సమగ్ర
శాస్త్రపరిచయమున సేమాత్రమును గొఱంత పడలేదు.
ప్రత్యుపన్యాస ప్రారంభమునను దగ్గతవలని యశక్తిని వెల్ల
డించుటయు, ప్రారంభించిన వెనుక తస్మయ్యుడై డాక్టరు
వచించుటయును వినువారికి సుపరిచితములయినవి. ఒక దినమున
4 గంటలకు సాయంకాలమున డాక్టరు వైజ్ఞానిక సమాజమున
విద్యాధుల కుపన్యాస మీయవలసియుండెను. సుమారు
మూడుగంటల కొకరు వచ్చి యొకరోగి చికిత్సావిషయమున
రెండువందల రూప్యము లిచ్చెదమని బ్రతిమాలుకొనిరి.
ఆ రోగిని దర్శించుటకు మంకొంగుటకు రెండుగంటలకు
తక్కువకాలము పట్టదని యాతఁడెఱింగి, తనకై నిరీక్షించు

విద్యార్థులను భగ్నశులనుజేయుట కిష్టపడక తిరస్కరించి పంపివేసెను. శాస్త్రప్రచారమున సుంతయైన నాటంకమును గల్గింపరాదు ; అదియే యనర్థమయిన జీవితసిద్ధియని యాతడు తలపోసి యావజ్జన్మ మట్లు వ్యవహరింపఁగలిగెను.

రోగ మాతనిఁ గ్రమక్రమముగాఁ దినివేయుచుండెను. ఆతఁడు కృతీభూతశరీరుడయ్యెను. 1903 నాటి కితనికి డెబ్బదియేండ్లు నిండెను. ఆతని ప్రియపుత్రుఁడు డాక్టరు యొక్క సప్తతితమ జన్మదినోత్సవమును గావించెను. అప్పటికే డాక్టరు తాను డెబ్బదియొకటవ సంవత్సరము చూడనని యెఱుంగును. ఆతని హృదయమున శాంతి వసించెను. ఆతఁడు తన విజ్ఞానమును నిద్రావస్థలో నుంచలేదు. భగవంతుని యనల్పములగు వరప్రదానముల వివరించుటకై తన బుద్ధివికాసము నాతఁడుపయోగించెను. ప్రపంచము విజ్ఞాన పూరితుడైన యొకవ్యక్తిని గోల్పోయి విచారాంధకారమున మునుంగవలసిన సమయ మరుదెంచెను. బంధువులను, హితులను సర్కారు చేరఁ బిల్చి “భగవంతుని యందును, మతమునందును విశ్వాసము గలిగియుండుడు” అని వచించెను. శాస్త్రజ్ఞుఁ డిట్లు చెప్పి టాల్చర్వజనకమే. ఆతని యభిప్రాయములో భగవంతుని మతము మానవుని హృదయమునం దుండును. ఆతఁడెప్పుడును భగవంతునియందు విశ్వాసమును గోల్పోయి యుండలేదు. ఆతనికి మతాచర

ణము కావలయును కాని ఆడంబర మవసరము లేదు. సర్కార్
రంత్ర్యదినములు బాధాకరములుగానే యుండెను. ఆ బాల
ప్రవృద్ధమయిన కార్యదీక్షచే దనమనస్సును భగవంతుని
యందును, నతని సృష్టిపరిశీలనమునందును నాతడు నియో
గించెడివాడు. తన బాధల నన్నింటిని వీరునివలె నతడు
భరించెను. ప్రతివ్యక్తియు ప్రతిక్షణము తన జీవితమునకుఁ
గారణభూతుడయిన భగవంతునికిఁ గృతజ్ఞుడై యుండవల
యునని యాతని జీవిత సం దేశము. భిషగ్వరుడు పరమ
పదించెను. వై జ్ఞానిక ప్రపంచ మంధకార బంధురమయ్యెను.

సర్ జగదీశ చంద్రబోసు

1. జననము:-

1. అసామాన్యమైన విజ్ఞాన శాస్త్ర పాండితిచేరి దిగంత విశ్రాంత కీర్తి సందిన జగదీశ చంద్రబోసు క్రీ. శ. 1850 వ సంవత్సరము నవంబరు ముప్పదవతేదీని దక్కనులోని విక్రమపురమునందుఁ బ్రతిష్ఠ కెక్కిన వంశమున నుద్భవించెను. చిటుతప్రాయమునుండియు జగదీశబోసు వస్తు నిర్మాణములన్నను, బరిశోధనలన్నను నెక్కుడు ప్రీతి చూపుచుండెడివాఁడు. ఈగుణమునకతని స్వీయప్రతిభ యెంత కారణమో, యాతని పితృపాదుఁడగు భగవాన్ చంద్ర బోసుయొక్క దోహదము కూడ నంతేకారణము. కుమారుని సహజ ప్రతిభను గ్రహించి యాతఁ డది పెంపొందుటకుఁ దగిన యవకాశములఁ గల్పించెను. ఫారిద్ పురమున డిప్యూటీ కలెక్టరుద్యోగమున నున్న యాతని కేది కొఱత ? భగవాన్ చంద్రుఁడును నుత్తమశీలమును, నుత్సాహన ప్రతిభా సామర్థ్యమును గలిగిన ధీరమనీషి. ఆతనినిగూర్చి జగదీశుఁడు “నాతండ్రి కార్మిక విద్యాలయములను, వృత్తి విద్యాలయములను స్థాపించెను. వాని నుండియే యాకాలమున సృజనాభ్యాసము నామనస్సున కలవడినది. భగవంతు నొక క్షాణునిగా నెంచి కర్మకారులందఱును జేయు విశ్వకర్మారాధన ప్రక్రియ నాస్మాదయమున సుస్థిరమయిన సంస్కారమును గలిగించినది. ఆ విశ్వకర్మ చేతయే యీ యనంత విశ్వమును బోతపోసినది. ఏదియో నూతనసృష్టికి నుద్దేశించు

బడిన మనమందరమును నాతనిచేతిలోని కీలుబొమ్మలమే యని నేను భావించెద'నని యాతఁడొక సమయమునఁ జెప్పి యుండెను. భగవత్స్పృష్టిలో హితములయ్యు దుర్గ్రహము లగు సత్యములు పరిశోధింపవలయునను సుత్సాహము గల వారి కీ విశ్వకర్మారాధన సమంజసము కాదనఁగలమా ?

2. విద్యాభ్యాసము:

అప్పుడే యాంగ్లవిద్యాశాలలు దేశమునందుఁ దల లెత్తుచుండెను. చాలమంది వానియెడ నాదరమును జూపు చుండిరి. కాని భగవాను చంద్రబోసున కా పాఠశాలల విద్యావిధానమనిన నాదరము కలుగలేదు. పలువు రాపాఠ శాలకే తనకుమారునిఁ బంపుమని ప్రోత్సహించినను నా యా లోచనాపరుఁ డంగీకరింపక జగదీశ్వరుని గ్రామపాఠశాలకే పంపెను. ఆపాఠశాలలోని విద్యార్థులు ధనవంతుల ముద్దు బిడ్డలుగారు. కష్టపడి పనిచేయు కార్మికులయొక్కయు, శ్రామి కుల యొక్కయు మోటులేరిన పిల్లలు. వారితోడి సహాధ్య యనము జగదీశ్వరునకు సేయముగఁ నోచలేదు. జాలరి వాండ్ర పిల్లలు చెప్ప కథలను, గభీరోదధులయందలి వింత మృగముల యొక్కయు, చేపలయొక్కయు వృత్తాంతము లను విని యాతఁడు తచ్చయుఁ డయ్యెడివాఁడు. కర్షక జీవి తము, పంటలు, కోతలు మున్నగువానిఁ గూర్చి తోడి వారు తనకుఁ గథలుగాఁ జెప్పుచుండ సామాన్య మానవ జీవనముతో సానుభూతి గలుగుటయేకాక యాతనికి ప్రకృతి యన్న నాదరము, గౌరవము జనించినవి. పూర్వాచార పరాయణురాలయినను జగదీశ్వరుని తల్లి, బడిపిల్లలతోఁ

గలిసి యింటికడుదెంచు పిల్లవానిని జూచి యానందించి, తన బిడ్డతోగూడ వారలకందఱుకును నల్పాహారముల నొసంగెడిది.

3. జగదీశ చంద్రబోసు ప్రాథమిక విద్యాభ్యాసము :

ఇది సంప్రదాయ సిద్ధమయిన గ్రామపాఠశాలలో జరిగెను. కాని మాతృభాషా బోధనము జరుగు పాఠశాల లోనికే. ధమ బిడ్డలను బంపుట యా రోజులలో నాచారము కాని, నాగరికత కాని కాకుండెను. పెద్దవాడయినవెనుకఁ జన పాఠశాలాధ్యయనమునుగూర్చి బోసు “నా పితృపాదులు నన్ను గ్రామపాఠశాలకుఁ బంపుటలోని యుద్దేశము నాకిప్పుడు బోధ పడినది. జీవితాదర్శము లేర్పడుచినములలో మన దేశీయ సంప్రదాయములనుగూర్చి, విజ్ఞానమునుగూర్చి మాతృ భాషలో నధ్యయనము నలుపు నవకాశము లభించినది. భావ మునకును భాషకును నవినాభావసంబంధము కలదు. భాషా రూపమున జాతీయ భావము పెంపొందుటకును, జాత్యభి మానము వృద్ధియగుటకును నవకాశములుకలవు. అదియును గ్రామపాఠశాలయగుట సామాన్య బాలురతో నెట్టి విరుద్ధ భావములుగాని, గురుత్వనై చ్యభావములుగాని లేకయుండు టకు వీలయినది. గ్రామబాలురతోడను, పల్లీవిద్యార్థుల తోడను సాంగత్యము నాయాధిక్యభావము నణచి సమత్వ బుద్ధి నెలకొల్పిన”దని గౌరవపురస్కరముగా వదించెను. ఉత్తమాదర్శముగల వా రిట్లు సమత్వబుద్ధి నొందక పేదాక భావము నెట్లు పొందుదురు! అయినను భగవాన్ చంద్రుఁ

డాచరించినది సమకాలీనభావమునకు విరుద్ధమయినదే. ఇంతకు మించినది వేటొందు కూడ నాతఁ డొనర్చెను. తన కుమారు నొక దోపిడిగాని స్వాధీనమున నుంచి బడికి పంపు చుండెడివాఁడు. ఆ దోపిడిగాని చరిత్ర విచిత్రమయినది. భగవానుని ప్రకృతియు సంతకంఠ విచిత్రమైనది. భగవాన్ చంద్రబాబు ఫారిద్ పూరులో సబుకలెక్టరుగా నున్నప్పు డొక దొంగలగుంపు ఆ జిల్లాలోఁబడి దోచుకొనుచు బీభత్సమును గలిగించుచుండెను. ఆదోపిడి గాండ్ర ముఠాకీతఁడొక నాయకుఁడు. భగవాన్ చంద్రబాబు ముఠానాయకుల నందఱిని బట్టుకొని కఠినముగఁ గారాగారశిక్ష విధించెను. కారాగారవాసానంతర మీ దోపిడిగాఁడు భగవాన్ చంద్రబాబు కడ కరుదెంచి నమస్కరించి తన కేదైన భృతి గల్పించుఁడని కోరెను. అతనిని గసరిపొమ్మన నాతనికి మనస్సొప్పలేదు. అయిన నాతని మనస్సులో నెట్టి భావప్రబోధము కలిగెనో, తన నాలుగేండ్ల కుమారుఁడగు జగదీశుని బడికిఁ దీసికొని పోవుట కాతనినిఁ దనయొద్దనే సేవకునిగా నియమించికొనెను. బడి యింటికి కొంచెము దూరముగానే యుండెను. ఈ దోపిడి గాఁ డేమి చేయునో యని పలువు రనుకొనిరి కాని యాతఁడు మాత్రము జగదీశుని నొడలిపై నీగనైన వ్రాలసియక పొత్తిల్లలోఁ బట్టుకొని యా యా కథ లుత్సాహపూర్వకముగా నాతనికిఁ జెప్పుచు నతిజాగరూకతతో నతని వెన్నంటి యుండెడివాఁడు. ఒక్కొక్కప్పుడు చిటుతవాఁడయిన జగదీశునకుఁ దన పూర్వ జీవిత చర్యలలోని సాహసకార్యములను, దా నప్పుడప్పుడు ప్రాణసాయములనుండి సమయ

స్ఫూర్తితోఁ దప్పించుకొనిన విధమును జెప్పచుండెడివాఁడు. అంతటి దురాచారపరుఁ డెంతలో సుగుణుఁడయ్యెనో యూహింప బాలునకుఁ జిత్రముగ నుండెడిది. అది మొదలొత్తఁడు బోసుసంసారమునెడ సంపూర్ణ భక్తివిశ్వాసములతో మెలగుచుండెడివాఁడు. భగవాన్ చంద్రుఁ డాతని కొనర్చిన మహోపకృతికి దోపిడిగాఁడు ప్రత్యుపకారము చేయకపోలేదు. ఒకదినమునఁ బడవలో భగవాన్ దాసు భార్యాసుతులతోఁ బ్రయాణము చేయుచుండ కొందఱు పడవదొంగలు వారి పడవదగ్గఱకు వచ్చి యుపద్రవము కల్పింప నుద్యుక్తులైరి. ఆ సమయమున నా దోపిడిగాఁడు వారి భావము నెఱింగి నిలుచుండి యొక యీలనైచెను. ఆ యీలసంజ్ఞయేమో కాని, మీఁదఁబడనున్నవారందఱును దూరముగాఁ బడవ నడచుకొనిపోయిరి. భగవంతుఁ డెల్లెవ్వరితో సాంగత్యము నందుల కొనర్చునో తెలిసికొనుట దుర్లభము కదా!

భగవాన్ చంద్రుఁడు జగదీశుని విద్యావిషయమున సధిక శ్రద్ధవహించెను. కలకత్తా నగరములోని సెంట్ జోవియరు కళాశాలలోఁ జదివి బోసు పట్టభద్రుఁ డయ్యెను. బోసున కింగ్లండున కరిగి 'ఇండియన్ సివిలు సర్వీసు' అనఁగా ఐ. సి. యన్. పరీక్షకుఁ బదువవలయునని కుతూహలముగానుండెను. కాని యాతని లెండి కది మాత్ర మిష్టము లేకుండెను. ఆతఁడొక సమర్థుడైన మండలపాలకుఁడే యయినను దన కుమారుఁడుకూడ నట్టివాఁడే యగుట యాతని కిష్టములేదు. బహుశః కుమారుని భావిజీవిత ప్రభావము సాతఁడు దూరదృష్టి నెఱింగినో యేమో! తనకుమారుఁడు

విశుద్ధకీర్తి కాకరమయిన పాండిత్యము గడింప నధ్యయనము చేయవలయునని యాతఁ డభిలషించుచుండెను.

బోసు ఇంగ్లండున కరుగ నెంచినప్పుడును ఐ. సి. యస్. పరీక్షయనిన నాతని తండ్రి కనిష్టముగానే యుండెను. శాస్త్రప్రవక్త కాదలంచినవాని జీవితమార్గము వేతాక పద్ధతి నేల యవలంబించును?

జగదీశుఁ డింగ్లండున కరిగెను. ఆతని బి. యే. పట్టము మెట్రిక్యులేషనుపాఠి యయ్యెను. వైద్యకళాశాలలోఁ బ్రథమ సంవత్సర విద్యార్థిగా నాతఁడు చేరెను. వైద్య విద్యార్థి తరగతులలో బోధించు పదార్థ రసాయనశాస్త్రము లందు. బోసునకు మంచి ప్రావీణ్యమేయుండెను. కాని జంతు శాస్త్రమునందుఁ బరిచయములేకుండెను. అయినను గార్య దీక్షతో నాతఁడు చదువఁ బ్రారంభించెను. కాని జంతువులఁ జంపి యవయవవిభాగ మొనర్చి పరిశీలించుపట్ల నా శస్త్రా గారమునుండి వెలువడు వాసనలకుఁ దటచుగ బోసునకు జ్వరము వచ్చుచుండెను. ప్రసిద్ధుడైన వైద్యుఁ డాతని వ్యాధికిఁ జికిత్స చేయుచు వైద్యకళార్థిత్వ మాతనికి సరిపడ దని బోధించెను. తటచుగ శరీరారోగ్యమునకు భంగము కలుగుచుండఁ జేయునది లేక కేంబ్రిడ్జి కరిగి యచ్చట శాస్త్ర విద్యార్థిగాఁజేరి చదువవలయునని బోసు తలపోసెను. ఆతఁడు ప్రకృతి శాస్త్రశాఖలోఁజేరి క్రీ. శ. 1884 వ సంవత్సర మున క్రీస్తుకళాశాలలో బి. ఏ. పట్టభద్రుడై విద్యార్థి వేతనమును బహూకృతిగఁ బడసెను. మరుసటి సంవత్సరము

లండను విశ్వకళాపరిషత్తులో బి. యన్. సి. పట్టమునొంది
మాతృదేశమునకు ముఱలెను.

II

శాస్త్రకృషి

సాశ్చాత్యదేశమునుండి తిరిగివచ్చిన బోసు ఆచార్య
త్వమును వహించునని యెవ్వరనుకొనిరి? విధిచైదములు
విచిత్రములు. అప్పటికి బోసువయస్సిరువదియైదు సంవత్సర
ములు. హిందూదేశమునకు రాజప్రతినిధిగానున్న రిప్పను
ప్రభువున కొక పరిచయలేఖను సాశ్చాత్యదేశమునందలి
ప్రాఫెసరు ఫాసెట్టు నుండి బోసు తీసికొనివచ్చెను. ప్రాథ
మికములైన కొన్ని యిబ్బందులవలన నాటంకము గలిగినను
నెట్లో తుడకు బోసునకు రాజధాని కళాశాలలో భౌతిక
శాస్త్రశాఖయం దాచార్యత్వము లభించెను. అంతియకాని
శాస్త్రకృషి తీరని బోసునకు. బ్రయోగసాధనములతోడి
ప్రయోగశల లేకుండెను. అందుచే నాతనికి బరిశోధన
గావించుటకు వీలులేకపోయెను. ఈ యసంతృప్తికి దోడు
వేతాక మనోవేదన యతనిని బాధింపజొచ్చెను. ఆంగ్ల
విద్వాంసులతోడి సమాన ప్రతిపత్తి నొనగకుండ భారతీయ
విద్వాంసులను ప్రభుత్వమువా రీసడించుచుండిరి. సాశ్చా
త్యులకంటె విద్యుత్త యధికముగ గలిగియున్నను సీన్యూ
నత యేమియని యాతని హృదయమున ప్రతినిమేషము తీరని
బాధ కలుగుచుండెను. మొదట నాంగ్లాచార్యుని జీతములో
భారతీయునకు మూడవ వంతుండెను. ఈతడు వచ్చి
యిద్వ్యంగ స్వీకరణము చేయుసరికి దానిలో రెండువంతులు

మఱలఁ దగ్గింపఁబడెను. తేజస్వి కిది తీరని హృదయ శల్య మగుటలో సందేహ మేమి? ఇతరులవలె బోసు నిర్వీర్యుఁ డును, కార్యదీక్షాహీనుఁడును గాదు. ఆత్మగౌరవము నండఁ జేసి కొని యితఃపూర్వ మెవ్వ రెఱుంగని తీవ్రప్రతిఘటన మొం జాతఁడు సాగింప మొదలిడెను. తన ప్రతిఘటన నిరాదరింప బడుటచే నాతఁడు వేతనము స్వీకరింప నిచ్ఛగింపలేదు. మూఁడేం డ్లాక్క కాని యెఱుంగకుండఁ బ్రతిఘటించుచునే తీవ్రకృషి సల్పుచుఁదన యాత్మగౌరవమునకు హాని ఘటింప కుండఁ గాపాడుకొనెను. ధనాభావముచే బోసు దంపతు లెట్టి బాధనొందిరో యాతనిభార్యకే యెఱుక. అయిన నా పరమ సాధ్వీ భర్తప్రతిఘటనను దిరస్కరించినదికాదు. ఆమె ధైర్యోత్సాహములే బోసును విజయవంతునిఁ జేసినవి. మూఁడవసంవత్సరము చివరఁ గళాశాలాధ్యక్షులును, విద్యా శాఖాధికారులును బోసుశాస్త్రకృషియొక్క ఘనతను గుర్తెరింగిరి. ఆతని ప్రయోగశాలను సందర్శించిరి. ప్రభుత్వమువా రొనర్చిన యన్యాయమునకు నొచ్చుకొనిరి. వెంటనే బోసు నుద్యోగమును శాశ్వతము చేయుటయేకాక, మూఁడేండ్ల జీతమును ప్రాతఃబాకీతో సంపూర్ణముగ నొకే సారి చెల్లించిరి. సత్యాగ్రహము విఫలీకరింపఁ బడిన దెప్పు డును లేదు. ఆత్మగౌరవహాని ప్రాణనష్టముకంటె నధిక తర మయినదని భావించు కార్యదీక్షాధురంధరులు సాధింపలేని కార్యములు లేవు.

బోసు రాజధానీ కళాశాలకు వచ్చుసరికి ప్రయోగ శాలయేలేదు. బో సేదియో యొక ప్రత్యేకమయిన ప్రయోగ

శాలలోఁ గృహిణలుపవలసివచ్చెను. అయిన నతనికి నిరుత్సాహము కలుగలేదు. తమ శాస్త్ర తదగలేదు. కార్యదీక్ష సడలలేదు. తరువాత నెప్పడో పదియేండ్ల కాలని కొక ప్రయోగశాల యొసంగఁబడెను. అయ్యది రూపాంతరము చెందిన వరప్రసాదము.

ఉండియు లేకుండిన ప్రయోగశాలలో నేమి పరిశోధనము జరుగఁగలదని నిరుత్సాహముఁ జెందక బోసు నిరంతరమును శాస్త్రచింతనమునందే కాలము పుచ్చుచుండెను. ‘పోలరై జేషక్ ఆఫ్ ఎలెక్ట్రిక్ రే బై ఎక్స్ప్లొ’ అను విషయముపై బోసు 1895 లో బెంగాలులోని ఏషియాటిక్ సొసైటీవారి పత్రికలో నొక వ్యాసమును వ్రాసి ప్రచురించెను. తరువాత ‘ఎలెక్ట్రిక్’ అను పత్రికకుఁ గొన్ని వ్యాసములు వ్రాసి పంపెను. ఈ వ్యాసములతో బోసుజీవితమున నొక విచిత్ర పరిణామము సంఘటిల్లినది. రాయల్ ఏషియాటిక్ సొసైటీ వారు బోసు పరిశోధనల ననర్థములయిన వానినిగా గ్రహించి త్లాఫింపఁ దొడగిరి. అసలు రాయల్ ఏషియాటిక్ సొసైటీ వారి పత్రికలో వ్యాసములు ప్రకటింపఁబడుటయే యొక గొప్ప అందును శాస్త్రజ్ఞు లొహో యన్న నాతని ఘనతఁ గూర్చి చెప్పనవసరములేదు. ఇదికాక బోసు వ్యాసములకు పార్లమెంటునకు సంబంధించిన విరాళమునుండి కొంత సారి తోషికము సమర్పింపఁ బడుట ప్రశంసింపఁ దగినదేకాక భారతీయు లెల్లరును గర్వింపఁదగినది. తరువాత రెండుసంవత్సరములకు ఏషియాటిక్ సొసైటీవారు బోసు పరిశోధనలను సాగించుటకుఁ గొంత విరాళము నొసంగఁ దలఁచిరి. అప్పుడు

బెంగాలు ప్రభుత్వమువారే బోసునకు పరిశోధనలపై న యాను కూల్యములను గల్పించిరి. రాయల్ ఏషియాటిక్ సొసైటీ వారు విరాళము లిచ్చెదమని బోసున కుత్సాహము గలిగింప కున్నచో దప్పక బెంగాలు ప్రభుత్వము వా రా యుత్తమ శాస్త్రజ్ఞు నుపేక్షించెడివారే. బోసు సహజముగా శాస్త్ర మునం దభిలాష కలిగిన శాస్త్రైకదృక్కు. సహనశీలము,

హృదయశాంతి యాతనికి బెట్టని యలంకారములు. ప్రయత్న విజయాభిలాష కలిగినవాడే కాని యాతడు బహుకృతులను బరమానధిగా నెంచినవాడు కాదు. 1895 లో దన కమిత్తీ తాహ మొనంగి శాస్త్ర పరిశోధనకు దోహద మొనరించిన ఏషియాటిక్ సొసైటీ వారికి తన పరిశోధనలను బోసు పంపెను. ఆతని పరిశోధనల గమనించి వారు దిగ్భ్రమం జెందిరి. ఆ పరిశోధనల ప్రాధాన్యము వారెఱింగినవారగుట నాశ్చర్యనిమగ్నులై బోసు శాస్త్రప్రావీణ్యము నుగ్గడించిరి. ఆ పరిశోధనలు లండను విశ్వవిద్యాలయము వారిచే 'డాక్టరు' బిరుదమును బోసునకు సమర్పింప జేసినవి. ఇయ్యది హృదయ తన్మయకారియగు మధురసంగీతమును విని కృతజ్ఞతకు 'ఓహో' యని తలయూచినంత మాత్రమ. ఆతని యెడ పగి లించి చూడ నిట్టి డాక్టరు బిరుదము లెన్నిటికి దగిన విద్వత్త యందు నిగూఢమై యున్నదో!

ఆసంవత్సరముననే బోసు శాస్త్రదృష్టి వేటొకవిధ ముగాఁ గూడఁ గృషి సలుపమొదలిడెను. అయ్యది తంత్రులు లేకుండగఁ దంతివార్తను బంపుటకయినపరిశోధనము. ప్రపంచ

ములో నొకేకాలములో నానిస్త్రీంత్రీ యోగమునుగూర్చి ముగ్గురు శాస్త్రజ్ఞులు కృషిసల్పుట చూడ విచిత్రమయినవిషయము. మొదటివాడు బొలొగోనా పరిషత్తు విద్వాంసుడయిన మార్కోనీ; రెండవవాడు యమెరికా శాస్త్రజ్ఞుడు. మూడవవాడు హిందూ దేశీయుడయిన మనబోసు. సమకాలిక ప్రతిభ లవిదితముగా ప్రస్ఫురించుచుండుననుట కిదియొక ప్రబలనిదర్శనము. పై మువ్వరిలో మొదట ప్రయోగాత్మకముగ దీనిని సాధించినట్టివాడు బోసు. ఆతడు గవర్నరు సమక్షమున నిస్త్రీంత్రీయోగమును బ్రదర్శించి చూపించెను. దూరపుగొండలు నునుపన్న సామెతయం దెంతయో సత్యమున్నది. మనవా రెంత మనీషావంతులయిన లోకము వారిని సత్కరించి ప్రోత్సహించక పోవుటయు, ప్రతిభను గుర్తింపనయిన గుర్తింపకపోవుటయు సరికదా, యితరులతోఁ బోల్చి న్యూనత నాపాదించుటకుఁ గూడ యత్నింతురు. ఇదియెచ్చటి వింత ప్రకృతియో బోధపడదు. బహువర్షా గతమైన పరప్రత్యయబుద్ధి లక్షణ మియ్యదియై యుండునా. అనిపించును. అయినను గాల ముపక్ష్ణ నుపేక్షింపలేనిది. శాస్త్రాత్మక శాస్త్రజ్ఞు.

III

పరిషత్తులలో నుపన్యాసములు

జగద్విఖ్యాతినొందిన డేవీఫేరడీ శాస్త్రప్రయోగశాలలో నుపన్యాసము లొసంగు నవకాశము లభించుటయే దుర్లభము. లభించెబో దానితోఁ దుల్యమయిన గౌరవము మఱొందులేదు. అట్టి యనన్య సాధారణమైన గౌరవము డాక్టరుబోసునకు నొందురెందుమారులు సంప్రాప్తమయినది.

సవ్యాతినవ్యములగు పరిశోధనలఁగూర్చి యుపన్యసింప నాశాస్త్రజ్ఞులచే మూఁడుమాల్లు బో సాహ్వనింపఁబడెను.

రాయల్ సొసైటీ సమక్షమున 1897 వ సంవత్సరము లో బోసు విద్యుత్తరంగములఁగూర్చి యుపన్యసించెను. ఆ యుపన్యాసము మనోజ్ఞముగను, బండితానందకారిగను నుం డెను. వృక్షములు, జంతువులు విద్యుత్ప్రవాహము వానిలోఁ బ్రసరింపఁజేసినఁ బ్రదర్శించు వికారములఁ గూర్చి యాతఁడు ప్రయోగము మూలమున నుపన్యసింప సర్ మైఖేల్ ఫాస్టరు అను ప్రఖ్యాతజంతుశాస్త్రజ్ఞుఁ డపరిమితానందభరి తుండై కుప్పిగంతులువైచి, తానావిషయమును రాయల్ సొసైటీవారికిఁ దెలియపఱచుట కంగీకరించెను. అప్పు డాతఁ డేతత్సంఘకార్యదర్శి. మఱల 1901సంవత్సరము మే 10 వ తారీఖునఁ బూర్వపు శాస్త్రజ్ఞ పరిషత్సమక్షముననే బో సుపన్యసించెను. వృక్షములందును, మానవులందును సదృశము లైన వికారములు గలుగుట యాతఁడు విస్తృతమైన ప్రయో గము మూలమునఁ బ్రదర్శించెను. ఈ యుపన్యాసము పండి తుల పొగడ్తలకుఁ బాత్రమగుటయే కాక శాస్త్రజ్ఞమండ లులలో నూతనభావములఁ గలిగించెను. వీనితోఁ గొన్ని చిక్కులుకూడ మెల్లగ నల్లుకొని రాఁదొడఁగినవి. ఎంతటిపండి తులయిన ననూయకు, నసహిష్ణుభావమునకును గుఱికాక మానరనుట కిది యొక ప్రబలనిదర్శనము. జూను ఆటవ తారీఖున బోసు రాయల్ సొసైటీవారిముందు తన విమర్శ నాత్మకమయిన పరిశోధనను గూర్చి వ్యాసమును నివేదించెను. శుర్వవివరణములతోడి ప్రయోగము ప్రదర్శింపఁబడెను.

వ్యాసపతనమంతయు ముగిసినవెనుక సర్ జాన్ బర్డ్ న్ సాండర్సన్ అను ప్రఖ్యాత జంతుశాస్త్రనిష్ఠాత లేచి మొదట బోనుపరిశోధనలఁగూర్చి యుగ్గడించి, తరువాత వృక్షశాస్త్రజ్ఞుఁడు తన పరిమితిని మించి జంతుశాస్త్రమునకు నధిగమించుచున్నాఁడనియు, నాతఁడు చెప్పినది సత్యమృతము కానేరదనియు, “ఎలెప్టిక్ రెస్పాన్సు” అను పేరు మార్పు తొప్పగనుండుననియు నిర్దాక్షిణ్యముగ నుడివెను. అతని ప్రతిపాదనమును గొండలు లేచి బలపఱచిరి. “ఇంతటిదేనా యీ శాస్త్రపరిషత్వవేకజ్ఞానము! ఈ నావ్యాసమునందలి యొకపదము కాదుకదా, యొక పొల్లయినను దిద్దుటకు వీలు లేదు. నే నంగీకరింపనుగూడ, నావ్యాసమును బ్రకటింప నిరాకరించిన నిరాకరింతుడుగాక. ప్రయోగమూలమున నా సత్యములు విశ్వాస్యములు కావని దుజువుచేయఁబడువఱకు వీని యాధార్థ్యమును గూర్చి నేను శంకింప” నని ధైర్యము తోడను, నాత్మవిశ్వాసముతోడను విను వారల గుండెలు ఝల్లు మన బోను సాండర్సన్ ప్రముఖుల విమర్శనకుఁ బ్రతిసమాధాన మొసంగెను.

జాతిమతభేదములఁ బురస్కరించుకొని విరోధములు హిందూదేశముననే కలవని యితర దేశీయులనుట వినుచుండుము. అంతకుమించిన వేటొక దురాచార మా పాశ్చాత్యులయందుఁ గలదనుట కా పై నిదర్శనము చాలును. శాస్త్రజ్ఞులు సత్యాన్వేషకులు, నిష్పక్షపాతబుద్ధులు నై యుండవలసియుండ, ద్వేషబుద్ధితో రాయల్ సొసైటీవారు జోనువ్యాసమును బ్రకటింపక తిరస్కరించి పంపివేసిరి.

బోసు హిందూదేశమునకుఁ దిరిగివచ్చెను. రాయల్ సొసైటీవారి తిరస్కరణ మాతని హృదయమునఁ దీరని శల్యమై యుండెను. బోసు తిరుగ నింగ్లండునకుఁ బోయి తన ప్రయోగములయొక్కయు, బరిశోధనలయొక్కయు సత్యములను సుప్రతిష్ఠితములు చేయుట కొఱకు సెలవుగైకొని పూర్వముకంటె ద్విగుణీకృతమయిన కార్యోత్సాహముతో నప్పటి 'సెక్రటరీ ఆఫ్ స్టేటు' యొక్క ప్రోద్బలమున లండను కరిగి ప్రయోగములనొనర్పసాగెను. పలువురు శాస్త్రజ్ఞులు, వృక్షజంతుశాస్త్ర నిష్ణాతులు వచ్చి యాతని ప్రయోగఫలితములను సందర్శించి యానందించిరి. ప్రొఫెసరు వైన్సు తనతో హార్వేస్ బ్రాను పండితునిగైకొని బోసు ప్రయోగశాల కడుదెంచి యాతని పరిశోధనల ఫలితములను బ్రత్యక్షముగఁ జూచి సంతోషమునఁ బరవశుడై మైమరచి గంతులిడెను. ఇంత పరవశులై ప్రవర్తిల్లిన యాంగ్లేయుల నెన్నఁడును బోసు చూచియుండలేదు. ఒండొరులు తప్పి టలుకొట్టికొనుచు హర్వ ప్రలాపముల నెన్నో చేసిరి. వారిరువురిలో నాసంవత్సరము రాయల్ సొసైటీకొక రధ్యక్షులును, మఱొకరు కార్యదర్శులు నగుటవలన, బోసును "నీవ్యాసమును మాసంఘమున నివేదింపుము. ప్రఖ్యాత శాస్త్రజ్ఞుల నెల్ల నాహ్వానించెదము. ఈసమయమున నీ ప్రతికర్తులు ప్రయోగముల దర్శించి యేమనఁగలరో చూత"మని ప్రోత్సహించిరి.

ఇంతలో వేటొక యవాంతరము తటస్థించెను. బోసు వ్యాసములోని పరిశోధితసత్యములు నవ్యములు కావనియు,

నంతకుఁబూర్వమే వేటొకనిచేఁ దెలిసికొనఁబడి ప్రకటింపఁ బడినవనియు ప్రచారము ప్రారంభమయ్యెను. ప్రయాస యంతయు గంగపాలు కానున్నదని బోసునకుఁ బ్రథమమునఁ గలవరపాటు కలిగెను. కాని మధ్యస్థు లీ విషయమును గూర్చి సమాలోచనలను సల్పి, యా యజ్ఞాతశాస్త్రజ్ఞుఁడు లండనుఁగరమున బోసునుపన్యాసమును విని వాడమునఁ బాల్గొనినవాడై తరువాత నీ యసత్య ప్రకటనమును గావించెనని నిర్ణయించిరి. నిజము నిలకడమీఁదఁ దేలు నన్నట్టిది సత్యమయ్యెను. మరల బోసు ఉపన్యాసమిచ్చుటకై యాహ్వానింపఁబడెను. ఆతని ఘనత లోక మెఱుంగఁగల్గెను. ఒకటి తరువాత నొకటిగాఁ బాశ్చాత్య దేశమందలి యన్ని పరిషత్తులును బోసు నాహ్వానించినవి. బోసు శాస్త్రజ్ఞ పరిషత్తునకు హిందూదేశ పక్షమునఁ బారిస్ నగరమున కరిగి యం దుపన్యసించెను. ఆతని మేధాసంపత్తికిని, శాస్త్ర ప్రావీణ్యమునకును, శాస్త్రపరిశోధనకును రిచ్చపాటునొంది పాశ్చాత్యు లాతని వేనోళ్లఁబొగడిరి. అచ్చటనుండి ఆక్సుఫర్డు విశ్వవిద్యాలయమునకును, కేంబ్రిడ్జి పరిషత్తునకును సరిగి అమెరికాదేశమునకు రావలసినదని తంతివార్తవై దంతి వార్తలు రాఁగా బో సచ్చటి కేగి యన్ని విద్యాపరిషత్తుల లోను బహుళాకృతు లంది ప్రపంచవిజయయాత్రసలిపి హిందూ దేశమునకుఁ దిరిగివచ్చెను. ఇచ్చట ప్రఖ్యాతసంస్థలు స్వాగతపత్రములు, సన్మానశత్రములు, అభివందనసమర్పణ పత్రములు వర్షముగాఁగురియించి యాతని యుపజ్ఞకుఁ దగిన గౌరవ మొసంగఁజాలకపోయితిమని విచారించెను. అతిపరిచ

యమువలన నవజ్ఞయన్నదియున్నను, కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయ పరిషత్పితమువారు బోసుశాస్త్రపరిశోధనకు 'డాక్టరు' బిరుదమునొసంగి తస్మిన్దాము గౌరవించుకొనిరి.

పాశ్చాత్య విద్యాపరిషత్తులనుండి స్వదేశపరిషత్తులు కూడ ననన్య సాధారణుడైన వ్యక్తిని గౌరవించుట తమ విధియని యెఱిగినవి. పంజాబు విశ్వవిద్యాలయమువారు బోసు నుపన్యసింప నాహ్వానించిరి. వంగదేశీయుల నెవ్వరిని నితనికీఃబూర్వము వా రాహ్వానించి గౌరవించి యెఱుంగరు. బో సట్టి సన్మానములొందినవారిలోఁ బ్రథముఁడు. రెండవవాడు డాక్టరు ప్రభుల చంద్రశేఖరే. పంజాబు విశ్వవిద్యాలయమువారు బోసునకు 1200 రూపాయలను బహూకరించిరి. బోసు తద్బహుమానమును స్వీకరించి, సహజోదార భావముతో నెలకొక 100 రూ. చొప్పున నొక పరిశోధక విద్యార్థి కుచితవేతనముగా నొసంగవలసినదని తిరుగ వారికొసంగివై చెను. “విజ్ఞానసంపాదనముకొఱకుఁ బూర్వము జీవకుఁడు వంగరాష్ట్రమునుండి తక్షశిల కరిగి వైద్యవిద్య నభ్యసించి, తరువాత బుద్ధభగవానునకు వైద్యుడయ్యెను. ఇయ్యది యిరువదియైదు శతాబ్దులకు వెనుకటిచరిత్ర. అప్పటికిప్పుడు మరల నొక విజ్ఞానయాత్రికుఁ డీ నేలకుఁ దిరుగ వచ్చెను. అందుచే జ్ఞానమన్నది యే యొక్క మానవుని సొత్తునుగాదు; భౌగోళికమైన యవధులు విజ్ఞానమును నియమించునట్టివి కావు. విజ్ఞాన మనంతమయినది. ప్రపంచము సర్వస్వతంత్రము. అన్నియుగములయందును నొక దేశము నుండి వేఱొకదేశమున కహారహము భావవినిమయము జరు

గుచు నేయున్నది. గ్రీకులు, ప్రాగాద్యులు తక్షశిలలో, దమ తమ విజ్ఞానముల నొడొరులకు నివేదించుకొనిరి. చాల శతాబ్దములకు ప్రాక్ష్పితీచీ సంస్కృతులు సంగమించినవి. వాని సంస్కరమున నననుభూతపూర్వములయిన విషయము లుద్ఘాటింపఁబడఁగలవు. భూగోళము నావరించి ఋతువులు పరివర్తించునట్లే మానసికోన్మేషము వివిధభూఖండలముల మానవులయందుఁ బ్రతిభాసించుచుండును. వసంతము వచ్చిన తోడనే నిగూఢమగు జీవపరిణామము సంతోషమును, శోభను సంతరించునట్లే యంతర్నిగూఢమై మరుగుపడియున్న విజ్ఞానము హిందూదేశమునఁ దిరిగి యావిర్భవింపఁగలను. శాస్త్రము ప్రత్యేకముగ ప్రాక్ష్పితీచీదేశములలో దేనిది యునుగాక యంతర్జాతీయమైన పరివర్తనకుఁ జెందినదే యయ్యు, దాని యుత్పత్తిస్థానమును బట్టి కొన్నికొన్ని ఘనత నార్జించినవి. హిందూదేశము స్వభావసిద్ధమయిన సంధాన గుణముచే ననేకత్వమున నేకత్వమును గ్రహింపఁగలిగినది. ఏతద్గుణావగాహనమే నన్ను జీవపదార్థముల యొక్కయు, నిర్జీవపదార్థములయొక్కయు సంస్కర సమైక్యవిషయములఁ గూర్చి యాలోచింపఁజేసి విజ్ఞానముయొక్క ముఖ్యరాహిత్యము నెఱుకపరచె" నని బో సా పరినత్తులో గంభీరోపన్యాస మొసంగెను. ఇది శాస్త్రజ్ఞుఁడొసంగునట్టిదా! ఈతఁ డొక్క శాస్త్రజ్ఞుఁడేకాక సర్వశాస్త్రసంపద మూర్తిభవించిన యపూర్వ వ్యక్తియగుటచే నిట్టి పరమసత్యము లాతనినోట వెలువడఁజాలెను.

IV

బోసు మహాశయుని పరిశోధనలు

“జంతువులయొక్కయు, వృక్షములయొక్కయు నాడీ మండలముల చర్యలను విభజింపఁగల నూత్నతరమగు భేదములేదు. కొన్నికొన్ని సందర్భములలో మానవజాతుల జీవితచరిత్రవంటి జీవితవిధానమునే వృక్షములును బ్రదర్శించు” ననునది శాస్త్రజ్ఞులొకమును గగ్గోలుపఱచిన బోసు పరిశోధనయొక్క సారము. ఈతని పరిశోధన మింతకుఁ బూర్వము చాలసంవత్సరములనుండి విశ్వసింపఁబడుచువచ్చిన వృక్షశాస్త్ర నూత్రములను బ్రతిఘటించి నూతన సిద్ధాంతములను బ్రయోగములమునఁ బ్రదర్శించినది. బోసు తన సిద్ధాంతమును బ్రతిపాదించువఱకును జర్మనుదేశపు వృక్ష శాస్త్రజ్ఞులయిన ఫ్లెఫర్, హేంబర్లాండ్స్ట్రుల సిద్ధాంతములే సత్యములని నమ్మఁబడుచువచ్చెను. పాశ్చాత్యుల కాజర్మనుశాస్త్రజ్ఞులవైనుండు ప్రమాణబుద్ధి బోసుసిద్ధాంతములను విశ్వసింపనియ లేదు. ఎవరు విశ్వసించినను, విశ్వసింపక పోయినను విశ్వజనీనములగు సత్యములు ప్రమాధములు కాక మానవు. వృక్షనాడీమండలముయొక్క వ్యాపారమును బ్రత్యక్షప్రమాణముచే నిరూపించుచుండఁ బరప్రత్యయనేయ బుద్ధులు కొందఱొకఁడనినఁ బోవునదిలేదు. మానవ నేత్రములమూలముననే కాక స్వీయప్రతిభచే నిర్మించిన యొక్క యంత్రసాహాయ్యమునఁగూడ నాతని సిద్ధాంతములు రుజువు చేయఁబడుచుండ నింకను విశ్వసింపనివారు తమ నేత్రములను, దనుబుద్ధిని తామే విశ్వసింపనివారన్నమాట. ఈ

నూతన శాస్త్రపరికరమునకు జగదీశబోసు “రెసనెంటు రికార్డర్” (సహనుకంపనగ్రాహి) అని పేరిడెను. ఈ సహనుకంపనగ్రాహిమూలమునఁ గొన్ని బిందువులు వరుసగా గుర్తింపఁబడును. ఈ చుక్కల మధ్యకాలము సెకండులోని శతాంశము. ఇయ్యది మిక్కిలి సున్నితమయిన పరికరము. హృదయస్పందనమును సెకండులోని సహస్రాంశమువఱకునుగూడ నియ్యది గుర్తింపఁగలదు.

జగదీశబో సీ పరికరమును దాను వలసిన సలహాల నొసఁగుచుఁ బరిశీలించుచు సామాన్యులయిన పనివాండ్రచే తనే నిర్మింపఁజేసెను. ఈతని సిద్ధాంత మామోదింపఁబడిన వెనుకఁ బ్రపంచపు మూలమూలలనుండి యీ యాత్ర పరికరముకొఱకు నభ్యర్థనములు వందలకొలది రాఁగొడఁగెను.

ఇయ్యది యొక్కటియే కాక బోసు జంతుశాస్త్రమునకు మాత్రమే సంబంధించినవని మనము విశ్వసించు పలు విషయములలో వృక్షములు కూడ నట్లే ప్రవర్తించునని ప్రయోగమూలమున నిరూపించెను. వృక్షము తనకుఁ దగిలిన యాఘాతమునకుఁ బ్రతిక్రియ నొసంగుటకుఁ బట్టు కాల వ్యవధినిగూడ నాతఁడు కనుఁగొనెను. జంతువులలో వలెనే వృక్షములయందును మత్తుగలిగించు నిషాద్రవ్యము లోకేవిధమయిన మార్పును గలిగించునని బోసు గ్రహించెను. విషద్రవమును సేకరించి యొక మొక్కమొదట పోయ “రెసనెంటు రికార్డరు” దానిఫలితమును వెంటనే యత్యాశ్చర్యకరముగాఁ బ్రదర్శించెను. నాడీమండలముల ఛాపారముయొక్క వేగము వెంటనే మందగించెను.

బోసు, వృక్షములు రాత్రి 12 గంటలకు నిద్రపోయి యుదయము 8 గంటలకు నిద్రనుండి లేచునని పరిశోధించెను. ఒకటియననేల, వృక్షజంతు శాస్త్రములకు సంబంధము లేదని యితఃశాస్త్రము విద్వాంసులు విశ్వసించు సర్వవిషయముల యందును దాను పరిశోధించి నూతన సత్యములను గనుఁగొని వానిని బ్రపంచముచే నొప్పించి, తనతో సమానుఁడయిన శాస్త్రజ్ఞుడు లేడన్న ప్రఖ్యాతిని బోసు గణించెను.

“ప్రపంచమును గగ్గోలు పఱచునట్టి యిట్టి పరిశోధనలను గావించి ప్రఖ్యాతిగాంచుట మంచిదే. అంతమాత్రమేనా దీనిప్రయోజనము? మానవ సౌఖ్యమును వృద్ధి చేయుటకేగాని, బాధానివారణమునకుఁగాని యీ పరిశోధన ఫలితములు పనికివచ్చునా” యని యడుగవచ్చును. ఇట్టి ప్రశ్ననే యొక తీగనుండి విద్యుత్ప్రవాహమును బ్రసరింపఁజేసినప్పుడు కొందఱు ఘోరఁడేపండితుని “నీనూతన పరిశోధనము వలని ప్రయోజనమేమియో చెప్పఁగలవా?” యని యడిగిరి. అతఁడు వెంటనే “క్రొత్తగా బుట్టిన బిడ్డనుగూర్చి మీరా నందమునొందుదుకుకదా? అబిడ్డవలనఁ బ్రయోజనమేమి?” యని ప్రశ్నించి యూరకుండెను. ప్రప్రథమమున నీపరిశోధనలు స్వల్పములు నిష్ప్రయోజనములుగాఁగనిపించును. భూన్యూకర్షణ సిద్ధాంతము ప్రతిపాదించఁబడినప్పుడును గొందఱు టిట్లే యుద్ధిక్షేపించిరి. ఆయధిక్షేపించినట్టివారు తరువాత శాస్త్రవస్తు నిర్మాణములలో నుపయోగింపఁబడిన యీ సూత్ర సత్యమువలనఁగలిగిన సౌలభ్యమును గమనించిన నేనునఁగలరో! ఈ బోసు మహాశయుని పరిశోధనలు శాస్త్రాధి

వృద్ధిని నూచించునట్టిది. ఈ సత్యములు వైద్యశాస్త్రము నందును, వ్యవసాయశాస్త్రమునందును మున్ముందే చెంతటి ప్రముఖస్థానమును వహింపనున్నవో యెవరు చెప్పగలరు !

జగదీశ్చంద్రబోసు 1906 సంవత్సరమున “ప్రతిభాప్రతిభాప్రతిభా” (Hant response) అనుపేర నొకయుద్గ్రంథమును రచించెను. అందలి పరిశోధిత సత్యములు శాస్త్రజ్ఞప్రపంచము నాశ్చర్య తన్మయులను గావించి విడిచినవి.

గౌరవములు-బిరుదములు

1913 వ సంవత్సరమునకు శ్రీజగదీశ్చంద్రబోసునకు నేబది యైదు సంవత్సరములును నిండినవి. ప్రభుత్వోద్యోగమునుండి విరమింపవలసిన కాలమాసన్నమయ్యెను. కాని ప్రభుత్వము వారు బోసు రాజధానికళాశాలకుఁ జేసిన సేవను బట్టియు, బోసునెడ విద్యార్థులకుఁ గలిగిన గౌరవాదరములఁ బట్టియు మఱి రెండు సంవత్సరము లా పండితుని సేవను బొడిగించి యాతని పండిన విజ్ఞానముయొక్క సారమును విద్యార్థులకుఁ బంచి పుణ్యముకట్టుకొనిరి. అప్పుడయినను ఆచార్యబోసును “మిరిటన్ ప్రొఫెసరు”గాఁజేసి పూర్ణవేతన మొసంగి గౌరవించిరి. ఈ యాచార్యత్వమున నాబాల్యప్రవృద్ధమయిన కళాశాలతోడి పరిచయము తుదివఱకు నాతని కుండి యాస్మత్ప్రతిఁ గలిగించెను. ఇంతటి గౌరవము హిందూదేశములో విద్యాశాఖలోఁ బనిచేసినవారి కెవ్వరికి నంతకుఁ జూర్వము గలిగియుండలేదు.

ప్రభుత్వమువారు మొదట బోసు ప్రతిభ నెఱుంగుటలో నలనులై యుండిరి. రాయల్ సొసైటీవారు బోసు ఘనత నామోదించినవెనుక బెంగాలు ప్రభుత్వము వారుకన్నుఁ దెఱచి యాతనికిఁ గొంతసహకారము చేయుటకు ముందుకు వచ్చిరి. ఆతఁడు ప్రభుత్వపక్షమున 'పారిస్' నగరమునందలి శాస్త్రజ్ఞ సమావేశమున కరిగెను. 1903 వ సంవత్సరములో 'సి. ఐ. ఇ' బిరుదమును, జార్జి పట్టాభిషేక సందర్భ బిరుద ప్రదానములలో 1911 వ సంవత్సరమున 'సి.యస్.ఐ' బిరుదమును, అమెరికాయాత్ర సలిపి హిందూదేశమునకుఁ దిరిగివచ్చిన 1916 వ సంవత్సరమున 'సర్' బిరుదమును ప్రభుత్వమువారు సంగి గౌరవించిరి. 'సర్' బిరుదము సందర్భమున నెన్నియో యభినందన సభలు జరుపఁబడెను. విద్యార్థులెందఱో తమ గౌరవమును బ్రకటించుచు వందలకొలది సన్మానపత్రములను బహిరంగసభలలో బోసునకు సమర్పించిరి. అట్టి యభినందనసభ కథ్యక్షత్వము వహించిన శ్రీ ప్రభుల్ల చంద్రచే పండితుఁ డమితానంద పరవశుఁడై తన యుపన్యాసములో "బోసు వట్టి పరిశోధకుఁడు మాత్రమే కాదు. ఆ విధముగ సాతనిఁబరిగణించుట తప్పు. శాస్త్ర సత్యాన్వేషణపరుఁడే కాక యాతఁడొక యుగప్రవర్తకుఁడు. ఆతని పరిశోధనలతో నొక నూతన యుగ మీ శాస్త్ర చరిత్రలోఁ బ్రారంభమైనది. బోసు స్వార్థరహితుఁడైన మహాత్ముఁడు. ఆతఁడు విద్యుచ్ఛాస్త్రమునఁ జేసిన పరిశోధనల నంతటితో వదలక తాను నిర్మించిన నిస్తంత్రీయోగ వార్తా పరికరమును బ్రపంచమున నమ్ముకొనినఁ గొట్లకొలది

అర్జించియుండును. కాని స్వార్థరహితుడై యాతఁడు శాస్త్ర సత్యముల నుపయోగించి ధనమాన్ద్యముపని 'మూల్యోసీ' వంటివారలకు విడిచివైచెను. అతఁడు స్వచ్ఛందమైన నిరాడంబరమైన శాస్త్రవిద్యాధి. ఆనునిమముచు దీక్షింపగించి బెడరించు విఘ్నపరంపరలఁ జెండాడి తన పరిశోధనలను సాగించి సాధించుటయే జీవితపరమావధిగాఁ జలపోసిన శాస్త్రీక దృక్పథము.

V

బోసు మహాశయుని పరిశోధన శాస్త్రాగారము

బోసు మహాశయునిచే సంస్థాపింపఁబడిన శాస్త్రాగార మాచంద్రాపూర్ణ మాతని కీర్తిచంద్రికలను వెడఁజల్లుచుండు నట్టిది. ఆ మహాశయుని యద్వితీయమైన ఘనత కది శాశ్వతమైన నిదర్శనము. అతని విద్యాధి దశనుండియుఁ బరికరములు సమగ్రముగా లేకుండుటవలని యిబ్బంది నాతఁ డెఱింగి యుండుటచే సర్వసమగ్రమయిన శాస్త్రపరిశోధన పరికరములతోడి ప్రయోగశాలయొక్క యావశ్యకము నాతఁ డెన్నఁడో గుర్తించియుండెను. పరిపత్క శాశాలలు ప్రభుత్వ యాజమాన్యమున నున్నవన్నను ప్రభుత్వమువారెంత సాయ మొనర్చి శాస్త్రపరిశోధనను బ్రోత్సహించెదరో యాతని కనుభవసిద్ధమయిన విషయమే. వంగరాష్ట్రముందలి విద్యా విషయిక మాసపత్రికలోఁ “బ్రయోగమునకును సిద్ధాంతమునకును నవిసాభావము కలదు. ప్రత్యక్షప్రమాణ సాధనమున ప్రయోగమును మాని సిద్ధాంతపతనమాత్రమువలనను

బ్రహ్మచర్యమువలనను మధ్యమశ్రేణికిఁజెందిన జ్ఞానము కలుగునేకాని యుత్తమతరగతి జ్ఞాన మలవడదు, పరిశోధనముండిననేకాని పాఠబోధనము విప్రయోజనమయినది. ఇతరుల వాక్యములయందలి విశ్వాసము నస్తువుల యథార్థ స్థితివ గాఢముయింపఁగి దూరీకరించును. అందుచే శాస్త్రప్రయోగ శాలయొక్క యావశ్యక మువేషింపఁదగినదికాదు. ఒక విద్యాపరిషత్తుయొక్క ప్రతిష్ఠ ప్రత్యేకముగా 'నే శాస్త్ర శాఖలో నీ పరిషద్విద్యార్థులు పరిశోధించి యభివృద్ధిఁజూపిరి? ఈ విద్యుత్ శాపరిషత్పిత మాడకూన్యమున నేయే పరిశోధనలు జరుపఁబడినవి? మీ కళాశాలలు వాత్సాత్య శాస్త్రకళాశాలలకు విద్యార్థులను దయారుచేయునట్టివియే? వాత్సాత్య దేశములనుండి విద్యార్థులను మీ కళాశాలలకు రప్పించునంతటి శాస్త్రాభివృద్ధి మీ రెన్నఁడుయినఁ జూపనవసరము లేదా?' అను ప్రశ్నలకు వచ్చు సమాధానములపై నాధార పడియుండును. వాత్సాత్యులను మన పరిషత్తులకు రప్పింప వలయునన్నది స్వాప్నికాభిప్రాయముకాదు. ఇంతకుఁ బూర్వ మీ భరతఖండమున నియ్యది సిద్ధికొందినదే. విద్యాపీఠములకుఁ దక్షిణిలాసలందాలు వివిధదేశములనుండి విద్యార్థుల నాకర్షింపలేదా? యని యుద్ఘోషించెను. ఈ యాత్మాభిప్రాయము, ఆత్మవిశ్వాసము బోసునకు వెన్నతోఁ జెట్టి నట్టలే! వయస్సుముదిరి శాస్త్రజ్ఞానము పండినకొలది నాతని యభిప్రాయము స్థిరరూఢమయిన దనుటలో వింత లేదు.

జగదీశచంద్రబోసును యుగప్రపక్తయని ప్రఫుల్లచంద్రలే యనుటలో నెంతయో సత్యమున్నది. బోసాకముషి.

తుల్యుడు. ఆతని యోగము శాస్త్రము. తక్షశిలా నలందా కంజీవరాదులకుఁబోయిచూచి వాని యాన్నత్యమును, విశ్వా దర్యకత్వమునుగూర్చి చదివిన యా పండితునకు హిందూ దేశము శాస్త్రపరిశోధనలయందుఁగూడ ముందంజవైచి లోకమునకు ప్రమాణముగా నుండఁగలదను దృఢవిశ్వాసము జనించెను. అంతియకాక యాధ్యాత్మిక వాసనాయుతమయిన హిందూ పరిశ్రమ లేకయే యే శాస్త్రమొంత యితర దేశముల నభివృద్ధిగాంచినను సర్వసమగ్రముకాదని యాతఁడెఱుంగును. ఆ సమృద్ధిముతోడనే యాతని యేఁబది తొమ్మిదవ జన్మ దినోత్సవమయిన 30 నవంబరు 1917 వ సంవత్సరమున పరి శోధనాగారము నాతఁడు నెలకొల్పెను. ఆ ప్రతిష్ఠ శిష్టాచార సంప్రదాయము ననుసరించి వలసిన కర్మకాండతో జరుపఁ బడెను. ప్రారంభసమయమున నాతఁడిచ్చిన యుపన్యాస మా పండితుని యుపన్యాసపరంపరలో నత్యుత్తమమయి నది. ఆతని పలుకులయందును, జాపులయందును నార్హత్వము ప్రజ్వలించుచుండెను. “శాశ్వతత్వ బీజములు వస్తువునందుఁ గాదు, భావమునందు; సంపదయందుఁగాదు, ఆదర్శములందుఁ —జూడనగును. ఉత్తమ మానవసామ్రాజ్యము భౌతిక వస్తుసమార్జనముతోఁ గాక యుత్తమాభిప్రాయములను, నుత్తమాశయములను వెదఁజల్లుటలో నేర్పడు”నని యాతఁ డుద్ఘోషించెను. ఆ సంస్థ జ్ఞానప్రచారముకొఱ కంకితము చేయఁబడినది. ఎట్టి జాతిమత విద్వావిషయక భేదములు లేక స్త్రీ పుంభేదము లేక వాఙ్మయభేదములు, భాషాభేదములు లేక యెల్లరకు నా సంస్థ యాశ్రయముగా నుండవలయును.

కొన్ని పాశ్చాత్యసంస్థలవలెగాక యందు విదేశీయులను గూడ నాదరించి స్థానమొసంగవలయును. ఇట్టి యాదర్శములతో నాపూజ్యుడు శాస్త్రసంస్థను స్థాపించి స్థిరయశస్కుడయ్యెను.

విద్యావృద్ధుడైన జగదీశచంద్రబోసు తన జీవిత శేషమును శాస్త్రసంస్థయందును, నితర సంస్థలయందును నుపన్యాసములిచ్చుచు, నూతన పరిశోధనల నొనరించుచు హేలగాంగడిపెను. శాస్త్రవిషయములగుర్చి భావోద్రిక్తములయిన యుపన్యాసములను దన పరిశోధనాగారమునందొసంగెను. పలువురు శాస్త్రవిద్యార్థులును, దదితరులును వాని నత్యాసక్తితో విని తన్మయులైరి. ఆతని శాస్త్రసాధన పరికరములను జూడవచ్చినవారందఱా విశేషములందలి యమానుష శక్తి నాతని కంటగట్టి తృప్తిచెందెడివారు. బంగళ దేశపు గవర్నరయిన లార్డులోనార్డుషే సమక్షమున “ప్రార్థనాత్మకేక దళ వృక్షవిశేషము” (Mystery of the Praying Palm) ను గూర్చి తాను నూతనముగా నిర్మించిన “క్రెస్కో గ్రాఫ్” అను యంత్రమును బ్రదర్శించి యుపన్యాస మొసంగెను. ఒకటియననేమి, వృక్షముల దివ్యత తృప్తమునుగూర్చి “జీవిత సమైక్యము” నుగూర్చి యాతఁ డుపన్యాసములనేకము లొనర్చెను.

బంగళా గవర్నరుతోడఁగూడి వైస్రాయిగారయిన లార్డు ఛెంసుఫీల్డు బోసు ప్రయోగశాలను సందర్శింప నరుగు దెంచి, యచ్చటి యద్భుతప్రయోగములను, యంత్ర పరికరములను జూచుచు, బ్రశ్నించుచు, బోసు ప్రదర్శించి వివరించు

చుండ వినుచు, నెంతకాలమయినదో తెలియకయే రెండు గంటల కాలము గడచెను. బో సెండి చనిపోవనున్న రెండు వృక్షములను దీసికొనివచ్చి తిరిగి వానిని నాటి చక్కగా నాకులు పూవులు పూచునట్లునర్చెను. ఇది చూచినవారి కెల్లరకు వింతగానుండెను. దుర్భిణి యంత్ర సాహాయ్యమున గూడఁ దెలిసికొనుటకు వీలుకాని వృక్షముల యనుదినాభివృద్ధిని సూచించు “క్రెస్కోగ్రాఫ్” అనన్యతంత్రముయిన యాతని నిర్మాణము. దీనివలన వ్యవసాయ శాఖ పరిశోధనలలో నూతన పరిణామములు గలిగెను. తరువాత బోసు పుష్పములు తటచు ముకుళించుకొనుటను గూర్చియు, నికరించుటను గూర్చియు నుపన్యసించెను. అతఁడు తిరుగ యూనిపు దేశ పర్యటనమున కరిగెను. ఇరువదియేండ్లకుఁబూర్వ మాతఁడు పాశ్చాత్య దేశముల కరిగినప్పుడు శాస్త్రజ్ఞులెట్లలని యుపన్యాసములను, బరిశోధనలను విని యాతనిపై దండెత్తిరో యట్లే మఱలఁ గొండలు బోసుతో వివాదమునకుదిగిరి. ఈ పర్యటనములో బోసు లండను, పారిసు, బెర్లిను, వియన్నా మొదలగు పెక్కు ప్రదేశములలో నుపన్యసించి యోగ్యతా పత్రములను, సభినందన పత్రములను బొందెను. 1920 మే 20 వ తేదీని తిరిగి హిందూ దేశమున కాతఁడు వచ్చెను. తరువాత నాతఁడు ఢక్కా విశ్వవిద్యాలయములో నాగవ్య మాసములో వృక్షజీవితమునకు సంబంధించిన శాస్త్రవిషయములను బురస్కరించుకొని యుపన్యాసము లొసఁగెను.

VI

బోసుమహాశయుని గుణవిశేషములు

సర్వసాధారణముగా శాస్త్రజ్ఞులకు సారస్వత వ్యక్త
కరణ మలవడదు. నూతనవస్తు నిర్మాణ నూతన పరిశోధనము
లెంత ప్రధానములో, సారస్వత వ్యక్తీకరణముకూడ నంతే
ప్రధానము. శాస్త్రజ్ఞుడు సరస సారస్వతోపాసకుడగుట
సకృత్తగానుండును. కాని విరుద్ధములయిన యీ గుణద్వయ
మీ బోసుపండితునియందు సామరస్యము నొందియున్నవి.
ఆతఁ డెంత శాస్త్రజ్ఞుడో యంత సారస్వతోపాసి. ఆతని
జీవితమంతయుఁ దన పరిశోధనలను శాస్త్రజ్ఞమండలులలో,
శాస్త్రవిద్యార్థి తండములలో బోధించుటతోడనే సరిపోయి
నది. ఆతఁ డాజన్మోపాధ్యాయుడన్నను సత్యేతరముకాదు.
తన పరిశోధనల నితరులకు నులభముగ బోధపడునట్లు
మృదుమధురమయిన భాషలోనుస్పష్టముగను, శక్తిమంతము
గను నాతఁడు వ్యక్తీకరించెడువాఁడు. ఆతని వక్తృత్వమును,
భాషాపాటవమునుగూర్చి ఆచార్య సుధీంద్రబోసు “బోసు తన
పరిశోధనలయొక్క రామణీయకమునను, నిరూఢసత్యము
లందును తన్మయుడై యుపన్యసించెనా విపక్షులుకూడ వాడ
ప్రవాహమునఁ గొట్టుకొనిపోయి మునక్కలిడి యాతినికి నమ
స్కరింపవలసినవారే. ఆతఁడు మానవ జాంధవత్విరాహిత్య
ము నుపాసించినవాఁడు కాదు. ఆతఁడు మానవత్వము పుంజీ
కృతమయిన వ్యక్తి. విద్యార్థుల కాదర్శప్రాయుడుగను, నుపా
ధ్యాయుడుగను బోసు సాటిలేని వ్యక్తి”యని తన యభి
ప్రాయమును వ్యక్తీకరించెను.

ఒక యువన్యాసములో బోను తన విద్యార్థులతో
 “నన్ను ఎమిరిటన్ ప్రొఫెసరుగాఁజేసి ప్రభుత్వమువారు గౌర
 వించినది శ్లాఘాపాత్రమయినది. దీనివలన మీతోడి సాహ
 చర్యము నాకు విడివడకుండుట మోదావహము. ముప్పది
 రెండేండ్లకుఁ బూర్వము నే నీ యుపాధ్యాయత్వమును స్వీక
 రించితిని. ఈ యాచార్యత్వమునకు మించిన యుపాధి లభించి
 నను స్వీకరించెడివాఁడను గాను, మీరు నాయందు సునిహితము
 చేసిన పూర్ణవిశ్వాస గౌరవములకు నాకుఁ దెలిసిన సర్వవిష
 యములను మీకు నివేదించుట తక్కు నేనేమి చేయఁగలుగు
 దును? నే నెన్నఁడును మీ లోపములను దడిమి నిరుత్సాహ
 పఱచి యెఱుఁగను, మీ గొప్పఁదనము నే యుపలక్షించెడి
 వాఁడను, మీ కందఱికిని సులభవిషయముల శిక్ష నొసంగక
 యధికశ్రమ కలిగించువానినే యొసంగి నిర్బంధించితిని.
 దాని ఫలితముగా నెందఱో నా శిష్యులు జీవితరంగముల
 నున్నతోద్యోగములలో నున్నారు. ఈ శిష్యసంసారమే నా
 కృషికి ననర్హమైన ఫలితము. శాస్త్రవిషయము లందును,
 దదితర విషయములందును బేరొంది కీర్తిసంపాదించిన
 వారిని జూచియే నేను గర్వింపను. జీవితరంగములోఁ
 బ్రవేశించి ధైర్యసాహసములతో సంసారయాత్ర
 నిర్వహించువారిని జూచియే నేనభినందించెదను. వారి
 స్వచ్ఛము, పరోపకారపరము నైన జీవితము నా కమితా
 నందము నొసంగు” నని తన యుపాధ్యాయత్వమును గౌర
 వించుకొనుచు శిష్యవాత్సల్యమును బ్రదర్శించెను.

హిందూ దేశమున గురుశిష్యులకు సంబంధము పట్టు దారములతో బిగియఁగట్టినది. గురుపాదములఁబట్టి నమస్కరించు శిష్యగౌరవము పూతమయినది. పుత్ర) నిర్విశేషమగు ప్రేమతో శిష్యబృందముల నరయు గురువుల వాత్సల్యము కొనియాడఁదగినది. ఆర్ష సంప్రదాయ బద్ధమగు నీ భారతవర్షమున నీ గురుశిష్యసంబంధము చాల ప్రాచీనమయినది. బో సాక కులపతివంటివాఁడు, ఆతఁడు తన ముప్పది యైదేండ్ల యుపాధ్యాయత్వమున నెన్నఁడును విద్యార్థులవలన నెట్టి బాధయు నెఱుఁగఁడు.

లోకమున 'బ్రతుకు తెరువు లేకున్న బడిపంతుల యుద్యోగ' మనునుడియున్నది. అంత చులకనగా నీ వృత్తి పరిగణింపఁబడినను నిం దుదారత, గౌరవము, మానవ బాధ్యత లేకపోలేదు, తదితర వృత్తులయందుకంటె నిందే యా బాధ్యత లధికము. ప్రభుత్వమువారు వీరిని గౌరవించు విధానమునుబట్టి యిట్టి చులకన యేర్పడియుండును. బోసు మాత్ర ముపాధ్యాయున కెట్టి న్యూనత యాపాదింపఁబడిన నంగీకరించి యూరకొనెడివాఁడు కాఁడు. ప్రారంభమునందే పాశ్చాత్య విద్వాంసులకు గౌరవ మధికముగ నొసంగి భారతీయులకు న్యూనత కల్పింపఁ బ్రభుత్వమువారితో నాత్మ గౌరవరక్షణమునకై పోరాడి యతఁడు జయమొందెను. అది కాక యాతఁడు జీవితములోఁ దా నొక యుపాధ్యాయుఁడని గర్వించెనే కాని యుపాధ్యాయత్వమున కెన్నఁడును విచారించి యెఱుఁగఁడు. లోకమునుద్ధరించినవారందఱి యిట్టి యుపాధ్యాయులే!

బోను నిష్కళంకమైన దేశభక్తుడు. దేశభివృద్ధియే యాతని పరమాశయము. ఆతడు మొదటినుండియు గార్య శూరుడే కాని వాక్పూరుడు గాడు. దేశమున నానావిధ మయిన పునరుజ్జీవము ప్రారంభమైనదనుట కాతని జీవితమే యొక ప్రత్యక్షోదాహరణము. హిందూదేశమున దేశభక్తియన రాజ్యతంత్రమునఁ బొల్లొని వ్యవహరించుట యని యర్థము. కాని మన దేశభక్తి యొక్క కాంక్షముము లందే కాక శాస్త్రశాఖలయందును, గళావిషయమును నధిక స్వాతంత్ర్యముతో గోచరించుట మన ప్రత్యేకాద్యుష్టము. బోను స్వతంత్రపరిశోధనల మూలమునఁ బ్రపంచ మందలి యితరదేశీయుల భావములలో భాగస్వామివలెను గౌరవము కలిగినది. ప్రాచీనకాలమునందువలెనే హిందూ దేశము మఱలఁ బ్రపంచమునకు జ్ఞానదీపమై యాధిపత్యము కాఁగలదని బోను నిరూపించెను. శాస్త్రపరిశోధకాలయమును స్థాపించి యితరదేశములనుండి శాస్త్రజ్ఞుల నాకర్షించి బోను మన దేశమున కఖండగౌరవము గలిగించెను. ప్రాచీన కాలపు విద్యాపరిపక్వీతములయిన తమశిలా నలుదాల ప్రఖ్యాతి పునఃప్రతిష్ఠాపితముకాఁగలదని యాతడు పూర్ణముగా విశ్వసించెడివాడు. ఇంతకంటె దేశభక్తి పరాయణత్వ మునిన నేది! మఱుగునడిస ప్రాత గొప్పదనమును జెప్పి కొని గర్వింపవలదనియు, స్వయంప్రతిభచే సంపత్తుమించిన ఘనతను దేశమున కాపాదించవలయుననియు నాతని జీవి సందేశము.

బోనుపనిషద్గూఢ సంప్రదాయ విమూఢుడైన తాత్త్వికుడు. ఆతని విశాలభ్రూలతలు, తేజోవంతములయిన

నేత్రములు ప్రాచీనార్ష విజ్ఞానమును వెదజల్లుచుండెను. అజంతా గుహలలోని భిత్తికా చిత్రము లాతనికి జీవితము లోని జ్ఞానాజ్ఞానములకు జరుగు సంతతసంఘర్షణలకుఁ బ్రతి రూపములుగా గోచరించెడివి. అతఁ డసత్యపదార్థమునుండి సత్యపదార్థమును విభజించుచునే జీవితయాత్ర గడపెను. బహిరాచ్ఛాదనములఁ దొలగించి ద్వైధీభావమునఁ దోచు సర్వవిషయములయందు నైక్యమును, నద్వైతభావమును గపించి యాతఁడు రూఢిపటచెను.

బోసు మూడవ పర్యాయ మంతర్జాతీయ సంస్థా సమావేశమునకు బ్రతినిధిగా నరిగి లండను విశ్వ విద్యాలయ మునఁ దాను గ్రొంగ్రొత్తగాఁ బరిశోధించిన విషయములపై నుపన్యసించి వారి క్లాసుకుఁబాత్రుఁ డయ్యెను. బోసు తాను పరిశోధించిన శాస్త్ర విషయముల నొకే గ్రంథరూపమునఁ బ్రచురించి శాస్త్రవిద్యాకృషీవలులకుఁ గడుసాయ మొన ర్చెను.

జార్జి బెర్నార్డ్ షా, రొమైన్ రోలెండు మున్నగువారు బోసునకుఁ దమ గ్రంథరాజముల నొసంగి యభినందించిరి. గాల్స్వర్డీ, నాయుస్, రెబికా, ఈట్సు, బ్రౌను మున్నగువారు స్వయముగా నాతనిని దర్శించి యభినందించిరి. భావిభారత శాస్త్ర వికాసమును గూర్చి వా రాతని నుపన్యసించు మన నాతఁడు భారతము ప్రపంచమున కాదర్శమయిన శాస్త్రజ్ఞ దేశము కాఁగలదను దృఢవిశ్వాసమును వ్యక్తీకరించెను.

బోసు ప్రాన్సు, ఆస్ట్రేలియా దేశముల కరిగి శాస్త్ర పరిషత్తులచేఁ బూజలనొందెను. వియన్నా విశ్వవిద్యాలయ పరిష

త్తులోఁ బ్రముఖ విద్వాంసుల యెదుట నుపన్యాసము లొసఁగెను. ఆతని యద్భుత ప్రయోగములకుఁ, బరిశోధనలకును వాడు తమ విద్యాపరివత్తులో నాతని శాశ్వత సభ్యునిగా నెన్నుకొని గౌరవించిరి. వియన్నాలోని శాస్త్ర పండితులు బోసు పరిశోధనల నంగీకరించి, యాతనిఁ గూర్చి యిండియా రాజప్రతినిధికి “బోసు నిర్వచనములు, శాస్త్ర పరిశోధనలు నూతన విషయములకు మా మనోనేత్రములను దెఱచిన” వని వ్రాసి తమ పరాజయము నంగీకరించిరి.

బో సీజిప్తు వ్యవసాయ శాఖామంత్రి ప్రార్థనలను, ప్రభుత్వపు టుత్తరువులను మన్నించి యీజిప్తు దేశమున కరిగి యచ్చటఁ దనశాస్త్ర పరిశోధనలఁ గూర్చి యుపన్యసించి యచ్చటివారిని సమ్మోహితులనుగాఁ జేసెను.

పాశ్చాత్య దేశాలనమును ముగించి 1928 వ సం. సెప్టెంబరులో మాత్ర దేశమునకు బోసు మఱివవచ్చి విద్యార్థుల వలన నఖండ స్వాగతమును బొంది యామందానందము నొంది వారిని భావియుగకర్తలును, శాస్త్రకర్తలును గావల సినదిగా నుద్బోధించెను.

ప్రజ్ఞావంతునకు మున్ననలకు లోపమేమి? అలహాబాదు విశ్వవిద్యాలయ వార్షికోత్సవ సమయమున స్నాతకోపన్యాస మొసంగవలసినదిగా బోసును గోరిరి. స్నాతక సభకు వధ్యఁ ట్నుడైన గవర్నరు ‘డాక్టరు’ బిరుదమును బోసునకు సమర్పించెను. హిందూదేశము సారస్వత రంగమున, రాజకీయ రంగమున, శాస్త్రరంగమున రవీంద్రనాథ ఠాకూరు, మహాత్మా

గాంధీ, సర్ జగదీశబోసువంటి మహాశయులను సృజింపగలిగినవాడు లోకమంతయు భారతదేశముననుసరింప వలసియున్నదని నుడువుచు రాజప్రతినిధి బోసునుబ్రశంసించెను. బోసు గంభీరమయిన స్నాతకోపన్యాసము నొసంగెను. ఆ యుపన్యాసమున నాతఁ డన్ని రంగములయందును విద్యార్థులను గార్యశూరులు గావలసినదని యుద్బోధించి వారికి నూతనోత్సాహము కలిగించెను.

ఆ సంవత్సరమునందే డిసెంబరు 1 వ తారీఖున శ్రీ బోసునకు 70 యవ జన్మదినోత్సవము కలకత్తాలోని యాతని పరిశోధనాగారమునందు, ఆతఁడు ప్రీతితోఁబెంచిన వృక్షసంతానముల మధ్య నఖండముగా జరిగెను. మన దేశముయొక్క నలుమూలలనుండి యననేల ప్రపంచపు మూలములనుండి యనేకాభినందనలు వచ్చి కురిసెను. ప్రముఖ వ్యక్తులు, ప్రపంచపు నలుమూలలనుండియుఁ దమ సందేశములఁబంపిరి. ఇంతకుమించిన గౌరవము మానవుఁ డపేక్షించు నట్టిదెయ్యది? ఆతఁడో, శాస్త్ర కృషీవలుడు. ఆతని శాస్త్రసన్న్యము ఫలించినది. బంగారు శాస్త్రధాన్యము బండ్ల కెత్తబడి గిడ్డంగుల నింపఁబడినది. చేతి కెముకలేకుండ నితరులకని దేశ జాతిమత వర్ణభేదములు లేకుండ పంచిపెట్టఁబడినది. ఆతఁడు ధన్యుడు.

తన శాస్త్ర కేదారముల వృద్ధిని దిలకించుచు శాస్త్రకృషీవలులకు దగిన దోహదక్రియల నుపదేశించుచు దనతో సంతతము సంభాషించు ప్రకృతిదృశ్యములతో దన్మయుఁడగుచు శ్రీ బోసు 1937 వ సంవత్సరమునఁ దనపాంచభౌతిక శరీ

రమును విడిచెను. ఆతని కీర్తితనువో శాశ్వతమైనది. ఆకాశమున ప్రభాసమన్వితములగు నుజ్జ్వల తారాగణములో నీ శాస్త్రజ్ఞ సక్షత్రము ప్రతిభా పూర్ణమై చూచంద్రార్కము నిలుచుననుటకు సంశయము లేదు. భారతము శాస్త్ర పరిశోధనల నెన్నింటినో జరిపి యన్యదేశముల కాదర్శమైననా, జాతనియాత్మకు తృప్తి.

నర్ సి. వి. రామన్

వర్ధమానుడు, ఖండాంతర వ్యాప్తి యశశ్చంద్రికా విరాజమానుడు, ననమాన శాస్త్రజ్ఞాన ధురంధరుడయిన శ్రీ సి. వి. రామన్యొక్క జననముచే హిందూ మనీష కీర్తి కెక్కుటయే కాక, తోడి నాగరిక జాతులలో నత్యున్నతమైనది కాకున్న సహీనమయిన స్థానమునాక్రమించినది. ఏ వ్యక్తియం దంతర్నిగూఢములగు ననర్థ గుణములు, ప్రజ్ఞాతత్వములు గలవో యెటుంగఁగల జ్ఞానము ఒక్క కాలము. మునుముందు నివురుగప్పిన నిప్పువలెనుండుచవి సాన పెట్టబడిన వెనుక రాణించు సహజములవలె గాలక్రమ మునఁ బ్రజ్వలితములై జనాకర్షకములగుట లోకమెఱింగి నట్టిదియే. ఎక్కడో దక్షిణదేశమున తిరుచునాపల్లిలో జనన మొందిన సామాన్య గృహస్థుని పుత్రుడు ప్రపంచ ప్రఖ్యాత శాస్త్రజ్ఞులలో నగ్రగణ్యుడగునని యెవ్వరనుకొనిరి?

చంద్రశేఖర వెంకటరామను దక్షిణ హిందూస్తాన మునదిరుచునాపల్లిలో క్రీ. శ. 1888 వ సంవత్సరమున నవం బరు మాసమున నేడవ తేదీని జననమొందెను. ఆతని తండ్రి చంద్రశేఖర అయ్యరు. ఆయన స్థానిక విద్యాశాలలో నొక యుపాధ్యాయుడుగ నుండెడివాడు. రామను పుట్టినతరువాత విశాఖపట్టణమునందలి మిసెస్. ఎ. వి. యన్. కళాశాలా ధ్యక్షులు తమ కళాశాలలో చంద్రశేఖరయ్యరుగారి కుద్యోగ మిచ్చి యచ్చటగుఁ బిలిపించిరి. కళాశాలోద్యోగమనిన నాశా

జనకముగాను, సభ్యుడయ్యాశంసిగాను ఉన్నది గాని ప్రయాణ సౌకర్యములు లేని యాదినములలో దిరుచునాపల్లినుండి విశాఖపురికి ప్రయాణము సాగించుట సులభసాధ్యముగాదు. అయినను నా యుద్యోగము నాతని నాకర్షించినది. చంద్ర శేఖర దంపతులు కష్టనష్టముల కోర్చి నాటుబండ్ల మీద తమ కుమారునితో విశాఖపురి కరుగుదెంచి యందు స్థావర మేర్పరచుకొనిరి. ఇప్పుడయినచో ఖండాంతర ప్రయాణ మయినను బాధాకరము కాదుకదా. చెక్కు చెమర్చుకుండఁ జేయవచ్చును. కాని యాదినములలో దీర్ఘప్రయాణములు చేయవలయునన్న నెంతటి కార్యదీక్ష, దైర్యసాహసములు, కడంకలుండవలయునో యూహింపవలయును. తల్లిదండ్రుల యీ కార్యదీక్షా దైర్యములే రామనునందును సుస్థాపితము లయిన పితృగుణములు. ఈ గుణములే శాస్త్ర పరిశోధనల యందు రామనునకు ప్రాప్తుగానిలిచి యాతని విజయములకుఁ దెలియని కారణములయినవి. ఇట్టి కార్యశూరత్వాదర్శక మగు గుణసంపదకంటెఁ దల్లిదండ్రులు కుమారులకుఁ బంచి పెట్టగల కాణాచి మఱిందెద్ది?

చంద్రశేఖరయ్యరు పదార్థ విజ్ఞాన శాస్త్రమును, గణిత శాస్త్రమును బోధించుచుండెడివాడు. ఆయనకు బహు విషయములం దాసక్తి, పరిచయము గలదు. గణితమునకును, శాస్త్ర పాఠములకు నున్న తాద్యయనములందు నవినాభావ సంబంధము. చంద్రశేఖరయ్యరుగారి కీ రెంటియందును నసామాన్యమయిన ప్రజ్ఞగలదు. ఇంతియగాక జ్యోతిశ్శాస్త్రము నందును, సంగీతమునందును నా పండితున కభిరుచి యధి

కము. ఈ సంస్కార మాతనికి వంశపారంపర్యముగా గలిగినది. ఈపై తృకసంపద కుమారుడగు రామనుజుఁగూడ సంక్రమించినది. శాస్త్రజ్ఞుడై ధ్వని విషయిక పరిశోధనలు రామను చేయుట కాతని తండ్రికి వీణావాద్యమునందుఁగల ప్రేమాతిశయములు కారణము లనుకొనుట యసంగతము కాదు.

ప్రాథమిక మనః ప్రభావములు :

చిరుత ప్రాయముననే శాస్త్రాభ్యసనమునకుఁ బరిష్కీతులు సుముఖముగా నున్నను రామనుజు మతవిషయములనినఁ బూర్ణముగా నుదాసీన భావము జనించినది. దీని కాలని తల్లిదండ్రు లంత సనాతనాచారపదులు కాకుండుటయే కారణము కానోపు. ఆ దినములలో డాక్టరు ఆనిబీసెంటమ్మ గారు మత విషయిక సంస్కారముల హిందూ సంఘమునఁ బ్రవేశ పెట్ట ననర్హులొపన్యాసములతో దేశమును బ్రబోధము లచేఁ బ్రతిధ్వనింపఁ జేయుచుండెను. ఆమెశంఖారావ మీతని శ్రవోరంధ్రములఁ బడినది. అప్పటికి రామను పండ్రెండేళ్ల వాడు. మతమన్న నాతనికిఁ గ్రొత్త. ఆలోచనాపరుడగు నా కుఱ్ఱుని హృదయమును అనిబీసెంటునభిప్రాయములుకొంత కలవర పెట్టినవి. అవి మతమన్నఁ దెలిసికొనవలయునను జిజ్ఞాసను గలిగించినవి. ఈజిజ్ఞాస ప్రబలమయినది. శాస్త్రవిషయిక ప్రకృత్యాసక్తిగూడ దీనిచే నన్నగిల్లినది. దీక్షతో మతగ్రంథములఁ బరిశోధింప నాతఁడు ప్రారంభించెను. పదార్థ విజ్ఞాన శాస్త్ర గ్రంథములకు బదులు రామాయణ మహాభారత గ్రంథములు తరచుగాఁ దఱచఁబడుచుండెను. రామ నెప్పుడును

నేకార్యమును సగముచేసి విడుచు స్వభావము గలవాడు కాదు. భర్తృహరిమతములో బ్రారబ్ధాగముల నుజ్జగింపని నజ్జనులలోఁబరిగణింపఁదగిన ధీరోత్తముఁ డీతఁడు. మత గ్రంథపరిశోధనము సమగ్రముగా జరిగింది. రామను బి. ఏ. తరగతిలో మదరాసులోని ప్రెసిడెన్సీ కళాశాలలోఁ బురాణ కవిత్వమును గూర్చి వ్యాసమును వ్రాయవలసి వచ్చి పుడు 'హిందూ పురాణము'లను శీర్షిక నెత్తి తన జూర్వపరిచయ జ్ఞానము నుపయోగించి చక్కని వ్యాసమును వ్రాసి, వ్యాస రచనకుఁ బ్రథమ ఒహుమానము నొందెను. అంతగా మత వాద్యమును సూక్ష్మముగా బరిశీలించినను నాతని మన జిజ్ఞాస చిరస్థ మయినది కాదు. శాస్త్రజ్ఞులు యాజ్ఞాసిద్ధ మయినది. తాత్కాలిక మయిన ముఖ్య తాత్పర్యము శాస్త్ర మునకు స్థానమియక తప్పినది కాదు. ఇంతకును రామను ప్రకృత్యా శాస్త్రజ్ఞుఁడు. తిరిగి శాస్త్రచింతనమునందే యాతని యాత్మ యానందమును జూరఁగొన్నది. రాజధాని కళాశాలలో రామను :

1901 వ సంవత్సరమున రామను రాజధాని కళాశాలలో మదరాసులో బి. ఏ. తరగతిలోఁ జేరెను. బి. ఏ. రెండు తరగతులకు నాండ్ల పద్యమును బోధింప వచ్చిన ప్రొఫెసరు ఇల్లియట్ తరగతిలో నందరికంటెఁ జదుతవాఁడయి యున్న రామనునిఁ జూచి యా తరగతికిఁ జేందిన వాడు గాఁడని తలంచి 'నీ ఏ క్లాసునకుఁ జేందిన విద్యార్థివేనా' యని ప్రశ్నించెను. ఆసన శ్రేణులయం దుపవిష్టులయిన వారందఁ టొక్క పెట్టున కరతాళ ధ్వనులతో నవ్విరి. ధైర్య

ముఖో రామను లేచి 'అవును, నే నీ తరగతికి జేందినవాడనే, నానయస్సు 13 వత్సరములు, ఇంటను తరగతిని వాల్తేకు కళాశాలలో జదివితిని. నాపేరు పి. వి. రామన్' అని క్రమముగా నాచార్యుడడిగిన ప్రశ్నములకు సమాధాన మొసంగెను. ధైర్యముతో, తక్షణమియంబడిన సమాధానములు, నాతనిమిక్కిలి చిరుత ప్రాయము, ఆకారపు హ్రస్వత సమకూడి ప్రాఫెసరు నాశ్చర్యచకితుని జేసినవి. నాడు మొదలు రామను ఆ ప్రాఫెసరునకు ప్రియ శిష్యులలో నొక్కడయ్యెను.

రామను బంధువులందఱును గవర్న మెంటు నుద్యోగ సంబంధమయిన పోటీలకు చరిత్రాధ్యయన మొక్కడు సహాయకారియగుట చరిత్రను సభిమాన విషయముగా గ్రహించి చదువు మదిరి. అదికాక రామను వంశమున ప్రభుత్వోద్యోగులెవ్వరునులేరు. రామను తప్పక ప్రభుత్వోద్యోగమును సంపాదించవలయునని వారభిలాష పడిరి. కాని రామను భవిష్యద్వైజ్ఞానిక ప్రముఖుడు కాదలచిన రామ నేలదాని నంగీకరించును! అభిరుచిగల విషయమును గాక వేళొందుదానినేల గ్రహింపవలెనని దృఢవిశ్వాసముతో వారల సలహా నాతడు నిరాకరించెను. చరిత్రాధ్యయనమున కంగీకరించి యుండినచో నింతటికార్య దీక్షతో నంతటియపూర్వచరిత్రను ద్రవ్యి తలకెఱ్ఱెడివాడో! అప్పుడో లోకము ఒక మహాశాస్త్రజ్ఞుని పోగొట్టుకొని యుండెడిది కాదా.

అధ్యాపకుల కందఱికిని రామను ప్రీతిపాత్రుడై వాని హత్సల్యమును జూరగొనుచుండెను. తాత్త్వికాధ్యయనములు

మూలఁబడెను. మత విజ్ఞాన పరిచయము తీవ్రతరమయిన శాస్త్ర పరిశ్రమ కాటంకము గలిగింప లేదు. రామనుజుల తొందరగాఁ జదువు స్వభావము కలవాఁడు. ఆ లవా టిప్ప టికి నాతని యందు స్థిరమయి యున్నది. ఏమాత్రపు టస్వ స్థత గలిగి యింటియొద్ద విశ్రాంతి గైకొనుచున్నను నాలుగు మూఁడువందల పుటలు గల నవలను రెండుమూఁడు గంటలలో నతఁడు పూర్తిచేయు చుండెడివాఁడు. ప్రసిద్ధ గ్రంథ కర్తల రచనలన్నింటిని నాతఁడు జదివి విడిచెను. శాస్త్ర పరిశోధనలను నెల్లను దాను జదివెడివాఁడు. స్వీయప్రయోగములను కళాశాలాప్రయోగాలయమునఁ జేయవలయునని యాతఁ డూహించెను గాఁక యాతని యుపన్యాసకుఁడంగీకరించక పోవుటచే వాని కంతరాయము కలిగెను. కాని యచిర కాలముననే యాతని శాస్త్రమనీషకు స్వైరవిహార మొనర్చుటకు వీలయినయవకాశము లభించెను.

శాస్త్రజ్ఞ జీవిత దశారంభము:

ఇప్పుడే రామను శాస్త్రజ్ఞ జీవితదశ యారంభమయ్యెను. బి. యే. తరగతిలోఁ బ్రథమ శ్రేణిలో నుత్తీర్ణుఁడయి, శాత్రు శాస్త్రము నందలి పాఠికతకు ఆర్పి బంగారు పతకమును బహుకృతిగ నొంది, రామను యం. ఎ. తరగతి యందుఁ బ్రవేశించెను. అం దాతని యభిమాన విషయము పదార్థ విజ్ఞాన శాస్త్రము. ఆచార్యజోన్న పండితుఁడు నాఁడు వారి కధ్యాపకుఁడు. రామను సహాధ్యాయుడైన వి. యస్సా రా వనునతఁడు ధ్వనిశాస్త్ర విషయిక ప్రయోగముల నాచరింపఁచు నియమవిరుద్ధ ధర్మముల నాలోకించి, యాశ్చర్య

పడి యాచార్యుడైన జోన్న పండితునకు నివేదించెను. ఆ పండితుడును వాని లక్షణము లింతకుఁ బూర్వ మెఱుంగని వాడగుట వాని వివరణ పద్ధతిఁ దెలియక విచారణ నిమగ్నుడయ్యెను. రామను క్షణములో నాప్రయోగపద్ధతి నవగాఢాసము చేసి మరునాఁడు తాను స్వతంత్రముగా నాప్రయోగమునే చేసి, యనుమానమును గూర్చి గృహమునకరిగి లాఠు రేలేపండితుని ధ్వనిసిద్ధాంతముల దృష్ట్యా పరిశీలించి, తన ప్రయోగసిద్ధాంతముల సత్యమునందు స్థిరాభిప్రాయుఁడయ్యెను. సవ్యముగా నా ప్రయోగము నాచరించిన మెడలే పండితుని ప్రయోగ ఫలితములకంటె మనోహరములయిన ఫలితములను గనుగొన వచ్చునని విశ్వసించి, ప్రయోగవిధానమున నొసరించ వలసిన కొద్ది మాత్రపు మార్పులను నాతఁడు సూచించెను. ఈ సూచనను శాస్త్రజ్ఞులందఱు చకితులై పరిశీలించి యామోదించిరి. లాఠు రేలేపండితుడును రామనుసూచనను శ్లాఘించెను. ఈ పొగడ్తలు శాస్త్రజ్ఞానమునుమడించి ప్రోత్సహింప రామను తానుగమనించిన విషయములను గ్రోడీకరించి యొక వ్యాసమును వ్రాసి దానిని పరిష్కరించి సంస్కరింపవలసిన దెలుపవలసినదిగా జోన్న పండితునకుఁ దన వ్రాత ప్రతి నొసంగెను. ఎందువలననో యాపండితుడు రామను వ్యాసమును బరిశీలింపను లేదు; దానిని తిరిగి యాతని కప్పింపను లేదు. ఆఱుమాసములు గడచినవి. రామను శాస్త్రజ్ఞుని కుతూహల మధికమయ్యెను. తిరిగి సాఫల్యమున లెచ్చెద నను మిషతో నా కాగితములను తన యాచార్యుని కడనుండి తీసికొని వచ్చి, 'ఫిలసాఫికల్ మేగ

జీక ఆఫ్ లండను' పత్రికా సంపాదకునకు దాని నాతఁ డం పెను. ఈ విషయమును జోన్సు పండితునకు రాను నెఱుక పరుప లేకు. మఱికొద్ది కాలములో లండను పత్రికనుండి పునర్ముద్రితములయిన యచ్చు ప్రతులు రామనుజుకుఁ బంపఁ బడినవి. రామ నుత్సాహమునకు మేరలేదు. లండను పత్రికలలో ప్రతిభాపూరితములయిన శాస్త్రపరిశోధనలనుదప్ప చామా న్యములయిన యితర విషయములను ముద్రింపరు. వ్యాస మందు ముద్రింపఁ బడుటయే యొక ఘనత. ఆ యచ్చు ప్రతులఁగైకొని రామను ఆచార్య జోన్సుకడ కరిగి వాని నాతనికిఁ జూపించెను. అచ్చు ప్రతిని శోన్సు పండితుఁడు చదివి కొంత తృప్తి, కొంత మనోవికలత్వము దోచు మొగముతో, 'నీవు లండను పత్రికకుఁ బంపునపుడు నాతోనేల చెప్పవైతి' నని ప్రశ్నించెను. " మీరు దానిని చదివి పరిష్కరించితి రని తలచితిని. లోపల దిద్దుపాల్లు లేకుండుటచే నిమ్యది నిర్దోషమయినదని మీ రెంచిపాల్లు భావించితిని. అయ్యో! ఎంతపని చేసితి"నని రామను నొచ్చుకొనుచు సమాధాన మిచ్చెను. ఆచార్యుఁడుసంతృప్తి నొందినట్లు తోచెను. మానవ మనస్తత్త్వము విభిన్నమయినది. ఆత్మగౌరవ బీజములు, నశాంకార హేతువులు విచిత్రమైనవి కదా!

మదరాసు ప్రెసిడెన్సీ కళాశాలలోనున్న రెండు వత్స రములలో 'నేచరు' అను పత్రికకు రామను వేతాక వ్యాస మును సంపెను. ఈ పర్యాయము ధ్వనిశాస్త్ర విషయి కము కాక దృగ్గోచరణమును గూర్చి పరిశోధించి యంపెను. విద్యార్థిదశలోఁ బ్రకటింపఁబడిన యీ వ్యాసద్వయము

రామను భవిష్యద్విమర్శనములకు నాందీ ప్రాయమైనది. తరువాతఁ బై రెండు శాస్త్రముల యందును నాతఁడు గొప్ప పరిశోధన గావించెను. చాలమందికి ప్రారంభ దశలోఁ బరిశుద్ధమైనమార్గ మలవడదు. అదిగాదిది, ఇదిగాదది యని దేదో నిశ్చిత మార్గమునకు వచ్చు సరికి చాల కాలయాపన మగుటయేకాక శక్త్యుత్సాహములు నష్టమగును. అట్టి దేదియును లేక శాస్త్రప్రథమున మొట్టమొదటనే విశుద్ధ మార్గముబట్టి తుదివఱకు నిర్వహించు భాగ్యము పట్టినది శ్రీ రామను శాస్త్రజ్ఞున కొక్కనికే యనుట యతిశయోక్తి కాదు.

II

ఉద్యోగ ప్రయత్నము : తల్లాభము

రామను యం. ఏ. పరీక్షలో నుత్తీర్ణుడయ్యెనోలేదో ఆచార్య జోన్న శిష్యవాత్సల్యమున మదరాసు ప్రభుత్వము వారితో రామనును బాశ్చాత్య దేశములకు నధిక శాస్త్రజ్ఞానసంపాదనార్థము విద్యార్థిగాఁ బంపవలయునని సంప్రదింపులు చేసెను. ప్రభుత్వము వారంగీకరించిరి. కాని యొక యంతరాయము ఘటెల్లెను. అది రామను శరీర దౌర్బల్యము. ఆతఁ డెంత ధిమణాదార్థ్యము కలవాడో యంతటి శరీర దౌర్బల్యము కలవాడు. చిన్నతనమున బలహీనుడగు రామనును శీతోష్ణస్థితులలోని భేదమునకుఁ దాళగలుగుదునా యను సంశయము బాధించుచుండెను. మండల వైద్య శోభాధికారి యాతని శరీరమును బరీక్షించి, సముద్రయానము, పాశ్చాత్య దేశవాసము లాతనికి సరిపడవని యభి

ప్రాయ మొసంగెను. దీనితో రామనునకు ఐవోపా దేశమున కరుగు నాశ లడుగంటినవి. అయిన రామ నే యుద్యోగము నవలంబింప వలయును? న్యాయపాది వృత్తియన్నను, నుపాధ్యాయ వృత్తి యన్నను సతని కంత యిష్టము మొట్టమొదట నుండియును లేదు. ఏమయినను గానిమ్ము శాస్త్ర పరిశోధనా సక్తి యాతనిని వడలలేదు. భావి నుత్తమ తరగతి శాస్త్రజ్ఞుడు కానున్నవాని కితరముల యెడ మనస్సిట్లు సాచ్చును? శాస్త్ర మాతనికి వలపురాణి.

ఆతని కింక నొక్కటియేయున్నది యుద్యోగమార్గము. అయ్యది హిందూ ఆర్థిక శాఖలో బ్రవేశించుట. దానికి పోటీ పరీక్షలో నుత్తమశ్రేణిలో రావలయును. ఏదో శ్రమపడి శోన్ముసండితుడే రామను నొక ప్రత్యేక గాఢంపి ప్రభుత్వము వారి యనుమతి నొందెను. ఈ పోటీ పరీక్షలు కలకత్తా నగరమున జరుగును. దానికొఱకు చరిత్ర, సంస్కృతము, రాజ్యాంగార్థిక శాస్త్రములు రామ నభ్యసించ వలసియున్నవి. శాస్త్రజ్ఞుడైన రామనున కట్టివానియెడ మొదటినుండియు నిష్టము లేకున్నను డప్పనిసరి నభ్యసించ వలసి వచ్చి చదువు టకుఁ బ్రారంభించెను. చేపటిదినమునఁ బరీక్షయనఁగా రామ నునకు ఎం. యే. తరగతిలోఁ బ్రథముఁడుగా నుత్తీర్ణుడగుట యేకాక ప్రథమ తరగతిలో నుత్తీర్ణుడైనట్లు తంతివచ్చెను. రామనునకుం బూర్వము గాని, తరువాతఁగాని మదరాసు విశ్వ కళాపరిషద్విద్యార్థులలో భౌతిక శాస్త్రమునఁ బ్రథమశ్రేణిలో కృతార్థులైన వారు లేరు. ఈ యసాధారణమైన విజయము రామనును శాస్త్ర విద్యాభ్యాసమునకుఁ బూర్వము

కంటెనుద్రేకించెను. ఇట్టిఁడు తాను నిలఁబడు పోటీపరీక్షలోఁ బ్రథమ శ్రేణిలో విజయవంతుఁడు కాకుండునా? ప్రథమ శ్రేణిలో నుత్తీర్ణుడగుటయు, డిప్లూటీ 'ఎక్కపుంటెంటు జనరల్ ఆఫ్ ది వైనాన్సు డిపార్టుమెంటు'ద్యోగము నొందుటయు నొకేపరి జరిగెను. ఆఫీసరగుసరికి రామనుజుఁ బదియెనిమిదియేండ్లు. ఇంత చిన్న తనములో విరువదియేండ్లు నిండికుండ నున్నతోద్యోగమును సంపాదించినవారెవరును లేరు. ఈతఁ డీ విషయమునఁగూడ దదితరములందువలె నద్వితీయుఁడు.

రామను వివాహము:

రామను కొంతలోఁ గొంత ధనికుడయ్యెను. క్లిష్టములయిన జీవిత సమస్యల నెదుర్కొనవలసిన సమయ మరుదెంచినది. దక్షిణ హిందూదేశమున 'సీ కష్టమ్మున' నూపరింటెండెంటుగా నున్న కృష్ణస్వామి యయ్యరునకు నుమాపవతి యగు నొక కూతురు గలదు. కృష్ణస్వామిగారి భార్య రామను యొక్క యసామాన్య ప్రతిభావిశేషమునకు వెఱగుపాటు నొంది యాతనినే తన యల్లునిగాఁ గైకొనఁగోరెను. కాని కృష్ణస్వామి కంగీకారము కాలేదు. ఏలయన కృష్ణస్వామియు వేంకటరామ నొకే బ్రాహ్మణశాఖకుఁ జేరినవారు కాదు. ఆచార విరుద్ధమయిన యిట్టి వివాహమున కాచార పరాయణుడగు నాతఁ డంగీకరింప లేదు. అతని కూతురు రాతనినిఁ దప్ప వేటొకనిని వివాహమాడనని దీక్ష వహించెను; తప్పనిసరి కృష్ణస్వామిగా రంగీకరించిరి. వివాహము వైభవోపేతముగా జరిగెను. పలువురు పెద్దలు వివా

హమునకు వచ్చి వధూవరుల నాశీర్వదించి శాఖాంతర వివాహము నాచరించినందుల కభయ పంశీయులను గొనినూడిరి, ఆ పెండ్లి కూతు పేరు త్రిలోకసుందరి. ఈ వివాహముతో రామనునకు గార్హపత్య విధులు సంక్రమించెను. వివాహముతో రామనుయొక్క విద్యార్థి దశకు ధరతవాక్యమును, నుద్యోగదశకు నాందీస్థాపనయు నయ్యెను.

III

దేశాటనము - ఉద్యోగ నిర్వహణము

హిందూ దేశ ప్రభుత్వాత్మక శాఖలో డిప్యూటీ ఎక్కువుంటెంటు జనరల్ పదవి నొంది రామను కలకత్తాలో నివసింపవలసి వచ్చెను. అట్టి యున్నతోద్యోగము భావిలో నొన్నత్యదశ నూరించుచు లభ్యమయిన వెనుక రామచ గాక వేతాక, డయినచో దన శాస్త్ర వ్యాసంగమును మరచి యుద్యోగమునే భూలోకస్వర్గముగఁ బరిగణించుదుఁ దన్ను దాఁదెలియక వర్తించెడువాఁడు. కాని రామనునకు మాత్రము హృద్గతమయిన శాస్త్రపరిశోధనతృష్ణ తగ్గలేదు. కార్యాలయమున నుద్యోగ ధర్మమును నిర్వర్తించునో కాని తదితర సమయములందు నతఁడు శాస్త్రగ్రంథ పరిచయముననే కాలమును వెల్లఁబుచ్చును. ఒకనాఁ డాతఁడు బ్రాముబండిలో నుండి కలకత్తా వీధులగుండఁ బోవుచుండ నాతని శాస్త్ర తృష్ణను రేకెత్తింపనో యన్నట్లు “శాస్త్రోధ్యసనమునకైన హిందూ వైజ్ఞానిక సమాజ”మును విలాసమునుజూచి ‘యది సత్యమా! కాదా! ఇట్టిది స్థితిరూపము

నొంది హిందూదేశమున నున్నదా' యను సంశయాందో
లిత మయిన మనస్సు తోడనే రామను త్రాముబండిని దిగి
యా సంఘ భవనములోని కరిగెను. అప్పటికప్పుడే శాస్త్ర
విద్యార్థి సమావేశ మయిపోయినది. ఎక్కడివా రక్కడికి
పోవుచుండిరి. అచ్చట నున్నవారిలోఁ గలకత్తా విశ్వకళా
పరిష దుపాధ్యక్షులయిన శ్రీ సర్ ఆస్టోష్ ముఖర్జీ మహాశ
యుఁడుకూడి నుండెను. రామను తత్సంఘ గౌరవ కార్య
దర్శియ, కీర్తి శేషులును, విజ్ఞాన ప్రదాతయు నగు మహేంద్ర
లాలు సర్కార్ కుమారుడు నగు డాక్టరు అమృతలాలు
సర్కారును గలిసికొని మరునాడు వచ్చి సంప్రదించుటకు
కాల నియమము నేర్పాటు చేసికొని వెడలిపోయెను.
మరునాడు వారిరువురును నియమిత కాలమునకే సమావేశు
లయిరి. రామను తాను ప్రచురించిన శాస్త్ర పరిశోధనల
నాతనికిఁ జూపెను. సర్కార్ తాతని యవస్థ తుల్యమయిన
శాస్త్రప్రతిభ కబ్బురపాటు నొంది స్వతంత్రముగాఁ బ్రయో
గముల నెరవేర్చుకొనుట కతనికిఁ బ్రత్యేక సౌకర్యము లొన
ర్చుటకు నంగీకరించెను. వెంటనే గామను వైజ్ఞానిక సమా
జమున సభ్యుఁడయ్యెను. ఆతని యద్భుతమైన విద్యార్థిదశ,
పేరొందిన పరిశోధనల నెల్లర నాతనిం గౌరవింపఁ జేసినవి,
ఇదియే భగవంతుని విచిత్ర సంఘటనము. ఘటనాఘటన
సమర్థుఁడన్నది భగవంతునికే చెల్లు విశేషణము. రామను
శాస్త్రోత్పత్తి తీరుటకు వైజ్ఞానికసభాసభ్యునిగా నొనర్చిన
భగవంతుని యపూర్వ సంఘటనము విచిత్రమయినది.
సభ్యుఁడయిన వెనుక రామనునకును, నాస్టోష్ ముఖర్జీ మహా

శయునకును బరిచయము కలిగెను. ఏ శుభగ్రహ సన్నివేశమున నాయుచువురి సమావేశము సంఘటిల్లెనో, వారిమైత్రి చిరస్థాయి యగుటయేకాక రామను జీవిత పథమునే మార్చినది. రామనునకు శాస్త్రప్రయోగ శాలావశ్యకము కలదు. భారతీయ వైజ్ఞానిక సమాజమునకో రామనువంటి శాస్త్రజ్ఞుని యవసరమును కద్దు. అన్యోన్యశ్రయ భావమున రెండును వన్నె చెందినవి. రామను స్వతంత్రముగా శాస్త్ర పరిశోధనలను బూర్వపు టుత్సాహముతో సాగించుచుండెను. వైజ్ఞానిక సమాజపు పేరుప్రతిష్ఠలు దూరదూరములకుఁ గూడ వ్యాపింపఁ జొచ్చెను. రామను హృదయము కుదుటఁ బడినది. తన పరిశోధనలను రామను వైజ్ఞానిక సంఘ పక్షముననే ప్రచురించు చుండెను. మూఁడేండ్ల పాటే రామను కలకత్తాలోనున్న కలకత్తా యంతటను నతని ఘనత ప్రాకినది. ఆతని శ్రద్ధాపూర్వక మయిన శాస్త్రాభినివేశము ప్రతిగ్రహపు ముచ్చట విషయమయినది. సర్ గురుదాస్ బెనర్జీ, రామను నెడ మిక్కిలి యాదరాభిమానములు గలిగిన వాడయ్యెను.

ఉద్యోగ ధర్మమును స్వీకరించిన వాని వాసమునకు స్థిరత్వ మెక్కడిది? రామనునకు రంగూను బదిలీయయ్యెను. వైజ్ఞానిక సమాజమునకు రామను సేవ కోల్పోవలసిన సమయ ముదెంచెను. కాని సకాలోప్తములయిన శాస్త్ర బీజములు ఫలవంతములు కాక మానవు కదా! రంగూను నందు గూడ రామను శాస్త్ర వ్యాసంగమును మానలేదు. ఉద్యోగ ధర్మమును నతి చాకచక్యముతో నొనరించుచు

బై యధికారుల మన్ననలకుం బాత్రమగుచుండెడివాడు. ఆతని చురుకుతనమున కచ్చేరు వొందనివారు లేరు.

రంగూనునందుండగా రామను తండ్రి మరణించెను. అందుచే నాఱు మాసములు సెలవుగైకొని మదరాసునకు రామనువచ్చి యచ్చట తన పూర్వ శిక్షణరంగమయిన ప్రెసి డెన్సీ కళాశాలా శాస్త్రప్రయోగ శాలలోనే తన సెలవునం తయు గడిపెను. తరువాత రామను నాగపురమునకు బదిలీ చేయఁబడెను. ఇచ్చట నాతనికి సహాయోద్యోగులతోఁ గొన్ని బాధలు గలిగినవి. ఆ దినములలో నాగపురమున స్లేగువ్యాధి వ్యాపించి యుండెను. రామను తన సహాయోద్యోగులతో గుడారములోనుండి నాగపురపు వాసులకుఁ దగిన సేవయొ నర్చి స్లేగు వ్యాధి యంటకుండఁ గాపాడుకొనఁ గల్గెను. సహాయోద్యోగులతోడి నైరము సిద్ధులలోని యున్నతోద్యో గుల కర్ణములఁ గూడఁ బడెను. వయస్సున పిన్నయయినను చాక చక్కమునఁ బ్రవర్తించి, కార్యాలయోద్యోగి వర్గమును తనకు విధేయులనుగా నొనర్చుకొని శాంతియుతముగ కార్య మును సాగించిన రామనును వా రెంతయో శ్లాఘించిరి.

నాగపురము నుండి రామనునకుఁ దిరుగ కలకత్తా బదిలీయయ్యెను. ఆతని హృదయము జన్మభూమికి వచ్చిన ట్లానందమున నోలలాడెను. వచ్చినదే తడవుగా వైజ్ఞానిక సమాజపు కార్యక్రమమునఁ బాల్గొని స్వీయపరిశోధనలను గావింపఁ దొడఁగెను. 'ప్రపంచమున నెన్నియో దేశములందుఁ దిరిగితిని. అసంఖ్యాకములగు పట్టణముల దిలకించితిని. అమె రికా దేశమందలి యనేకములయిన ప్రయోగశాలలలోఁబరిశో

ధించితిని. కాని కలకత్తా నగరమే నా కర్మామైనది. కలకత్తాలోని వైజ్ఞానిక సమాజమే శాస్త్రప్రచారమునకు తత్తమమైనదని భావించెదనని యారెంటిఫోడి తాదాత్మ్యమును నాతడు పేర్కొని సంభరభరితుడయ్యెడివాడు. ప్రతి వ్యక్తికిని సహేతుకముగనో, నిర్హేతుకముగనో కొన్నిటియందు బడు పాతముండుట మానవసహజము. ఈ యత్యంతాభిలాష సహేతుకమయినచో గర్హించు హారెవ్వరు ?

ఆచార్య పీఠము :

ఆ దినములు సర్ ఆష్టేష్ ముఖర్జీ మహాశయుని గంభీరప్రకృతి ఎంగరాష్ట్రమును దేజోవంతముగ నావరించి నట్టివి. ఆతడు వట్టి విద్యాక్షేత్ర కృషీవలుడు మాత్రమే కాదు. విద్యాకృషీవలత్వమునకు మించిన సంస్థా నిర్మాణ చణుడు. క్రీ.శ. 1915 సంవత్సరములో మహాదాడులగు సర్ తారకనాథ పాలిట్ డాక్టరు రామ్ బెహరీ ఘోషుల విరాళ వైభవముల సహాయమున నెన్నియో యిడుముల కర్గమై తుడకుఁ గలకత్తా విశ్వకళాపరిషత్తున శాస్త్రకళాశాల యొకటి ముఖర్జీ పండితుడు నెలకొల్పెను. భారతీయవైజ్ఞానిక చరిత్రమున నియ్యది నూతనశకమున కాది. విద్యావ్యవస్థ లలోఁ జిరస్మరణీయుడయిన తారకనాథుని విరాళము లొక యాచార్యపీఠమును దరలరములు పోషించఁ జాలినదై యుండెను. నలువైపులనుండి భూరి విరాళముల రూపమున ధనము ప్రవహించుచు వచ్చుచుండెను. వలసినసౌకర్యములు సమకూర్పఁ బడుచుండెను. కాని నిర్వహింపఁగల వైజ్ఞానికాచార్య బృందము మాత్రము న్యృగ్యముగా నుండెను.

ఆప్టోమ్ ముఖర్జీ పరివర్తక-శాశాలలనుండి పట్టభద్రులై వచ్చిన పలువురను బిలిపించి సమాలోచనలు సల్పి విమర్శించెను గాని వారి విద్యాభివేళ మాత్రని కుత్సాహము కలిగించినది కాదు. ఆచార్యపీఠము నధిష్ఠించి శాస్త్రధిషణచే భారతమున వైజ్ఞానికుల నెండఱినో యుత్పత్తిచేయఁ గల యుత్తమాచార్యుఁ డెవ్వఁడై యుండునా యని యాతనికై యన్వేషించెడి వాడు. గుణముండిన నాదరించు స్వభావము గల ముఖర్జీ పండితుని దృష్టి శాస్త్రతృప్తతీరక వ్యసన పడు శ్రీరామనునందు వాలకపోలేదు. మిక్కిలి యుత్సాహ భిమానములతోఁ బ్రభుత్వోద్యోగమున నుండియు శాస్త్రము నందలి ప్రీతినివడలక ప్రయోగశాలలఁబడి యహర్నిశ మేదియో శాస్త్రజిజ్ఞాసచేఁ గడుపు రామను పరిశోధనలను, నాతఁడు ప్రచుఁచిన పరిశోధనల ఫలితములను ముఖర్జీ తిలకించుచునే యుండెను. రామను స్వతంత్ర పరిశోధన లాతనిని తన్మయుని చేసెననుటలో నాశ్చర్యములేదు. అప్పటికి రామనునకు నిరు వదియైదు వత్సరములయినను సరిగా నిండలేదు. ఆప్టోమ్ రామనుని పిలిపించి యాతని కా శాస్త్రాచార్యపీఠము నొసంగెను. రామను గూడ స్వీయము లయిన కొన్ని నిబంధనల కాతని నొప్పించి యాపదవి నంగీకరించెను. కాని తారకనాథ చాలిత్ దానవిరాళ శాసనము ననుసరించి యాపదవికిఁ బాశ్చాత్య దేశముల కరిగి శాస్త్రమునేర్చి వచ్చిన యతఁడే యర్హుడు. ఈ యాటంకము రామనుహృదయమునకు శల్యమువలె నాటి బాధింపసాగెను. హృదయావేగమును లఘూకరించుకొన రామను సర్ గూర్ దాసు గృహమున

కతని ద్వింప నరిగెను. గూర్ దాసునకు రామనునందుని ర్వాజ మగు పేరు. రామనునిఁ జూచి గూర్ దాన్ హృదయపూర్వక మగు స్వాగతమిచ్చి యాదరించి, యంతకుఁబూర్వమే రామను నుద్వోగమును గూర్చియు, దన్ని బంధనముల గూర్చియు దెలిసినవాడగుట 'నివెప్పడు ఇంగ్లండున కరు గుచుంటి' వని ప్రశ్నించెను. రామను 'నేను వెళ్లుట లేదు. నాకు వెళ్ల వలయుననియును లేదు. కాని వారు మాత్రము నిర్బంధిం చుచున్నా' రని సమాధాన మిచ్చెను.

“అవును, ఆచార్యశీతమునకు ఆంగ్లదేశ విద్యావ్యా సంగత్వము తప్పని నియమము. ఇప్పు డీ విషయములో నేమి చేయవలయునో తోచకున్నది.” అని గూర్ దాన్ ఆలోచనా నిమగ్నుడయ్యెను. ఆచార్యపదవి నధిష్ఠింపవలయు నని యున్నది. కాని యంతరాయము తరింపరానిదై యున్నది. రామను తన హృదయ బాధను గూర్ దాసునకు నివేదించెను. సర్ గూర్ దాసు ఆలోచించి, యా నిబంధనలయవివేకమును గుర్తించి, రామనునకుఁ జిత్త స్వాస్థ్యము కుదురునట్లుగా నావేశపరుడై “రామన్, నీవింగ్లండునకుఁ బోవవసరము లేదు. ఆ నియమము హిందూమనీష నవమానించునట్టిది. అయ్యది స్వతంత్రపరిశోధనకు, బాహ్యత్యాగధనము తీరనియపాధి యని చెప్పి భారతీయప్రతిభ నీ సడించుటయే కాదు, అవమానించుచున్నది కూడ. దీని యంతరార్థము - శాశ్వతముగా భారతీయులు సాహిత్యాదర్శముపై నాధారపడి యుండవలయుననుట. ఇదియూ వైజ్ఞానికాచార్య పదవి సంస్థాపన ప్రయోజనము! హిందూ శాస్త్రస్వాతంత్ర్యమునకుఁ బోరాడు

అప్టోమ్ ముఖ్యదర్శము పటాపంచలై పోయినదే! ఇప్పుడి
ఆత్మవిక్రోహకర మయినట్టిది. ఇంత లోకుగ నీయము
నిర్ణేత యాలోచించి యుండలేదు. ఆ దానశాసనము యొక్క
ముఖ్యార్థము నాకు సుముఖముగనే యున్నది. దాని యభి
ధార్థ మంత పాటింపఁ దగినది కాదు. అందుచే అప్టోమ్ కడ
కరిగి నిస్సంశయముగా 'సంయానము నేఁ జేయఁ జాల'నని
చెప్ప'మని హృతయశల్యము నూడఁ బెట్టికెను.

రామను అప్టోమ్ పండితుని దర్శించెను. గూర్ దానుని
వివరణమును వినిపించెను. ఆతఁ డాశ్చర్య చకితుడయ్యెను.
ముఖర్థి యితరాధ్యక్షులవంటి వాఁడు కాఁడు. కలకత్తా విశ్వ
కళా పరిషత్తులో నాతఁ డాడినదే వేదము. దాని శాసన
సమ్మతత్వమును విమర్శించినవాడు లేకుండిరి. ఆతఁ డేది
యొనర్చిన నయ్యది విశ్వకళా పరిషత్ ట్లే నుముఁగొట కే యని
యంద తెఱుంగుదురు. అట్లని యాతఁ డుదార భావుఁడు కాక
పోలేదు. శాస్త్రాచార్యపదవికి రామను ఆవశ్యకమయినవ్యక్తి.
ఆతనిని విడుచుటకు వీలులేదు. ఏదో విధముగ నియమము
ననుసరించి యనుసంధింప నతఁడు సర్వశక్తులఁ బ్రయత్నిం
చెను. ప్రాథమిక విరోధముల నెల్ల నడంచి ముఖర్థి యమితా
నంద భరితుఁడై పరిషత్తాస్త్ర) కళాశాలకు శంకుస్థాపన
చేయుచు "సర్ తారకనాథుని యాచార్య పీఠమునకు శ్రీ
చంద్రశేఖర వేంకట రామనును బడయుటకు మనము
గర్వింప వలసి యున్నది. అననుకూలములగు పరిస్థితులలోఁ
జిక్కుకొని పాశ్చాత్యుల పరిశోధన కేమాత్రము తక్కువకాని
శాస్త్ర) పరిశోధనల నీతఁ డాచరించియుండుట ముదావ

హము. ఈతని యనన్య సదృశములయిన పరిశోధన లన్నియు శాస్త్ర) జ్ఞానక్షేత్ర ప్రథమ కృషీవలుఁడగు శ్రీ మహేంద్ర లాల్ సర్కారు మహాశయునిచే నెలకొల్పఁ బడిన యీ నైజానిక కేంద్రమునందే ప్రయోగింపఁ బడుట మిక్కిలి యభినందింపఁ దగిన విషయము. శాస్త్ర) కృషికొఱకు చక్కని యుద్యోగమును దృఢీకరించిన రామను త్యాగము త్యాగము, పునీతిముకూడ. ఈ త్యాగమూర్తి నాడర్పముగా నిలుపుకొని యీ శాస్త్ర) విద్యా దేవాలయమునుండి తత్త్వ పరిశోధకలు పలువు రావిర్భవించుదు రని యాసించు చున్నా" నని పలికెను.

రామను ఆచార్య పీఠము నలంకరించి దాని కెన్నియో వన్నెలు చిన్నెలు చేకూర్చెను. ఆతని ప్రయోగ నైపుణి, శాస్త్ర) పరిశోధన వేనోళ్ళ పొగడఁబడెను.

ఆప్టోమ్ ముఖర్జీ సాధారణముగా నెన్నడును బొరపడి తప్పుగాఁ గార్య నిర్ణయ మొనరించి యెఱుఁగఁడు. రామను తుదకుఁ దనకుఁ దగిన వృత్తి నిశ్చయించుకొనెను. అవసరము లభించినప్పుడెల్ల రామను గుణశీలముల గూర్చి ఆప్టోమ్ అధికముగా శ్లాఘించి విడువనిది లేదు. అది యెంత మాత్రము శ్లాఘ యనిపించుకొనదు. ఆతని గుణప్రకటన మాత్రము. ఆప్టోమ్ రామనుల యుద్యోగ ధర్మములలో నందందు వారిరువురకును భేదాభిప్రాయములు వచ్చిన సమయములు, రామను ఆచార్యత్వమును ద్యజించి పోవ తుద్యమించిన తరుణములు లేకపోలేదు. ఇంతకును నిరువు

రును ననంత మేనావులు, పరమ స్వతంత్రులు. అయినను వారి యంతః కలహములు వ్రేల్లు నాటుకొని స్థిరవాసములు చేసికొన్నవి కావు. వెంటనే వారిలో వారికి సామరస్యము కుదిరెడిది. శాస్త్ర) ప్రచారణ కార్యము నిర్విఘ్నముగఁ గొన సాగెడిది.

IV

రామను పండితుడు-ఆతని విద్యార్థులు

(శ్రీ) రామను అధ్యయనాధ్యాపక శక్తుల ప్రశస్తతులు దిగంతముల వ్యాపించెను. ఆతని శాస్త్ర)సంస్థ ప్రపంచ మందలి తద్విధ సంస్థలకు మకుటాయమానమే కాక యద్వి తీయ మయిన దయ్యది. శాస్త్ర)చార్యులయిన కీర్తిశేషులు ప్రపుల్ల చంద్రరే, జగదీశ చంద్రబోస్ మున్నగు వారివలె (శ్రీ) రామను మహాశయునకును బేరెత్తి గర్వించుటకు వీల యిన పలువురు విద్యార్థులుకలరు. పుష్పపరీమళము బంధర బృందము నాకర్షించు పగిది రామను శాస్త్ర) విజ్ఞాన కుసు మములు వికసించి పరీమళభరితము లగుకొలఁదిని పలువురు శాస్త్ర)విద్యార్థి బంధరు లాకర్షింపఁబడి యుండే యుండి గురు పాదాంతికమున శాస్త్ర) పరిశోధనలగావించి ప్రఖ్యాతిబడసిరి. వారిలో కళాప్రపూర్ణులయిన వా రనేకులు. (శ్రీ) యన్. కె. బెనర్జీ, రామనాథము, ఫణీంద్రనాథ్ ఘోష్, యన్. కె. మిత్ర, యన్. భగవంతము ప్రభృతులు కొందఱు మాత్రమే. తమ యాచార్యుని దర్శకత్వము క్రింద వారు పరిశోధించి ప్రకటించిన శాస్త్ర) సారోపన్యాసములు సాశ్చాత్య శాస్త్ర)

జ్ఞులకు దై నందిన వ్యవహారమునఁ గూడ స్మరింపఁగినవై. శాస్త్రజ్ఞునొందినవి. ప్రభుత్వము వారును రామను పండితుని ఘనత నుగ్గడించిరి. లబ్ధప్రతిష్ఠఁడయిన కోలఁదిని నానా విశ్వకళాపరివత్తల నుండియ, దేశము నలుమూలలనుండియు విద్యార్థులు తండ్రోపతండములుగా రామను శాస్త్ర కళాశాలకు పరిశోధనకు వచ్చెడివారు. రామను విద్యార్థులమని చెప్పకొని గర్వింపఁజేసినారెందఱో కలరు. మనదేశముననే కాక ఖండాంతర దేశములందును రామను విద్యార్థులమని చెప్పకొనుట గొప్పయైనది. నిజమునకు సంబరచుంచి శిశిరములు గలిగిన సాధము లనేకము లుండినంతమాత్రమున నది యొక విశ్వకళాపరివత్తము కానేరదు. ఎందు పండితుల బృందము సుండడినొంది శాస్త్ర వ్యాసంగమునఁ గాలము వుచ్చెదరో యయ్యది భవన శోభావిహీన తలమయ్యను, యథార్థమగు కళా కేంద్రము. రామను మెట్టిన చోటెల్ల నొక కళాపరివత్తయిన దనుటలో సతిశయోక్తిలేదు. ఎన్నడు రామను దర్శకత్వమున, నియంతృత్వమున హైందవ శాస్త్రకళా సంస్థలందను నగరమండలి ప్రఖ్యాత డేవీశేరడే ప్రయోగశాలతో నుపమింప నర్హమయినదగునో ! కయ్యదసంభవమా!

రామను శాస్త్రకృషీవలత్వము :

శాస్త్రజ్ఞునకు నూతన పరిశోధనమాలందును, నూతన వస్తునిర్మాణమునందును నాసక్తిగహజము. అది లేనినాడు శాస్త్రజ్ఞుడు రాణింపలేడు. శాస్త్ర జ్ఞాన వాని యుపాధి. శాస్త్రజీవి, అత్య విశ్వాసము లాతని యాలంబనములు.

జన్మతఃప్రభృతి శాస్త్రజ్ఞుడైన రామనుజుడు వస్తుపరిశీలనా సక్తి వెన్నతోబెట్టినది. ప్రకృతి మిక్కిలి యుద్ధారమయినది. గభీరమయినది. సముద్రముగ దుర్గ్రాహ్యమైనది. కవికంటె శాస్త్రజ్ఞుడు ప్రకృత్యారాధకుడు కావలయును. ఏలయన ప్రకృతియే యాతని ప్రయోగశాలయగుట. ప్రకృత్యవగాహనము, ప్రకృతితోడి యత్యంత సాహచర్యము గలిగిననాడే ప్రకృతి రహస్యము లితఃపూర్వములు దుర్గ్రాహ్యములైనవి సుగమములగును. ప్రకృత్యారాధనముతోఁ దన్మయుడై తద్రహస్యముల నెఱింగిన శాస్త్రోపదిబులలో రామను ప్రథముడు కాకున్న మాన ప్రధానుడనుటలో సంశయము లేదు.

చిత్ర విచిత్రమయిన ప్రకృతి రామనుని పరవశుని చేసెడిది. బ్రతిఘ దీవులకు నావలో నరుగుచు రామను తన చిన్నగదిలోఁబు న్నక పఠనముతోఁ గాలముపుచ్చక శ్యామలా కాశమును, శ్యామల వర్ణమున శోభించుచు గభీరోదధినిఁ దిలకించుచు నాకోపరిభాగముననే తదేకదృష్టితోఁ బరిశీలించుచు నుండెడివాడు. ఆ కాశము యొక్క నీలవర్ణమున కును, సముద్రోదకముల నీలిమకును కారణ మేమయి యుండునా యని యతఁ డాలోచింప సాగెను. ఆ ప్రకృతిపరిశీలన ఫలితములే యాతని ప్రయోగశాలలో నూతన సిద్ధాంతములను నావిష్కరింపఁ జేసినవి. పరిశోధన, యందును శాస్త్రపరిశోధన యత్యవసర మయినదని రామను దృఢవిశ్వాసము. 1926 సంవత్సరమున కాళీ విశ్వ విద్యాలయమున స్నాతకోపస్థాన మునంగుచు రామను “మనము ప్రస్తుత ముండునది

యుపనిషత్కాలము కాదు. వేదకాలము కాదు. మఱి మనము నూతన బ్రహ్మచర్యమున వసించు చున్నము. అందును నీయుగము పరిశోధన యుగము. నూతన విజ్ఞానమును ద్రవ్య తలకెత్తుటకు, నిర్మాణించుటకు ప్రయత్నించు దినము లివి. ఇతఃపూర్వము వందసంవత్సరముల వెనుక నెఱుంగఁబడని పెక్కు శాఖలలోఁ బరిశోధన లిప్పుడు జరిగినవి. నూతన విషయములు పరిశోధింపఁ బడినవి. ఇంకను బరిశోధింప వలసినవి పెక్కు కలవు. ఇంతటి మానవోత్సాహముతో విజ్ఞాన పరిశోధనము జరుగు చుండ మనకేల యని మనము మడి కట్టుకొని యుంటక యుండరాదు. అట్లుండుట మనము నిరర్థకుల మనియు, కార్యశూరతా శూన్యుల మనియు, నితరులచే నధఃపతితులముగాఁ జేయఁబడుటకుఁ దగినవారమనియు నంగీకరించుట! దీనివలన నార్థిక స్వాతంత్ర్యము, లేదా యభ్యుదయము గాని రాజకీయోన్నతికాని మనకు రానేరాదు.” అని యావేశ పూరితుడై యుపన్యసించి భారతీయులు తమ భవిష్యత్జీవితవీధులలో నెట్లు సంచరించుకొనవలయునో సూచించినాడు. మన దాస్యము మొన్న మొన్నటి దాక నిట్టి నిర్లక్ష్యముతోఁడి జీవిత సూత్రముల నమ్మియాచరించుట వలననే గలిగినది. ఏజాతియైన వైజ్ఞానికముగా నభివృద్ధి పొందవలయునన్న స్తబ్ధముగా నుండరాదు. చాకచక్యముతోఁ బ్రపంచమందలి సర్వప్రధాన విషయములతోఁడి పరిచయమును గలిగి యుండవలయును. “పరిశోధన మన్న విజ్ఞానము కొఱకు నన్వేషించుట. దాని నార్జించుట. అందుచే సరియైన విద్యాపద్ధతిలోఁ బరిశోధన యత్యున్నత స్థానము నాక్ర.

మించు చున్నది. ఇప్పటి విజ్ఞానము పుస్తకములో లిఖితమై మృతమైనదని భావింపరాదు. విజ్ఞానమనుదినమును నభివృద్ధి చెంది నవ్యాతినవ్యమగుచున్నది. ఇట్టినిరంతరాభివృద్ధినొందుచు సర్వముఖముల విజృంభించు విజ్ఞానము పుస్తక పఠనమాత్రము చేతనే లభించునని విశ్వసింప వీలగునా? ” యని పరిశోధనయొక్క ప్రాధాన్యమును గూర్చి రామచు వచించెను. ఈతని వాక్యములు వేద గదితములవలె సత్యములు.

రామను పాశ్చాత్య దేశసంచారము :

అప్పుడు సర్ తారక నాథపాలిత్ ఆచార్య పీఠమున కావశ్యక మయిన పాశ్చాత్య దేశ విద్యాయాత్ర రామనున కిప్పుడు తీటస్థ పడెను. రామను ప్రతిభను గుర్తించి ‘రాయల్ సొసైటీ ఆఫ్ లండను’ వా రాతనికి ఛాత్రత్వమును బహూకరించిరి. ఈ సంఘమునందలి సభ్యత్వము లభించుట దుర్ఘటము. పాశ్చాత్య దేశమునందలి వివిధములైన వైజ్ఞానికసమాజములు, పరిశోధక మండలములు పదేపదే రామను నాహ్వానించుచు వచ్చినవి. అట్టి సంఘములలో కనడా యందలి అభ్యుదయ వైజ్ఞానిక సమాజము, లండనునందలి కెల్విన్ శాస్త్రసంస్థయు ముఖ్యమైనవి. కెల్విన్ సంస్థవాదు శతవర్షోత్సవమును జరుపు చుండిరి. హిందూ శాస్త్ర ధిషణకుఁబ్రతినిధిగ రామను తదుత్సవమునక బాల్గొనవరిగెను. ప్రతిభా సముద్రుడయిన రామనున కెచ్చట కాలిడినను నచ్చట నపూర్వమగు హృదయపూర్వక స్వాగతము లర్పింపఁ బడెను.

హిందూదేశమును వీడి లండను నందలి 'రామల్' సొసైటీలో నేతత్వంఘ సభ్యుడుగఁ బాల్గొన నరిగెను. లండనునం దా సంఘ కార్యక్రమమున ప్రముఖపాత్ర వహించుచు 'డేవీఫారడే' ప్రయోగశాలలోఁ దన ప్రయోగములను సాధించు చుండెను. తరువాత కెల్విన్ శతవర్షోత్సవమునఁ బాల్గొని కెనడా యందలి వైజ్ఞానికాభ్యుదయ సంఘమున కరిగెను. మొట్ట మొదట రామను నేదో యొక శాస్త్ర విషయమును గూర్చి వ్యాసమును జదువు మని కోరిరి. కాని యాతఁడు 'టోరెంటో' పోవుసరికి. రామనునే 'కాంతి ప్రసరణము'ను గూర్చిన సిద్ధాంతములను గూర్చి వాదములను బ్రారంభింపుఁడని కోరిరి. ఇది యాతని యభిమాన విషయము. శ్రోత లాశ్చర్య చకితులగునట్లు పన్యసించి రామను వారి మన్ననకుఁ బాత్రుఁడయ్యెను. తన యుపన్యాసమును ముగించి రంగతలము నవతరించు సమయమునఁ బదార్థ విజ్ఞాన శాస్త్రమున నోబిల్ లార్యులు పదవినొందిన గొప్ప శాస్త్రజ్ఞుడైన ప్రొఫెసరు మిలికాను రామనుతో హస్తసంచాలనముచేసి పరిచయము చేసికొనెను. రామను పాశ్చాత్య దేశములలో సుమారు పదిమాసముల కాలముండెను. ఈపదిమాసములలో నన్నియో శాస్త్ర పరిశోధనశాలల నాతఁడు దర్శించెను. ప్రముఖులయిన పలువురు శాస్త్రజ్ఞులతోడి పరిచయమును సంపాదించెను. వెక్కు విశ్వకళాశాలలలో విద్వాంసుల యెదుట పలు విషయముల గూర్చి యుపన్యసించెను. అంత తాత్పర్యము గణిత శాస్త్రజ్ఞుల సభ కీతఁ డధ్యక్ష పదవి నొంది భౌతిక విజ్ఞాన శాస్త్రమునకు సంబంధించిన గణితమునుగూర్చి

యపన్యసింఁచెను. ప్రపంచమునందలి వివిధదేశ గణితశాస్త్రజ్ఞులతోఁ బరిచయ మీతని కప్పుడు లభించెను. రష్యాదేశపు శాస్త్రజ్ఞులు, తమ దేశమునకు వచ్చి తమ సంఘమున నొక యపన్యాస మొనఁగవలయునని రామనునిఁ జాల బలవంత పరచిరి.

సభలు, ఉపన్యాసములు నయిన వెనుక ప్రత్యేక మైన రైలులో రామను కెనడాలో స్వేచ్ఛావిహారమునకాహ్వానింపఁబడి యరిగెను. కెనడానుండలి ప్రకృతి దృశ్యములను, సరస్సులను, మంచుదిబ్బలను, జాతీయోద్యానములను, చక్కని ప్రకృతిశోభాభాసమానములగు పర్వతములను దిలకించి యతఁడు తన్మయుఁడయ్యెను. తోడి శాస్త్రజ్ఞులతో శాస్త్ర విషయ ప్రసంగములచే నాతఁ డెంతయోముఠిసెను. తన వినోదయాత్రలో Glaciers (మంచుదిబ్బల) రంగును గూర్చియు, వాని నీలిమ కారణమును గూర్చియు నాతఁ డొనర్చిన సూచనలు, ప్రత్యేకముగా నావిషయమును గూర్చియే పరిశోధన గావించిన మాక్ గిల్ పండితుఁడు సమంజసములై నవని యభిప్రాయ మొసంగెను. ఆయా ప్రదేశముల సంచరించుచు రామను తద్విధమయిన వర్ణికరణమును గూర్చి పలువిధములుగ నూహించి క్రొత్త సిద్ధాంతముల నూల్కొల్పెను.

అమెరికాలో రామనునకుఁ గాల మెట్లు నడిచిపోయెనో తెలియదు. నూతనులతోడి పరిచయములు, నూతన విషయ పరిశోధనలు, ఉపన్యాసములు— వీని తోడనే కాలము క్షణముగ దోచెను. ఆతనికింక రెండువారము లేగడుపుమిగులగా నమె

రికానుండి ఇంగ్లండునకుఁ దిరిగివచ్చెను. అచ్చటనుండి ఆస్టోవా, స్టాక్ హూమ్, బెల్లెన్, పారిస్ మున్నగు ప్రదేశములకు విమానముపై నరిగి తనకు సంబంధించిన విషయములలోఁ బరిశోధనల జరుపు ప్రముఖులతోఁ జరిసంగించెను. ఆసమయముననే ప్రొఫెసరు సీల్ భోర్ న కితఁడతిథిగా నరిగి యాతని యాతిధ్యమును గ్రహించు భాగ్యము కలిగెను. ప్రొఫెసరు సీల్ భోర్ శాస్త్రవిజ్ఞాన ప్రపంచమునఁ దేజోవంతముగు దివ్యతాఁ. భోర్ ప్రయోగశాలలోఁ దన ప్రయోగముల నాతఁడు చేసిచూపించెను. అచ్చటనే యాతని ప్రాత విద్యార్థియైన డాక్టరు బిండుభూషణ రేను ఆతఁడు కలిసికొనెను. రామనుజలిసికొనిన ప్రఖ్యాత శాస్త్రజ్ఞులలో ప్రొఫెసరు స్ట్రోమరు, ప్రొఫెసరు ఆర్చినను, ప్రొఫెసరు బిల్లోవిన్ ముచ్చగువారు కలరు. వారందఱును శాస్త్రపరిశోధనముల నందెవేసిన చేతులు. దిగంతవ్యాప్త కీర్త్యు. వాటితోడి పరిచయము రామనుజకు నూతనోత్సాహమునొసంగెను. శాస్త్రాశాసమున నఖండజ్యోతులయిన పలువురు విద్వాంసులతోఁ బరిచయము నొంది, 1925 మార్చి 18వ తారీఖున పదిమాసములు పాశ్చాత్య దేశయాత్ర చేసి యిరుమడించిన శాస్త్రజ్ఞానముతో హిందూదేశమునకు రామనుజ మరలి వచ్చెను. కాని మరల కొన్నిమాసములకే రష్యాదేశపు శాస్త్రసంఘ శతద్యయ వర్షోత్సవమునఁ బాల్గొన నాహ్వానింపఁబడి రామనుజ రష్యాదేశమున కరిగెను. రాజు తనదేశముననే గౌరవము నొందు, చండితుడో యెల్లయెడల గౌరవము నొందు నన్న యుక్తి యథార్థమై రామనుజుండుఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను.

V

శాస్త్ర వ్యవసాయము

రామను శాస్త్రకేదారముల దున్ని శాస్త్రవీజముల నెన్నింటినో నాటి దోహదమునర్చి శాస్త్ర సస్యములను బండించి బండ్లకెత్తెను. ఆ శాస్త్రసస్యము లనర్ఘములయినవి. సామాన్యుల గ్రహణకు దూరములయినవి. శాస్త్రజ్ఞులకే దురవగాహములగునట్టియవి శాస్త్రవాసన లేని వారల కెట్లు తెలియఁగలవు? రామను 'సబ్బుబుడగల' గూర్చి పరిశోధించెను. 'రామనుఎఫ్టు' అనునది కాంతికిరణప్రసారములకు సంబంధించిన విషయము. అయ్యది ప్రపంచమునందలి శాస్త్రజ్ఞులనందఱినుజ్ఞాతయ్యుగించినది. వేటొకటి క్రాంటన్ ఎఫ్టు. ఇయ్యది 'X' Rays కు సంబంధించినవిషయము. ప్రకాశకిరణములకు సంబంధించినవియే కాక భౌతిక శాస్త్రమందలి యితర శాఖలయందును రామను కృషిసల్పి నూతన సిద్ధాంతముల నావిష్కరించెను. విద్యుచ్ఛక్తికి సంబంధించి 'లోహములయందలి విద్యుద్రావక'మను నొక విషయము గూర్చి యాతఁడు పరిశోధించెను.

1929వ సంవత్సరములో మదరాసులో జరిగిన శాస్త్రజ్ఞ సమ్మేళనమునందు 'కాంతి ప్రసరణము' అను శాస్త్రీయ విషయమును గూర్చి యధ్యక్షోపన్యాసమును రామ నొసంగెను. 'వాయువుల యయస్కాంతపు గుణములు' అను విషయము నొందు నాతఁడు పరిశోధించెను. మదరాసులో హిందూ వైజ్ఞానిక సమాజము పక్షమున 'X' Rays విషయమునందాను

కొంగ్రాత్తగా నొనర్చిన సిద్ధాంతములను గూర్చి యుపన్యసించెను. రామను తన సిద్ధాంతముల నన్నింటిని భూత దర్పణమున యవనికపైఁ బ్రతిఫలింపఁజేసి ప్రకర్శించి సోదాహరణముగ వివరణాత్మకోపన్యాసముల నొసంగెను.

తరువాత రామను ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్పథలోన్నత కోపన్యాసమునీయ నాహ్వానింపఁబడి యత్యుత్తమమైనయుపన్యాసమునొసంగెను. పరిషత్కళాశాలా ప్రయోజనము, జ్ఞాన ప్రచారము, ఆదర్శ ప్రవర్తనము, సంస్థాస్థాపనల గూర్చి తన యుపన్యాసమున నాతఁడు ముచ్చటించెను.

పారితోషికములు - గౌరవములు :

రామను యొక్క శాస్త్ర) మనీష, దిగంత విశ్రాంత కీర్తి, వాక్యమత్కృతి, శాస్త్ర)పరిశోధన ప్రభుత్వమువారు గణుతింపక పోలేదు. కాలవిలంబనమైనను గుణము గణింపఁబడక మానదు. మొదట ప్రపంచము గ్రుడ్డిగాఁ బ్రవర్తించినను, కాలక్రమమున నచంచల గుణమునకే లోకము గౌరవ మొసంగును. 1929వ సంవత్సరము జూను మూడవతారీఖున రాజుగారి జన్మదినోత్సవపు సందర్భపు గౌరవ బిరుద ప్రదానములలో శ్రీ రామనునకు (Knight-hood) సర్ పదవి యొసంగఁబడినది. సాశ్చాత్య దేశీయు లందఱామోదించిన శాస్త్ర)జ్ఞున కీబిరుదము వారి పొగడ్తలకంటెను, మన్ననలకంటెను ఘనతరమైనది గాదు. కాని, ప్రభుత్వమువారు గూడ నాతని ప్రతిభ గణించి గౌరవించిరనుట మోదావహము. సర్ బిరుదమునకు దాక్షిణాత్య సంఘముచే గౌరవింపఁబడి

రామను “మీరందఱును నా శాస్త్రపరిశోధనల నన్నింటినో
మీసన్మాన పత్రమున నుగ్గడించిరి. శాస్త్రజ్ఞ సమ్మేళన మున
నేజెప్పినట్లు, నే నిప్పుడే శాస్త్రజ్ఞ శీలమును ప్రారంభించి
తిని. ఇది నాయభిప్రాయము. శాస్త్రజ్ఞుడు గౌరవముల
కొఱకు, బిరుదముల కొఱకు బాటుపడరాదు. పాటుపడినచో
నాతని శాస్త్రజ్ఞ జీవిత మంత మొందినట్లే. శాస్త్రజ్ఞుడు
బహుకృతులనుగాక తన పరిశోధనలయందు సంతోషము
నొందవలయును. గౌరవాదులు జీవితములో నెప్పుడో కలుగు
నట్టివి. అవి యంత ప్రధానములైనవి కావు. నేను నాపరి
శోధనయందే యఖిండానందము నొందుదు”నని వచించెను.
ఇట్టిశాస్త్రీకదృష్టి, శాస్త్రజనిత ఘరమానందము కృతపుణ్య
లకుగాని లభింపదు. రామను పూర్వజన్మమున యోగియై
తన చరితార్థమును గనుగొనఁ జాలక యీ జన్మమున బ్రయో
గరూపమున తనయోగ శేషమును సాధింప నవతరించిన
వ్యక్తియనఁ జెల్లదా!

పరంపరలుగా బిరుదములు, పొగడ్తలు వర్షించు
చున్నను రామను స్వీయజ్ఞానముతోఁ దృప్తిచెంది శాస్త్ర
వ్యాసంగమును మానినవాఁడు కాలేదు. బెంగుళూరు నందలి
శాస్త్రప్రయోగశాల కధ్యక్షుఁడై యెందఱో విద్యార్థులకు
శాస్త్ర పాఠములను గఱపి, నిజమైన శాస్త్రాభిలాష, పరిశో
ధనాసక్తి వారియందు గల్గించెను. ఆతఁడు వజ్రములను గూర్చి
యెన్నియోవిషయములు పరిశోధించెను. ఈతని యఖిండ
శాస్త్రప్రతిభ ‘నోబెల్’ బహుమానము నాకర్షించినది.

దానితోఁ బ్రపంచమున నలుమూలలయందును నాతని కీర్తి
చంద్రికలు వ్యాపించెను.

సాధారణముగా శాస్త్రజ్ఞులకు సారస్వతవృత్తీ కరణ
మలవడదు. అలవడిన నాఁడే కాని, పరిశోధిత శాస్త్రవిషయ
ప్రకటనము జనాకర్షకముగ నుండదు. కాని యీ సిద్ధాం
తమునకు రామను అపవాదము. ఈతఁ డెంత శాస్త్రజ్ఞుడో
యంతటి వక్తకూడ నై యున్నాఁడు. ఈతని యుపన్యాస
ములు సారస్వతోపన్యాసము లన్నను బాధాకరముకాదు.
ఆతఁడు గంటలాది శ్రోతృజనములను నవ్వించుచు, క్లిష్టశాస్త్ర
విషయములను గూర్చి యుపన్యసింపఁగల ప్రజ్ఞకలవాఁడు.

రామను వర్ధమాన శాస్త్రజ్ఞులలో నొకఁడు. ఈ
డింకను నెన్ని శాస్త్ర విషయములను బరిశోధించి శాస్త్రజ్ఞా
నమును వెదజల్ల వలయునో! భగవంతుఁ డాతని కాయురారో
గైశ్వర్యము లొసంగి శాస్త్ర కృషికి దోహద మొసంగు
గాత.

MANA SASTRAGNULU

[Telugu Nondetailed for Higher Forms]

BY

VIDWAN SRI DIVAKARLA RAMAMURTHI, M.A.

Copy Right Reserved

[Price Re. 1-0-0]

